

บทที่ ๒

แนวคิด ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การวิจัยเรื่อง บทบาทของวัดในปลูกฝังคุณค่าของประเพณีวัฒนธรรมแก่เยาวชน โรงเรียน
กระทุ่มแบน “วิเศษสมุทคุณ” จังหวัดสมุทรสาคร ผู้วิจัยทำการประมวลแนวคิด ทฤษฎีและงานวิจัยที่
เกี่ยวข้อง ดังรายละเอียดต่อไปนี้

๒.๑ แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับบทบาท

๒.๒ แนวคิดเกี่ยวกับบทบาทของวัด

๒.๓ แนวคิดเกี่ยวกับประเพณี

๒.๔ แนวคิดเกี่ยวกับวัฒนธรรม

๒.๕ แนวคิดเกี่ยวกับการปลูกฝังคุณค่าของประเพณีวัฒนธรรม

๒.๖ ข้อมูลพื้นฐานเกี่ยวกับโรงเรียนกระทุ่มแบน “วิเศษสมุทคุณ” จังหวัดสมุทรสาคร

๒.๗ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

๒.๘ กรอบแนวคิดในการวิจัย

๒.๑ แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับบทบาท

แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับบทบาทของวัด ผู้วิจัยได้ประมวลมาจากแนวคิดของนักวิชาการ
โดยจะนำเสนอในประเด็นที่เกี่ยวกับ ความหมาย แนวคิด ทฤษฎี ดังรายละเอียด ต่อไปนี้

๒.๑.๑ ความหมายของบทบาท

จากการทบทวนความหมายเกี่ยวกับบทบาท จากนักวิชาการทั้งของไทยและต่างประเทศ
นักวิชาการเหล่านั้นได้ให้ความหมายของคำว่าบทบาท ปรากฏดังที่ผู้วิจัยได้นำเสนอ ดังนี้

บทบาทเป็นความคาดหวังทางการกระทำในสถานภาพหนึ่งๆ บุคคลควรจะมีบทบาท
อย่างไรโดยจะมีการเรียนรู้เป็นกระบวนการสำคัญ เพื่อให้ทราบว่าแต่ละบุคคลจะต้องแสดงบทบาท
และสวมบทบาทอย่างไร ซึ่งการเรียนรู้บทบาทนี้จะเกิดจากการเลียนแบบและการสังเกตจากบุคคลที่
เรายึด เพื่อนำมาเป็นแบบอย่างของบทบาทของตนที่จะแสดงต่อผู้อื่นในสถานการณ์ต่างๆ ในสังคม
ตามที่ตนเองต้องการ เมื่อสังคมกำหนดสิทธิและหน้าที่ให้สถานภาพอย่างใดแล้ว บุคคลที่อยู่ใน
สถานภาพนั้นๆ จะต้องประพฤติปฏิบัติตามที่กำหนดไว้นั้น แต่ทั้งนี้การเสนอภาพของตนเองหรือ
แสดงบทบาทและการสวมบทบาทนี้ อาจจะสอดคล้องหรือขัดแย้งกับความคาดหวังของสังคมก็ได้
ดังนั้น บทบาทจึงถือเป็นเรื่องจำเป็นและสำคัญสำหรับผู้ดำรงตำแหน่งในหน่วยงานต่างๆ มีนักวิชาการ
ได้ให้ความคิดเห็นเกี่ยวกับบทบาทในแง่มุมต่างๆ ซึ่งความหมายของบทบาทมีดังนี้

คำว่า บทบาท หมายถึง การทำหน้าที่ที่กำหนดไว้ เช่น บทบาทของพ่อแม่ บทบาทของครู หรืออีกนัยหนึ่งก็คือ การแสดงพฤติกรรมตามบทบาทหรือตำแหน่งหน้าที่^๑ และหมายถึง พฤติกรรมที่บุคคลหนึ่งคาดหวังว่าบุคคลอื่นจะปฏิบัติตามตำแหน่ง หรือสถานภาพ และบทบาทที่เหมาะสมเรียนรู้ได้จากกระบวนการต่างๆ ในสังคมที่ผ่านมาแล้วซึมซับเข้าไปในตัวบุคคล^๒ ซึ่งโดยความเป็นจริง ความหมายของบทบาทมี ๓ ประการ ได้แก่

๑. บทบาท หมายถึง บรรทัดฐาน (Norm) ความคาดหวัง ข้อห้าม ความรับผิดชอบซึ่งผูกพันอยู่กับตำแหน่งทางสังคมที่กำหนดไว้ บทบาทตามความหมายนี้ คำนึงถึงตัวบุคคลน้อยที่สุดแต่มุ่งไปที่การชี้หน้าที่อันควรกระทำ

๒. บทบาท หมายถึง ความคิดเห็นของบุคคลผู้ดำรงตำแหน่งที่จะคิด และกระทำเมื่อดำรงตำแหน่งนั้นๆ

๓. บทบาท หมายถึง การกระทำของบุคคลแต่ละคนที่มีจะกระทำโดยให้สัมพันธ์กับโครงสร้างของสังคม หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือ แนวทางอันบุคคลที่พึงกระทำเมื่อตนดำรงตำแหน่งนั้นๆ นั้นเอง^๓

ประเด็นความหมายข้างต้นให้ความสำคัญกับบทบาทในฐานะการทำหน้าที่ตามตำแหน่งที่ได้รับ ซึ่งสอดคล้องกับความหมายที่ว่าบทบาท หมายถึง สิ่งที่บุคคลในสถานภาพต่างๆ พึงกระทำและขยายความออกไปอีกว่า เมื่อสังคมกำหนดสิทธิและหน้าที่ให้สถานภาพอย่างใดแล้ว บุคคลที่อยู่ในสถานภาพนั้นๆ จะต้องประพฤติปฏิบัติตามหน้าที่ที่กำหนดไว้นั้น^๔

บทบาท คือ พฤติกรรมที่ปฏิบัติตามสถานภาพบทบาทเป็นพฤติกรรมที่สังคมกำหนดและคาดหวังให้บุคคลกระทำ บทบาทเป็นหน้าที่ที่เราจะต้องทำส่วนสถานภาพคือสิ่งที่เราเป็น^๕ และบทบาท หมายถึง พฤติกรรมที่คาดหวังของบุคคลผู้ที่มีสถานภาพทางสังคมหรือหมายถึงการกระทำที่บุคคลในสถานภาพนั้นแสดงออก^๖ ซึ่งโดยความเป็นจริง บทบาทที่ปรากฏในสังคมมี ๓ รูปแบบ คือ

^๑ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท นานมีบุ๊คส์พับลิเคชันส์ จำกัด, ๒๕๔๖), หน้า ๖๐๒.

^๒Cohen and Orbach, *Introduction to Sociology*, (Singapore : McGraw-Hill, 1990), p. 43.

^๓D. J. Role, Levinson, *Personality and Social Structure in the Orgazaion Setting : Selected Reading and Projects in Social Psychology*, (New York : Random House, 1971), p. 11.

^๔สุชา จันทรเฒ, *จิตวิทยาสังคม*, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๔๔), หน้า ๒๘.

^๕ณรงค์ เส็งประชา, *มนุษย์กับสังคม*, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ โอเดียนสโตร์, ๒๕๕๐), หน้า ๑๐๙.

^๖Berkowitz Leonard, *Social Psychology*, (Illinois : Scott Foresma, 1972), p. 20.

๑. บทบาทที่กำหนด (Prescribed Role) หมายถึง บทบาทที่สังคมหรือองค์กรได้กำหนดไว้เป็นรูปแบบของพฤติกรรมประจำตำแหน่งต่างๆ ที่มีอยู่ในสังคม หรือองค์กรนั้นๆ เช่น มีข้อกำหนดว่าราชการต้องปฏิบัติตามคำสั่งของผู้บังคับบัญชาที่สั่งการโดยชอบเป็นต้น

๒. บทบาทที่ผู้อื่นคาดหวัง ผู้อยู่ในตำแหน่งต้องจะถือปฏิบัติ บทบาทที่ถูกคาดหวังนี้มักจะสอดคล้องกับบทบาทที่กำหนด แต่ในบางครั้งบทบาทที่ผู้เกี่ยวข้องคาดหวังอาจจะไม่ตรงกับบทบาทที่กำหนดไว้ก็ได้เพราะคนบางคนอาจมีความคาดหวังมากกว่าข้อกำหนดที่ตนได้รับทราบ

๓. บทบาทตามความคิดของผู้อยู่ในตำแหน่ง (Subjective Role) หมายถึง พฤติกรรมของบุคคลผู้อยู่ในตำแหน่ง คิดและเชื่อว่าเป็นบทบาทของตำแหน่งที่ตนดำรงอยู่นั้น บทบาทของผู้อยู่ในตำแหน่งอาจจะสอดคล้องหรือไม่สอดคล้องกับบทบาทที่กำหนดและก็จะอาจจะตรงหรือไม่ตรงกับบทบาทที่ถูกคาดหวังก็ได้^๗ ทั้งสองความหมายได้ให้ความสำคัญกับบทบาทในฐานะพฤติกรรมที่แสดงออกตามตำแหน่งหรือหน้าที่ที่ได้รับมอบหมาย ซึ่งสอดคล้องกับความหมายที่ว่าบทบาท หมายถึง สิ่งที่บุคคลจะต้องปฏิบัติให้สอดคล้องกับตำแหน่งหรือหน้าที่การงานที่ได้รับมอบหมาย เป็นการแสดงพฤติกรรมตามอำนาจหน้าที่ที่ได้รับมอบหมาย ให้เหมาะสมและสอดคล้องกับความคาดหวังของผู้ที่มอบหมายอำนาจนั้น^๘

สรุปได้ว่า บทบาท หมายถึง การทำหน้าที่หรือพฤติกรรมที่สอดคล้องกับสถานภาพของตน หรือพฤติกรรมที่สังคมคาดหวังจากสถานภาพ เป็นการปฏิบัติตามกรรมสิทธิ์ และหน้าที่ของสถานภาพ เช่น ถ้านายก มีสถานภาพเป็นครู บทบาทของเขาต้องทำหน้าที่ต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับความเป็นครู ได้แก่ อบรมสั่งสอนศิษย์ ปรึกษาการให้แก่ลูกศิษย์ สอนให้ลูกศิษย์เป็นคนดี สอนให้รู้จักช่วยเหลือ และตอบแทนบุญคุณของผู้มีพระคุณ เป็นต้น

จากความหมายของบทบาทที่นักวิชาการต่างๆ ได้แสดงทัศนะเอาไว้ ผู้วิจัยได้สังเคราะห์ประมวลความหมายหลัก เพื่อประกอบการศึกษาบทบาทของวัดในปลูกฝังคุณค่าของประเพณีวัฒนธรรมแก่เยาวชนโรงเรียนกระทุ่มแบน “วิเศษสมุทคุณ” จังหวัดสมุทรสาคร โดยมีความหมายหลักที่เกี่ยวข้องสามารถสรุปได้ตามตารางที่ ๒.๑ ดังต่อไปนี้

^๗ สงวนศรี วิรัชชัย, **จิตวิทยาสังคม**, (กรุงเทพมหานคร : ศึกษาปรการพิมพ์, ๒๕๔๓), หน้า ๒๐.

^๘ ปราชญา กล้าผจญ, **พฤติกรรมผู้นำทางการศึกษา**, (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๔๐), หน้า ๓๓.

ตารางที่ ๒.๑ แสดงการสังเคราะห์ความหมายหลักเกี่ยวกับบทบาท

นักวิชาการ/นักวิจัย	แนวคิดหลัก
ราชบัณฑิตยสถาน, (๒๕๔๖, หน้า ๖๐๒)	๑) การทำหน้าที่ที่กำหนดไว้ ๒) การแสดงพฤติกรรมตามตำแหน่งหน้าที่
Cohen and Orbuch, (1990, p. 43)	๑) พฤติกรรมที่คาดหวังว่าจะปฏิบัติตามตำแหน่ง ๒) บทบาทที่เรียนรู้ได้จากกระบวนการในสังคม
D. J. Role, Levinson, (1971, p. 11)	๑) ความรับผิดชอบซึ่งผูกพันอยู่กับตำแหน่ง ๒) ความคิดเห็นของบุคคลผู้ดำรงตำแหน่ง ๓) แนวทางที่พึงกระทำเมื่อตนดำรงตำแหน่ง
สุชา จันทร์อม, (๒๕๔๔, หน้า ๒๘)	๑) สิ่งที่บุคคลในสถานภาพต่างๆ พึงกระทำ ๒) การประพฤติปฏิบัติตามหน้าที่ที่กำหนดไว้
ณรงค์ เสียงประชา, (๒๕๕๐, หน้า ๑๐๙)	๑) พฤติกรรมที่ปฏิบัติตามสถานภาพ ๒) พฤติกรรมที่สังคมกำหนดและคาดหวังให้ทำ ๓) เป็นหน้าที่ที่จะต้องทำ ๔) สถานภาพคือสิ่งที่เราเป็น
Berkowitz Leonard, (1972, p. 20)	๑) พฤติกรรมที่คาดหวังของผู้มีสถานภาพทางสังคม ๒) การกระทำที่บุคคลในสถานภาพนั้นแสดงออก
สงวนศรี วิรัชชัย, (๒๕๔๗, หน้า ๒๐)	๑) บทบาทที่กำหนด ๒) บทบาทที่ผู้อื่นคาดหวัง ๓) บทบาทตามความคิดของผู้อยู่ในตำแหน่ง
ปราชญา กล้าจัญ, (๒๕๔๐, หน้า ๓๓)	๑) สิ่งที่ปฏิบัติให้สอดคล้องกับตำแหน่งหรือหน้าที่ ๒) การแสดงพฤติกรรมตามหน้าที่

๒.๑.๒ แนวคิดเกี่ยวกับบทบาท

จากการทบทวนแนวคิดเกี่ยวกับบทบาท จากนักวิชาการทั้งของไทยและต่างประเทศ พบว่าแนวคิดแตกต่างกัน ดังรายละเอียดต่อไปนี้

บทบาทถือว่าเป็นแนวคิดที่สำคัญทางสังคมวิทยาและทางจิตวิทยาที่มองตัวบุคคลในฐานะที่เป็นสมาชิกของสังคม การปฏิสัมพันธ์ หรือการเกี่ยวข้องกันในสังคม เป็นลักษณะที่สำคัญของบทบาทที่บุคคลแสดงอยู่ ทุกคนในสังคมจะมีสถานภาพความเป็นอยู่ของตนเสมอ โดยสังคมเป็นผู้กำหนดและ

กำจัดอำนาจ สิทธิและความรับผิดชอบไว้สำหรับแต่ละสถานภาพตามสถานการณ์ การกำหนดบทบาท จะช่วยให้บุคคลมีพฤติกรรมที่มีประสิทธิภาพ เพราะบทบาทกำหนดความรับผิดชอบของงานต่าง ๆ ที่ปฏิบัติ ดังนั้น สมาชิกทุกคนในสังคมจึงจะต้องเรียนรู้บทบาทของกันและกันว่า เมื่อใด เวลาไหน และสถานการณ์ใด บุคคลควรแสดงบทบาทอย่างไรจึงจะเหมาะสมตามความต้องการของตัวเองและตามความคาดหวังของบุคคลในสังคมต่อบทบาทนั้น ๆ

คำว่า บทบาท คือ พฤติกรรมของผู้ดำรงตำแหน่งหน้าที่หรือสถานะใดในกลุ่ม ซึ่งจะมีลักษณะแตกต่างกันไปตามตำแหน่งและหน้าที่ บทบาทนี้อาจมีลักษณะเป็นทางการตามกฎหมายระเบียบของกลุ่มรูปนัยที่จะกำหนดสิ่งที่บุคคลแต่ละบุคคลที่ครองตำแหน่งหน้าที่ จะต้องคิด ตัดสินใจ ปฏิบัติ ด้านกิจกรรมทั้งในส่วนของตนและส่วนที่จะต้องติดต่อสัมพันธ์กับผู้ที่มีตำแหน่งหน้าที่อื่นๆ ในกลุ่ม และอาจมีลักษณะไม่เป็นทางการที่เป็นความคาดหวังของสมาชิกในกลุ่มที่ต้องการให้ผู้มีหน้าที่หนึ่งๆ ต้องมีพฤติกรรมใดบ้าง^๙ โดยนักวิชาการได้แบ่งบทบาทเป็นกลุ่มพฤติกรรมที่สำคัญได้ ๓ กลุ่ม คือ

๑. พฤติกรรมผู้นำด้านมนุษยสัมพันธ์ (Interpersonal) ซึ่งประกอบไปด้วย บทบาทด้านการเป็นสัญลักษณ์ขององค์การ บทบาทในฐานะผู้ประสานงาน และบทบาทของหัวหน้างาน

๒. พฤติกรรมเกี่ยวกับข้อมูลข่าวสารขององค์การ (Information) เป็นเรื่องเกี่ยวกับบทบาทด้านการตรวจสอบติดตาม บทบาทด้านการเผยแพร่ข้อมูล และบทบาทในฐานะโฆษกของหน่วยงาน

๓. พฤติกรรมของผู้นำในด้านการตัดสินใจ (Decision-Making) คือบทบาทที่สำคัญ ๔ ด้านที่ผู้นำจะต้องปฏิบัติ คือ

๓.๑ บทบาทในฐานะผู้ประกอบการ

๓.๒ บทบาทของผู้จัดสรรทรัพยากร

๓.๓ บทบาทของผู้พิทักษ์

๓.๔ บทบาทในฐานะนักเจรจาต่อรอง^{๑๐}

ซึ่งโดยความเป็นจริง บทบาทเป็นรูปธรรมเห็นได้จากการกระทำที่แสดงออกมา บทบาทมี ๓ ด้าน คือ

๑. บทบาทในอุดมคติ (Ideal Role) ได้แก่บทบาทอันกำหนดไว้ตามความคาดหวังของบุคคลทั่วไปในสังคมเพื่อเป็นแนวทางในการปฏิบัติ เป็นแบบฉบับที่สมบูรณ์ซึ่งผู้ที่มีสถานภาพนั้นๆ ควรกระทำแต่อาจมีใครที่ทำหรือไม่ทำตามนั้นก็เป็นได้

^๙สมใจ ลักษณะ, พฤติกรรมองค์การ, (กรุงเทพมหานคร : ศูนย์การพิมพ์สถาบันราชภัฏสวนสุนันทา, ๒๕๔๒), หน้า ๒๓๒.

^{๑๐}Mintzberg H., *The Nature of Managerial Work*, (New York : Harper and Row, 1973), p.

๒. บทบาทที่บุคคลเข้าใจหรือรับรู้ (Perceived Role) เป็นบทบาทอันบุคคลคาดคิดด้วยตนเองว่าควรเป็นอย่างไร ทั้งนี้จะขึ้นอยู่กับทัศนคติ ค่านิยม บุคลิกภาพและประสบการณ์ของแต่ละบุคคลด้วย

๓. บทบาทที่แสดงออกจริง (Actual Role) เป็นการกระทำที่บุคคลปฏิบัติจริง ขึ้นอยู่กับเหตุการณ์เฉพาะหน้าในขณะนั้นด้วย ทำให้การแสดงบทบาทแตกต่างกันไป^{๑๑}

ประเด็นแนวคิดข้างต้น ให้ความสำคัญกับบทบาทในฐานะที่เป็นพฤติกรรมที่แสดงออกตามสถานะหรือตามตำแหน่งหน้าที่ทางสังคม ซึ่งเป็นบทบาทที่กำหนดไว้ ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดที่ว่า การที่สังคมกำหนดเฉพาะเจาะจงให้บุคคลปฏิบัติหน้าที่ตามบทบาทใดบทบาทหนึ่งนั้นเรียกว่า เป็นบทบาทที่ถูกกำหนดถึงแม้บางบุคคลจะมีได้ประพฤติดำเนินตามบทบาทที่สังคมได้กำหนดให้ไว้ ส่วนบทบาทที่ปฏิบัติจริงเป็นวิธีการที่บุคคลได้แสดง หรือได้ปฏิบัติออกมาจริงตามตำแหน่งนั้นๆ^{๑๒} จากแนวคิดดังกล่าวสะท้อนให้เห็นว่า มีความแตกต่างกับแนวคิดที่ว่า บทบาทมีองค์ประกอบ ดังต่อไปนี้

๑. ข้อบัญญัติของสังคม (Prescribed Role) หรือบทบาทอุดมคติบทบาทอุดมคติจะกำหนดสิทธิและหน้าที่ให้กับตำแหน่งทางสังคม เช่น จะบอกให้ทราบถึงความคาดหวังต่อผู้เป็นพ่อและแม่ว่า สังคมมีไว้อย่างไร เข้ามีพันธะต่อใครอย่างไร และจะเรียกร้องจากใครได้แค่ไหนเพียงไร

๒. บทบาทที่บุคคลเข้าใจ (Perceived Role) ซึ่งจะขึ้นอยู่กับความเชื่อที่บุคคลเข้าใจว่าจะต้องทำในตำแหน่งเฉพาะของเขา รวมทั้งการตีความสถานการณ์ของบุคคลเองซึ่งไม่จำเป็นจะต้องตรงกับบทบาทอุดมคติในทำนองเดียวกัน บุคคลซึ่งเราจะต้องติดต่อดูด้วยนั้นก็อาจแตกต่างกันในด้านแนวความคิด ดังนั้นในการพิจารณาบทบาทที่บุคคลกระทำต่อนั้นไม่พึงสรุปเอาว่าบรรทัดฐานต่างๆ ของสังคมนั้นจะได้รับการยอมรับหรือเข้าใจจากบุคคลต่างๆ ไปในแนวเดียวกัน

๓. บทบาทที่เป็นจริง (Actual Role) เป็นบทบาทที่บุคคลลงมือกระทำจริง เป็นสิ่งที่บุคคลปฏิบัติจริงนั้นอาจเกินเลยไปกว่าความเชื่อทางสังคม ความคาดหวังของคนอื่นหรือความเข้าใจของบุคคลเองแต่ขึ้นกับเงื่อนไขของบุคลิกภาพเฉพาะตัว และประสบการณ์ของเขาเองด้วย^{๑๓}

ซึ่งกลุ่มนี้มีมุมมองต่อบทบาทในฐานะที่เป็น ข้อบัญญัติของสังคมที่กำหนดพฤติกรรมที่บุคคลแสดงออก หรือลงมือปฏิบัติตามคาดหวังของผู้อื่น ตามสถานภาพ และตำแหน่งที่ตนดำรงอยู่ในขณะนั้น

^{๑๑} พวงเพชร สุรัตน์วิกุล, **มนุษย์กับสังคม**, (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๔๒), หน้า ๖๕-๖๖.

^{๑๒} Bruce J. Cohen., **Introduction to Sociology**, (New York : McGraw-Hill, 1979), p. 6.

^{๑๓} จักรรัช ธีระกุล, **สังคมวิทยาเบื้องต้น**, (นครศรีธรรมราช : สถาบันราชภัฏนครศรีธรรมราช, ๒๕๔๒), หน้า ๔๕-๔๖.

สรุปได้ว่า บทบาทเป็นแบบแผนพฤติกรรม หรือการได้กระทำต่างๆ ของบุคคลที่สังคมคาดหวัง หรือกำหนดให้กระทำ โดยจะมีความเกี่ยวเนื่องกับอำนาจหน้าที่และสิทธิซึ่งขึ้นอยู่กับฐานะหรือตำแหน่ง ทางสังคมของบุคคลนั้นซึ่งจะเป็นตัวกำหนดให้ผู้ดำรงตำแหน่งนั้นๆ ยึดถือเป็นแนวทางปฏิบัติ หากบุคคลที่สังคมคาดหวังนั้นไม่ปฏิบัติตามบทบาทหน้าที่ตามที่ได้ดำรงตำแหน่ง ก็จะไม่ได้รับการยอมรับจากสังคม

จากแนวคิดเกี่ยวกับบทบาท ที่นักวิชาการต่างๆ ได้แสดงทัศนะเอาไว้ ผู้วิจัยได้สังเคราะห์ประมวลแนวคิดหลัก เพื่อประกอบการศึกษา บทบาทของวัดในปลูกฝังคุณค่าของประเพณีวัฒนธรรมแก่เยาวชน โรงเรียนกระทุ่มแบน “วิเศษสมุทคุณ” จังหวัดสมุทรสาคร โดยมีแนวคิดหลักที่เกี่ยวข้องสามารถสรุปได้ตามตารางที่ ๒.๒ ดังต่อไปนี้

ตารางที่ ๒.๒ แสดงการสังเคราะห์แนวคิดหลักเกี่ยวกับบทบาท

นักวิชาการ/นักวิจัย	แนวคิดหลัก
สมใจ ลักษณะ, (๒๕๔๒, หน้า ๒๓๒)	๑) พฤติกรรมของผู้ดำรงตำแหน่งหน้าที่ ๒) พฤติกรรมเป็นทางการตามกฎระเบียบ ๓) พฤติกรรมไม่เป็นทางการตามความคาดหวัง
Mintzberg H., (1973, p. 12)	๑) พฤติกรรมผู้นำด้านมนุษยสัมพันธ์ ๒) พฤติกรรมเกี่ยวกับข้อมูลข่าวสาร ๓) พฤติกรรมของผู้นำในด้านการตัดสินใจ
พวงเพชร สุรัตน์วิกุล, (๒๕๔๒, หน้า ๖๕-๖๖)	๑) บทบาทในอุดมคติ ๒) บทบาทที่บุคคลเข้าใจหรือรับรู้ ๓) บทบาทที่แสดงออกจริง
Bruce J. Cohen, (1979, p. 6)	๑) บทบาทที่ถูกกำหนดอาจจะมีได้ปฏิบัติ ๒) บทบาทที่ปฏิบัติจริงต้องได้ปฏิบัติออกมาจริง
จักรรัช ธีระกุล, (๒๕๔๒, หน้า ๔๕-๔๖)	๑) ข้อบัญญัติของสังคม ๒) บทบาทที่บุคคลเข้าใจ ๓) บทบาทที่เป็นจริง

๒.๑.๓ ทฤษฎีเกี่ยวกับบทบาท

จากการทบทวนทฤษฎีเกี่ยวกับบทบาท จากนักวิชาการทั้งของไทยและต่างประเทศ พบว่า นักวิชาการเหล่านั้นได้ให้ทฤษฎีของคำว่าบทบาทไว้หลากหลาย รายละเอียดดังนี้

ความคิดความเชื่อพื้นฐานเกี่ยวกับเรื่อง ทฤษฎีบทบาท เชื่อว่า บทบาท เป็นแนวความคิดที่สำคัญในวิชาสังคมศาสตร์ สังคมวิทยา มานุษยวิทยา วัฒนธรรม และจิตวิทยา ซึ่งนักสังคมศาสตร์ได้ให้ความสนใจ ทำให้แนวความคิดของบทบาทกลายเป็นเครื่องมือเครื่องใช้ในการวิเคราะห์ด้านสังคมศาสตร์มากขึ้น ซึ่งเป็นการจัดระเบียบโครงสร้างและกำหนดการมีส่วนร่วมของบุคคลในกระบวนการที่มีการกระทำร่วมกันซึ่งเป็นการรวมความคาดหวังเกี่ยวกับตนเอง และของบุคคลอื่นๆ ที่เขาสัมพันธ์ด้วย บทบาทจึงเป็นแบบแผนของความต้องการเป้าหมาย ความรู้ ความเชื่อ ทศนคติ ค่านิยม และการกระทำที่สมาชิกของชุมชนคาดหวังว่าควรจะไปตามชนิดของตำแหน่ง ดังนั้นบทบาทจึงมีความเกี่ยวข้องกับสถานภาพ ซึ่งสถานภาพคือตำแหน่งที่มีรูปแบบเฉพาะเป็นตำแหน่งสูงสุดของพฤติกรรมในการแลกเปลี่ยนประโยชน์ซึ่งกันและกันเมื่อเขาได้รับสิทธิและหน้าที่ซึ่งประกอบขึ้นเป็นสภาพที่มีประสิทธิภาพแสดงว่าเขากำลังปฏิบัติบทบาท

บทบาท คือ องค์รวมของบรรทัดฐานที่เกี่ยวข้องกับตำแหน่งหนึ่งๆ ในสังคมนั้นก็คือ เป็นบรรทัดฐานที่แสดงให้เห็นว่า สังคมคาดหวังให้บุคคลในตำแหน่งนั้นๆ กระทำอะไรบ้าง โดยที่บรรทัดฐานคือกฎของพฤติกรรม (Rules Governing Behavior) เป็นสิ่งที่กำหนดว่าพฤติกรรมอะไรที่สังคมต้องการยอมรับ หรือห้ามปรามมิให้ปฏิบัติเมื่ออยู่ในตำแหน่ง เช่น ครู อาจารย์ ต้องดำเนินการสอนและประเมินผลการเรียนรู้ด้วยความยุติธรรมและตรวจสอบได้ ไม่ใช่ความรู้สึกส่วนตัวในการประเมิน^{๑๔} โดยสามารถจำแนกบทบาท ได้ดังนี้

๑. บทบาทตามอุดมคติ (Ideal Role) เป็นบทบาทในอุดมคติที่มีการกำหนดสิทธิหน้าที่ระบุเป็นลายลักษณ์อักษรหรือมีตัวบทกฎหมาย ระเบียบ กำหนดให้กระทำการกิจกรรมในตำแหน่งหน้าที่นั้นๆ

๒. บทบาทที่เป็นจริง (Performed Role) เป็นบทบาทที่บุคคลได้กระทำจริงซึ่งจะขึ้นกับการสังเคราะห์จากความเชื่อความหวังการรับรู้และประสบการณ์ของผู้ที่เข้ามาดำรงตำแหน่ง ทั้งยังต้องพิจารณาถึงความกดดัน ขีดจำกัดและโอกาสในแต่ละสังคมในระยเวลานั้นๆ ด้วย

๓. บทบาทที่ควรปฏิบัติ (Perceived Role) เป็นบทบาทที่ผู้ดำรงตำแหน่ง เชื่อหรือหวังว่าควรกระทำตามตำแหน่งที่ได้รับแต่ยังไม่ได้กระทำ ซึ่งอาจจะไม่เหมือนกับบทบาทในอุดมคติ (ไม่มีอยู่ในระเบียบ กฎหมาย) และบทบาทที่กระทำจริง นอกจากนี้บทบาทที่ควรกระทำยังขึ้นกับความแตก

^{๑๔} Stark, *Sociology*, (California : Wadsworth, 1992), p. 58.

ต่างขององค์การความคิดนึก ประสบการณ์และการรับรู้ของผู้ดำรงตำแหน่งแต่ละคนด้วย^{๑๕} ซึ่งโดยความเป็นจริง ชนิดของบทบาท มีดังนี้

๑. Psychosomatic Role บทบาทที่มีพฤติกรรมสัมพันธ์กับความต้องการพื้นฐานทางชีวภาพ ตามเงื่อนไขของวัฒนธรรม และเป็นบทบาทที่ผู้แสดงไม่รู้ตัว (Unconscious)

๒. Psycho dramatic Role บทบาทที่ปัจเจกบุคคล แสดงพฤติกรรมตามความคาดหวังเจาะจงตามบริบทจำเพาะสังคม

๓. Social Role บทบาทที่ปัจเจกบุคคลปฏิบัติตามความคาดหวัง ตามรูปแบบประเพณีของสังคม^{๑๖}

ประเด็นทฤษฎีข้างต้นให้ความสำคัญกับบทบาทในฐานะลักษณะของพฤติกรรมที่ถูกกำหนดโดยตำแหน่ง หน้าที่ ซึ่งสอดคล้องกับทฤษฎีที่ว่า ทฤษฎีบทบาทเป็นทฤษฎีย่อยในทฤษฎีการกระทำระหว่างกันด้วยสัญลักษณ์ (Symbolic Interaction Theory) โดยกล่าวถึงลักษณะของสังคมมนุษย์ และลักษณะของปัจเจกบุคคล แล้วชี้ให้เห็นว่าตัวเชื่อมระหว่างมนุษย์กับสังคมนั้นก็คือบทบาท สังคมมนุษย์ คือโรงละคร มนุษย์แต่ละคนคือตัวแสดงที่มีบทบาทชัดเจนสำหรับแสดงมีบทละครเป็นตัวกำกับ มนุษย์แต่ละคนมีตำแหน่งต่างๆ ชัดเจนที่จะต้องดำรงมีบรรทัดฐานสังคมควบคุมพฤติกรรมตัวละครต้องเชื่อฟังผู้กำกับ มนุษย์ทุกคนก็ปรับตัวให้เข้ากับผู้ชมต้องสวมบทบาทผู้ชมประเภทต่างๆ (Generalized others) และประการสุดท้ายต้องอาศัยความรู้ความชำนาญตนช่วยในการแสดง อาศัยศักยภาพของตนและทักษะในการแสดงบทบาทเข้าช่วยเป็นสไตลของตน^{๑๗} จากทฤษฎีดังกล่าวสะท้อนให้เห็นว่า มีความแตกต่างกับทฤษฎีที่ว่า ทฤษฎีบทบาท ได้กำหนดปรัชญาที่น่าสนใจไว้ว่า ชีวิตสังคมถูกสร้างขึ้นมาจากคนแต่ละคนในสังคมล้วนมีตำแหน่งทางสังคมทั้งสิ้น เช่น ในฐานะลูกน้อง คู่ครอง พ่อแม่ หัวหน้าและลูกน้อง เป็นต้น ในฐานะที่สังคมได้กำหนดบทบาทเพื่อปัจเจกชน แต่ละคนจะได้ปฏิบัติให้สอดคล้องกับโครงสร้างทางสังคมที่วางไว้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งแบบที่เป็นบทบาท ผู้กระทำทุกคนสามารถเรียนรู้ได้โดยบทบาทที่เป็นตัวแบบ ได้ชี้ถึงวิถีทางเพื่อกระทำบางสิ่งบางอย่างที่ถูกต้อง ซึ่ง Biddle ได้กล่าวถึงทฤษฎีบทบาทว่า มีลักษณะสำคัญ ๕ ประเด็นดังนี้

๑. ทฤษฎีว่าด้วยบทบาทในการทำงาน (Functional Role Theory) ทฤษฎีนี้มุ่งตอบบทบาทหรือพฤติกรรม อันเป็นลักษณะของบุคคลผู้ที่มีตำแหน่งทางสังคมภายในระบบสังคมที่มั่นคง

^{๑๕} Broom, L. and P., **Selznick, Sociology**, (Singapore : Harper & Row, 1973), p. 36.

^{๑๖} Jacob Moreno, **The Structure of Sociological Theory**, (California : wads worth Publishing company, 1991), p. 25.

^{๑๗} สัญญา สัญญาวิวัฒน์, **ทฤษฎีสังคมวิทยา : เนื้อหาและแนวการใช้ประโยชน์เบื้องต้น**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๓), หน้า ๑๓๓-๑๓๔.

๒. ทฤษฎีบทบาทที่เป็นปฏิสัมพันธ์กับสัญลักษณ์ (Symbolic Interaction Role Theory) ทฤษฎีนี้มุ่งไปที่บทบาทของผู้กระทำแต่ละคนในการพัฒนาการของบทบาทต่างๆ โดยอาศัยปฏิสัมพันธ์ทางสังคมและวิธีการที่ผู้กระทำทางสังคมเข้าใจ โดยตีความหมายของพฤติกรรมเหล่านั้น

๓. ทฤษฎีบทบาทโครงสร้าง (Structural Role Theory) ทฤษฎีนี้มุ่งต่อโครงสร้างทางสังคมหรือตำแหน่งโครงสร้างทางสังคมที่ได้แบ่งพฤติกรรมที่กำหนดไว้เป็นแบบเดียวกัน ซึ่งมุ่งต่อตำแหน่งทางสังคมอื่นๆ ในโครงสร้าง

๔. ทฤษฎีบทบาทขององค์กร (Organization Role Theory) ทฤษฎีนี้มุ่งต่อบทบาทที่มาด้วยกันกับตำแหน่งหน้าที่ทางสังคม ที่ยึดถือเป็นอันเดียวในระบบสังคมที่วางไว้ก่อนเป็นระบบที่มุ่งงาน และมีการจัดลำดับชั้นไว้เป็นอย่างดี

๕. ทฤษฎีว่าด้วยบทบาทของความรู้ความเข้าใจ (Cognitive Role Theory) ทฤษฎีนี้มุ่งถึงความสัมพันธ์ระหว่างบทบาทที่คาดหวังกับพฤติกรรม

ซึ่งกลุ่มนี้มีมุมมองต่อบทบาทในฐานะที่เป็น หน้าที่ของบุคคลตามสถานภาพหรือตำแหน่งฐานะที่ตนดำรงอยู่ เป็นกลไกอย่างหนึ่งของสังคมที่ทำให้คนที่อยู่ร่วมกันสามารถสร้างระบบความสัมพันธ์ต่อกันได้อย่างเป็นระเบียบเรียบร้อย^{๑๘}

สรุปได้ว่า บทบาทคือ การแสดงหรือการกระทำให้เกิดผลขึ้นจะโดยสถานภาพของบุคคลหรือความคาดหวังของบุคคลอื่นที่มีต่อบุคคลที่ดำรงตำแหน่งนั้นๆ ในสังคม หรือภาระหน้าที่ที่บุคคลใดบุคคลหนึ่งจะพึงกระทำตามสถานภาพ ที่ตนดำรงอยู่ในสังคมนั้นๆ จากผู้รอบด้านจากผู้อยู่ในตำแหน่งอื่นๆ รอบตัวทั้งผู้ร่วมงานรวมตัวเราเองด้วย และบทบาทเป็นแบบแผนของความต้องการเป้าหมาย ความรู้ ความเชื่อ ทศนคติ ค่านิยมและการกระทำที่สมาชิกของชุมชนคาดหวังว่าควรเป็นไปตามชนิดของตำแหน่งที่เป็นอยู่ ถ้าผู้ดำรงอยู่ในบทบาทไม่สามารถปรับให้มีความพอดี ก็เกิดปัญหาต่อต้านขัดแย้งในบทบาทหรือล้มเหลวในบทบาทได้

จากทฤษฎีเกี่ยวกับบทบาท ที่นักวิชาการต่างๆ ได้แสดงทัศนะเอาไว้ ผู้วิจัยได้สังเคราะห์ประมวลทฤษฎีหลัก เพื่อประกอบการศึกษา บทบาทของวัดในปลูกฝังคุณค่าของประเพณีวัฒนธรรมแก่เยาวชน โรงเรียนกระทุ่มแบน “วิเศษสมุทคุณ” จังหวัดสมุทรสาคร โดยมีทฤษฎีหลักที่เกี่ยวข้องสามารถสรุปได้ตามตารางที่ ๒.๓ ดังต่อไปนี้

^{๑๘} ประพันธ์ อำพันประสิทธิ์, **จิตวิทยาสังคม**, (สงขลา : ภาควิชาสังคมวิทยา คณะสังคมศาสตร์มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, ๒๕๔๔), หน้า ๕๑.

ตารางที่ ๒.๓ แสดงการสังเคราะห์ทฤษฎีหลักเกี่ยวกับบทบาท

นักวิชาการ/นักวิจัย	แนวคิดหลัก
Stark, (1992, p. 58)	๑) องค์รวมของบรรทัดฐาน ๒) แสดงให้เห็นว่าสังคมคาดหวังให้ทำอะไร ๓) บรรทัดฐานคือกฎของพฤติกรรม ๔) เป็นสิ่งที่กำหนดพฤติกรรม
Broom, L. and P., (1973, p. 36)	๑) บทบาทตามอุดมคติ ๒) บทบาทที่เป็นจริง ๓) บทบาทที่ควรปฏิบัติ
Jacob Moreno, (1991, p. 25)	๑) สัมพันธ์กับความต้องการพื้นฐานทางชีวภาพ ๒) แสดงพฤติกรรมตามความคาดหวัง ๓) การปฏิบัติตามความคาดหวัง
สัญญา สัญญาวิวัฒน์, (๒๕๔๓, หน้า ๑๓๓-๑๓๔)	๑) การกระทำระหว่างกันด้วยสัญลักษณ์ ๒) ตัวเชื่อมระหว่างมนุษย์กับสังคม
ประพันธ์ อัมพันประสิทธิ์, (๒๕๔๔, หน้า ๕๑)	๑) ทฤษฎีว่าด้วยบทบาทในการทำงาน ๒) ทฤษฎีบทบาทที่เป็นปฏิสัมพันธ์สัญลักษณ์ ๓) ทฤษฎีบทบาทโครงสร้าง ๔) ทฤษฎีบทบาทขององค์กร ๕) ทฤษฎีว่าด้วยบทบาทของความรู้ความเข้าใจ

๒.๒ แนวคิดเกี่ยวกับบทบาทของวัด

แนวคิดเกี่ยวกับบทบาทของวัด ผู้วิจัยได้ประมวลมาจากแนวคิดของนักวิชาการ โดยจะนำเสนอในประเด็นที่เกี่ยวกับ ความหมาย แนวคิด ทฤษฎี ดังรายละเอียด ต่อไปนี้

๒.๒.๑ ความหมายของวัด

จากการทบทวนความหมายเกี่ยวกับวัด จากหน่วยงานและนักวิชาการ พบว่า นักวิชาการเหล่านั้นได้ให้ความหมายของคำว่าวัดไว้หลากหลาย ดังรายละเอียดต่อไปนี้

ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันวัดจึงเป็นศูนย์กลางแห่งกิจกรรมต่างๆ ของชุมชนเป็นแหล่งการศึกษาของประชาชนและทำหน้าที่เป็นสถาบันหลักในการฝึกอบรมพระสงฆ์ที่จะสืบต่อพระศาสนา และพลเมืองที่จะรับผิดชอบสังคม และวัดยังมีฐานะเป็นโรงเรียนอีกด้วยแม้ปัจจุบันความเป็น

ศูนย์กลางในบางเรื่องจะลดลงแต่ความสำคัญก็ยังคงอยู่ โดยเฉพาะวัดในเขตภูมิภาค บทบาทของวัดยังคงมีความเข้มข้นอยู่ค่อนข้างมาก ทั้งในเรื่องของการพัฒนาชุมชน การพัฒนาอาชีพ หรือหน่วยส่งเสริมเศรษฐกิจชุมชน การรวมกลุ่ม การเป็นหน่วยสังคมสงเคราะห์และความเป็นศูนย์กลางทางด้านจิตใจ ยังคงอยู่มีเสื่อมคลายแต่อย่างไร วัดจึงมีบทบาทอย่างยิ่งในสังคมไทย

วัดและพระสงฆ์มีความผูกพันกับชีวิตและความเป็นอยู่ของคนไทยมาอย่างยาวนาน ถึงแม้ในปัจจุบันสำหรับสังคมเมืองหลวงผู้คนห่างเหินจากวัดมากขึ้น แต่ประชาชนยังทำบุญตักบาตรกันอยู่ทุกวัน สำหรับในชนบทนั้นความสัมพันธ์ระหว่างวัดกับประชาชนยังไม่เปลี่ยนแปลงมากนัก อาจกล่าวได้ว่า วัดและพระสงฆ์เป็นตัวแทนของพระพุทธศาสนา เป็นศูนย์กลางที่รวมจิตใจของประชาชนชาวไทย วัดนั้นความหมายโดยผิวเผิน หมายถึง ที่อยู่ของพระสงฆ์แล้ว วัดก็เหมือนกับที่อยู่อาศัยทั่วไปนั่นเอง วัดเป็นสถาบันที่อำนวยความสะดวกทั้งทางรูปธรรมและนามธรรมแก่สังคมอย่างมาก เพราะเป็นศูนย์กลางวัฒนธรรม ประเพณี และศูนย์กลางอื่นๆ อีกมาก ยิ่งหากพระสงฆ์ซึ่งเป็นผู้นำทางจิตใจได้ปฏิบัติหน้าที่ ที่ควรปฏิบัติแล้ว ก็สามารถทำให้สังคมอยู่ได้สงบสุข ด้วยเหตุนี้วัดจึงมีความจำเป็นต่อสังคม

วัด ความหมายโดยผิวเผิน หมายถึง ที่อยู่ของพระสงฆ์แล้ว วัดก็เหมือนกับที่อยู่อาศัยทั่วไปนั่นเอง วัดเป็นสถาบันที่อำนวยความสะดวกทั้งทางรูปธรรมและนามธรรมแก่สังคมอย่างมาก เพราะเป็นศูนย์กลางวัฒนธรรม ประเพณีและศูนย์กลางอื่นๆ อีกมาก ด้วยเหตุนี้วัดจึงมีความจำเป็นต่อสังคม เพราะฉะนั้นจึงควรศึกษาถึงความหมาย โดยมองทั้งในแง่รูปธรรมและนามธรรมควบคู่กันไปเพื่อที่จะได้เข้าใจถึงประโยชน์ที่วัดมีต่อสังคม ทำให้เข้าใจถึงความหมายได้ชัดเจนถูกต้อง

คำว่า วัด หมายถึง สถานที่ทางพุทธศาสนา โดยปกติมีโบสถ์ วิหาร และที่อยู่ของพระสงฆ์ หรือนักบวช เป็นต้น^{๑๙} หรือหมายถึง ที่อยู่ของพระ (นักบวช) ผู้ประพฤติพรหมจรรย์เป็นดินแดนแห่งพระรัตนตรัยสำหรับชุมชนมี ๓ เขต คือเขตพุทธาวาส เขตธรรมาวาสและเขตสังฆาวาส^{๒๐} ซึ่งโดยความเป็นจริง วัดมี ๒ อย่าง ได้แก่

๑. วัดที่ได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมา ไตแก อาราม เป็นวัดที่เลื่อนฐานะมาจากสำนักสงฆ์เพื่อประโยชน์ทางพระวินัย โดยได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมาแล้ว พร้อมที่จะใช้เป็นสถานที่กระทำสังฆกรรมตามพระวินัยใดทุกประการ เป็นวัดที่สมบูรณ์ด้วยฐานะทั้งทางกฎหมายคือวัดมีฐานะเป็นนิติบุคคล และทางพระวินัยโดยมีเจ้าอาวาสเป็นผู้แทนของวัดในกิจการทั่วไป

^{๑๙}ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒, (กรุงเทพมหานคร : บริษัทนานมีบุ๊คส์พับลิเคชั่นส์, ๒๕๔๖), หน้า ๑๐๕๙.

^{๒๐}พระธรรมวรานายก (โอภาส นิลุตตมเถรี), ธรรมปริทัศน์ ๔๖, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖), หน้า ๑๖๔.

๒. สำนักสงฆ์ ได้แก่ วัดที่กระทรวงศึกษาธิการได้ประกาศตั้งเป็นวัด รวมถึงวัดที่ได้รับพระบรมราชานุญาตให้สร้างขึ้น แต่ยังไม่ได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมา สามารถใช้เป็นสถานที่อยู่อาศัยสำหรับพระภิกษุสงฆ์ได้ ซึ่งฐานะทางกฎหมายเป็นนิติบุคคลโดยสมบูรณ์แล้ว แต่ฐานะทางพระวินัยยังไม่พร้อมที่จะใช้เป็นสถานที่กระทำการสังฆกรรมตามพระวินัยทุกประการได้^{๒๑}

ประเด็นความหมายข้างต้นให้ความสำคัญกับวัดในฐานะ เป็นที่อยู่อาศัยของพระสงฆ์และเป็นที่ทางศาสนาที่ได้รับการประกาศตั้งเป็นวัดอย่างถูกต้อง ซึ่งสอดคล้องกับความหมายที่ว่าวัดหมายถึง ที่อยู่ของพระสงฆ์เป็นที่พำนักอาศัยของพระภิกษุสามเณรและประกอบพิธีกรรมต่างๆ ในพระพุทธศาสนา^{๒๒} โดยวัดนั้นมีคำที่ใช้อยู่เดิมในภาษาบาลีอยู่ ๓ คำ คือ

๑. อาราม โดยพยัญชนะแปลว่า “เป็นที่รื่นรมย์” โดยอรรถแปลว่า “สวน” เพราะในสมัยพุทธกาลนั้น พุทธศาสนิกชนนิยมถวายสวนให้เป็นที่ประทับของพระพุทธเจ้าและพระสงฆ์

๒. อาวาส โดยพยัญชนะแปลว่า ที่อยู่ซึ่งเป็นความหมายที่กว้าง แต่ถ้าจะจำกัดขอบเขตให้แคบลงว่า หมายถึง วัด ก็ต้องมีภิกษุศัพทเป็นคำ จำ กัดความข้างหน้าว่าภิกษุนามวาโส แปลว่า ที่อยู่ของภิกษุสงฆ์ คือ วัด โดยอรรถในอภินิหารปทีปิกา ท่านแปลว่าเรือน เป็นไวพจน์ของคำว่า ชร

๓. วิหาร โดยพยัญชนะแปลว่า ที่อยู่คล้ายกับอาวาส แต่ตามวินัย เช่น ในมหาลลกลีคาบทที่ต้นแห่งสังฆาติเสสและในอนุศาสน์ ท่านหมายเอาสิ่งปลูกสร้างเป็นหลังและสังเกตในที่ทั่วไปดูเหมือนเป็นสิ่งก่อสร้างด้วยอิฐ ปูน คือ เป็นพวกตึก แต่เพราะวิหารนั้นสร้างไว้ในที่อยู่ของภิกษุทั้งหลาย จึงพลอยเรียกว่า วิหาร ซึ่งเท่ากับคำว่า วัด ในสังคมไทย^{๒๓}

สรุปได้ว่า วัด คือ สถานที่ประกอบกิจกรรมของชาวพุทธเป็นที่อยู่ของบรรพชิต (พระสงฆ์และสามเณร) และฆราวาสที่เกี่ยวข้อง เป็นที่ศึกษาและปฏิบัติธรรมตลอดจนการเผยแผ่ศาสนาธรรมของชาวพุทธ และสถานที่ทางพระพุทธศาสนาและเป็นสัญลักษณ์แห่งความตั้งมั่นของผู้ที่มีจริยวัตรอันงดงาม อันได้แก่พระภิกษุและสามเณรผู้ใฝ่ในธรรม นอกจากนี้วัดยังเป็นที่พักอาศัยของพระภิกษุสามเณร ในการปฏิบัติตามพระธรรมวินัยและประกอบกิจของสงฆ์

จากความหมายของวัด ที่นักวิชาการต่างๆ ได้แสดงทัศนะเอาไว้ ผู้วิจัยได้สังเคราะห์ประมวลความหมายหลัก เพื่อประกอบการศึกษา บทบาทของวัดในปลูกฝังคุณค่าของประเพณี

^{๒๑} พระวิสุทธิกัทรธาดา (ประสิทธิ์ พรหมรังสี), พระราชบัญญัติคณะสงฆ์และกฎหมายเถรสมาคม, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๗), หน้า ๘๓.

^{๒๒} บุญร่วม เทียมจันทร์, เจ้าอาวาส เจ้าพนักงาน ใครกำหนด, (กรุงเทพมหานคร : สามดีพริ้นติ้งอิกวิปเม้นท์, ๒๕๔๖), หน้า ๓๙.

^{๒๓} สมเด็จพระธีรญาณมุนี (ธีร์ ปุณณโก), “คุณวัด”, วารสารใบลาน, (เมษายน - พฤษภาคม, ๒๕๒๘) :

วัฒนธรรมแก่เยาวชน โรงเรียนกระทุ่มแบน “วิเศษสมุทคุณ” จังหวัดสมุทรสาคร โดยมีความหมายหลักที่เกี่ยวข้องสามารถสรุปได้ตามตารางที่ ๒.๔ ดังต่อไปนี้

ตารางที่ ๒.๔ แสดงการสังเคราะห์ความหมายหลักเกี่ยวกับวัด

นักวิชาการ/นักวิจัย	แนวคิดหลัก
ราชบัณฑิตยสถาน, (๒๕๔๖, หน้า ๑๐๕๙)	๑) สถานที่ทางพุทธศาสนา ๒) ที่อยู่ของพระสงฆ์
พระธรรมวรนายก (โอภาส นิรุติเมธี), (๒๕๔๖, หน้า ๑๖๔)	๑) ที่อยู่ของพระ ๒) เขตพุทธาวาส ๓) เขตธรรมาวาส ๔) เขตสังฆาวาส
พระวิสุทธิภัทรธาดา (ประสิทธิ์ พรหมรังสี), (๒๕๔๗, หน้า ๘๓), สมเด็จพระธีรญาณมุนี (ธีร์ ปุณณโก), (๒๕๒๘, หน้า ๑๐)	๑) วัดที่ได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมา ๒) สำนักสงฆ์
บุญร่วม เทียมจันทร์, (๒๕๔๖, หน้า ๓๙)	๑) ที่อยู่ของพระสงฆ์ ๒) สถานที่ประกอบพิธีกรรม

๒.๒.๒ แนวคิดเกี่ยวกับบทบาทของวัด

จากการทบทวนแนวคิดเกี่ยวกับบทบาทของวัด จากนักวิชาการทั้งของไทยและต่างประเทศ พบว่า แนวคิดแตกต่างกัน ดังรายละเอียดต่อไปนี้

ในสังคมไทยมีความเคารพศรัทธาต่อพระภิกษุมาก เนื่องจากเชื่อว่าพระภิกษุนั้นเป็นผู้มีความรู้มากกว่าฆราวาส เป็นผู้ทรงศีลยอมพูดแต่สิ่งเท็จจริง และเป็นครูบาอาจารย์ โดยความสัมพันธ์ระหว่างคนในชุมชนที่มีต่อวัดจึงผูกพันแนบแน่นกับวิถีชีวิตของทุกคนนับแต่เกิดจนถึงตาย คำสั่งสอนจึงได้รับความเชื่อถืออย่างไร้ความคลางแคลงใจ ดังนั้นพระสงฆ์จึงกลายเป็นที่พึ่งของสังคมในทุกเรื่อง ไม่ว่าในทางที่เป็นมงคลและอัปมงคล ส่วนวัดนั้นเป็นสถานที่รับใช้บริการงานประเพณีการทำบุญต่างๆ เพื่อให้เกิดกุศลบุญแก่ฆราวาส เนื่องในวันสำคัญทางศาสนาซึ่งมีอยู่แทบตลอดทั้งปี อีกทั้งวัดยังเป็น

๑. วัดเป็นที่สงปรนรมย์
๒. วัดเป็นที่บ่มศีลธรรม
๓. วัดเป็นแหล่งความรู้

๔. วัดเป็นแหล่งพุทธธรรม
๕. วัดเป็นแหล่งละอบายมุข
๖. วัดเป็นแหล่งปลูกปลูกใจ^{๒๔}

และในสังคมไทยตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันนี้ หมู่บ้านแต่ละหมู่บ้านต่างมีวัดประจำหมู่บ้านของตนเป็นศูนย์กลาง ซึ่งถือว่าเป็นสมบัติรวมของคนทั้งหมู่บ้าน วัดจึงเป็นศูนย์รวมประชาชนและมีบทบาท ต่อไปนี้

๑. เป็นสถานศึกษา สำหรับชาวบ้านส่งลูกบุตรมาอยู่รับใช้พระรับการฝึกอบรมทางศีลธรรมและเล่าเรียนวิชาการต่างๆ ตามที่มีสอนในสมัยนั้น
๒. เป็นสถานสงเคราะห์ ที่บุตรหลานชาวบ้านที่ยากจนได้มาอาศัยเลี้ยงชีวิตและศึกษาเล่าเรียนตลอดถึงผู้ใหญ่ที่ยากจนมาอาศัยเลี้ยงชีพ
๓. เป็นสถานพยาบาลที่รักษาผู้เจ็บป่วยตามภูมิรู้ของคนสมัยนั้น
๔. เป็นที่พักคนเดินทาง
๕. เป็นสโมสรที่ชาวบ้านมาพบปะสังสรรค์ หย่อนใจ หาความรู้เพิ่มเติม
๖. เป็นสถานบันเทิง ที่จัดงานเทศกาลและมหรสพต่างๆ สำหรับชาวบ้านทั้งหมด
๗. เป็นที่ไกล่เกลี่ยข้อพิพาท เป็นที่ปรึกษาแก้ปัญหาชีวิตของมนุษย์
๘. เป็นศูนย์กลางของศิลปวัฒนธรรม ที่รวบรวมศิลปกรรมของชาติ ตลอดจนเป็นเสมือนพิพิธภัณฑ์
๙. เป็นคลังวัสดุ สำหรับเก็บของใช้ต่างๆ ซึ่งชาวบ้านจะได้ใช้ร่วมกัน เมื่อมีงานวัดหรือยืมไปใช้เมื่อตอนมีงาน
๑๐. เป็นศูนย์กลางการบริหารหรือการปกครอง ที่กำนันหรือผู้ใหญ่บ้านจะเรียกลูกบ้านมาประชุมกัน บอกแจ้งกิจกรรมต่างๆ (ในยามสงคราม อาจใช้เป็นที่พักผ่อนทหารด้วย)
๑๑. เป็นที่ประกอบพิธีกรรมหรือใช้บริการด้านพิธีกรรม อันเป็นเรื่องผูกพันกับชีวิตของทุกคนในระยะเวลาต่างๆ ของชีวิต^{๒๕}

ซึ่งโดยความเป็นจริง บทบาทของวัดที่มีต่อสังคมไทย มีดังนี้

๑. บทบาทในฐานะที่เป็นจิตและวิญญาณของชุมชนและสังคม วัดทำหน้าที่ในฐานะเป็นผู้หล่อหลอมและยกระดับจิตใจของผู้คนในสังคมให้สูงขึ้น มีคุณธรรมจริยธรรมรักสันติและสมานสามัคคี

^{๒๔} พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช), พระสงฆ์กับการศึกษาไทยในบทบาทของสถาบันพระพุทธศาสนากับการจัดการศึกษา, (กรุงเทพมหานคร : สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, ๒๕๔๖), หน้า ๒๑.

^{๒๕} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), การศึกษาเครื่องมือพัฒนาที่ยังต้องพัฒนา, (กรุงเทพมหานคร : สหธรรมิก, ๒๕๔๑), หน้า ๑๕ – ๑๙.

ปรองดองรวมทั้งความมีเหตุมีผลในการดำรงชีวิต วัดและพระพุทธศาสนาได้รังสรรค์ในประเด็นนี้ได้ อย่างครบถ้วน วัดและจริยธรรม วัดและสถาบันพระพุทธศาสนาจึงเป็นแหล่งกำเนิดของกฎระเบียบ ประเพณีวัฒนธรรม ปทัสถานและวิถีชีวิตของสังคมไทยมาโดยตลอด

๒. บทบาทในฐานะที่เป็นหน่วยงานพัฒนาและสังคมสังเคราะห์ชุมชนบทบาทที่สำคัญของ วัดในประเทศไทยตั้งแต่อดีตจนปัจจุบันไม่ได้มีหน้าที่เพียงจิตวิญญาณของชุมชนเท่านั้น แต่เป็นผู้นำในการพัฒนาชุมชนในทุกเรื่อง เป็นแหล่งสร้างวัฒนธรรมความร่วมมือในงานพัฒนาชุมชนในด้านต่างๆ รวมทั้งทำหน้าที่เป็นที่พึ่งพิงอาศัยและให้ความช่วยเหลือทั้งด้านสังคมสงเคราะห์

๓. บทบาทในฐานะเป็นหน่วยงานทางเศรษฐกิจ โดยเฉพาะอย่างยิ่งพระสงฆ์ในชนบทยังมี หน้าที่เป็นผู้แนะแนวอาชีพต่างๆ แก่ชาวบ้านด้วย มีวัดจำนวนมากได้จัดตั้งสหกรณ์หมู่บ้าน ธนาคาร ข้าว จัดอบรมให้ความรู้ทางด้านเกษตรสมัยใหม่ และเป็นสถานที่ฝึกอบรมอาชีพต่างๆ^{๒๖}

ประเด็นแนวคิดข้างต้นได้ให้ความสำคัญกับบทบาทของวัดในฐานะที่เป็นศูนย์กลางของ สังคมที่ให้การสนับสนุนช่วยเหลือแก่ชุมชนและสังคม ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดที่ว่า ในสังคมไทยตั้งแต่ อดีตจนถึงปัจจุบันนี้ หมู่บ้านแต่ละหมู่บ้านต่างมีวัดประจำหมู่บ้านของตนเป็นศูนย์กลาง ซึ่งถือว่าเป็น สมบัติรวมของคนทั้งหมู่บ้าน วัดจึงเป็นศูนย์รวมประชาชนและมีบทบาท ดังต่อไปนี้^{๒๗}

๑. วัดเป็นสถานที่อยู่ของผู้ทรงศีลทรงธรรม
๒. วัดเป็นสถานที่บำเพ็ญกุศล
๓. วัดเป็นสถานที่ศึกษาวิชาต่างๆ
๔. วัดเป็นสถานสังคมสงเคราะห์
๕. วัดเป็นรมณีสถานที่พักผ่อนหย่อนใจ
๖. วัดเป็นสถานที่พักผ่อนของคนเดินทาง
๗. วัดเป็นศูนย์รวมของศิลปวัฒนธรรม
๘. วัดเป็นสถานที่ฝึกอาชีพ
๙. วัดเป็นสถานที่บันเทิงของชาวบ้าน
๑๐. วัดเป็นสถานที่เลือกคู่
๑๑. วัดเป็นสโมสรของชาวบ้าน
๑๒. วัดเป็นศาลของชาวบ้าน

^{๒๖} เฉียบ ไทยยัง, “ปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จของเจ้าอาวาสในการพัฒนาวัดให้เป็นศูนย์กลางชุมชน”, รายงานการวิจัย, (กรุงเทพมหานคร : กองแผนงาน กรมการศาสนา, ๒๕๔๑), หน้า ๑.

^{๒๗} พัน ดอกบัว, วัดและพระสงฆ์ทางพระพุทธศาสนาในประเทศไทย, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท บุรพาสาน์, ๒๕๕๐), หน้า ๓-๔.

๑๓. วัดเป็นคลังพัสดุของชาวบ้าน

จากแนวคิดดังกล่าวสะท้อนให้เห็นว่า มีความแตกต่างกับแนวคิดที่ว่า ในปัจจุบันบทบาทของวัดได้ลดน้อยลงไปมาก สังคมแบบเมือง วัฒนธรรมแบบคนในเมืองได้เข้ามาพร้อมกับการสลายความสัมพันธ์แบบดั้งเดิมให้หมดไป วัดในเมืองกลายเป็นวัดที่มีความโดดเดี่ยว แม้จะอยู่ท่ามกลางตึกรามบ้านช่องที่หนาแน่นไปด้วยผู้คน ส่วนชาวบ้านก็ต่างคนต่างอยู่ ในความรู้สึกของคนทั่วไป วัดเป็นเสมือนบ้านหลังใหญ่หลังหนึ่งเท่านั้น ไม่มีความยินดี ไม่มีความรู้สึกรับผิดชอบว่าวัดเป็นของชุมชนหรือเป็นของชาวบ้านแต่อย่างใด บทบาทของวัดที่เคยเป็นศูนย์กลางชุมชนก็เปลี่ยนไปเป็นส่วนหนึ่งของชุมชน บางวัดได้แปรสภาพลานวัดที่เคยโล่งสะอาดตา มาเป็นที่จอดรถสำหรับโยมผู้มาทำงานในเมือง วัดเคยเป็นสถานที่ที่คนมาพึ่งพิงธรรมกัน ก็ลดปริมาณลง พระสงฆ์จึงต้องปรับบทบาทกันใหม่ เพื่อสนองตอบต่อคนยุคใหม่ โดยการออกเทศน์บรรยายนอกสถานที่ บรรยายทางสถานีวิทยุโทรทัศน์ ฯลฯ หรือการออกไปสอนพระพุทธศาสนาในโรงเรียนก็เป็นบทบาทใหม่

ความสัมพันธ์ที่ขาดหายไประหว่างวัดกับชุมชน เมื่อเรามองดูภาพสังคมไทยในอดีตที่เป็นสังคมเกษตรกรรม วิถีชีวิตผูกพันด้วยประเพณีวัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนา มีพระสงฆ์เป็นผู้นำการศึกษาและที่พึ่งพิง รวมทั้งบทบาทในการเป็นผู้ไกล่เกลี่ยความขัดแย้งระหว่างชุมชนและคนในสังคม ช่างเป็นภาพที่งดงามและสะท้อนถึงสันติสุขของสังคม แต่เมื่อเรามองย้อนมาเปรียบเทียบกับสังคมปัจจุบันที่ความสัมพันธ์ของผู้คนถูกกำกับด้วยตำแหน่งและเงินทุน โดยมีอัตราผลิตภัณฑ์มวลรวมในประเทศ (GDP) เป็นตัววัดความเจริญและสันติสุขของสังคม เราก็จะเห็นภาพของความเร่งรีบ วุ่นวายที่เต็มไปด้วยการแข่งขัน ซึ่งทั้งคนจนและคนด้อยโอกาสไว้ข้างหลัง โดยถือคติที่ว่าผู้แข็งแกร่งกว่าย่อมอยู่รอด ทำให้ปัญหาต่างๆ เพิ่มขึ้นทวีคูณมากยิ่งขึ้น ทำให้สังคมหรือชุมชนแยกตัวและห่างเหินจากสถาบันศาสนา ซึ่งมีความสัมพันธ์และมีความสำคัญต่อชุมชนอย่างแท้จริง^{๒๘}

สรุปได้ว่า วัดมีบทบาทหรือภารกิจต่อสังคมและชุมชนทั้งในอดีตและปัจจุบันอย่างมากมาย นอกจากจะเป็นสถาบันที่ทำหน้าที่ในการฝึกอบรมพระสงฆ์เพื่อให้ออกมาทำหน้าที่ในการสืบสานพระพุทธศาสนาแล้ว วัดก็ยังคงเป็นศูนย์กลางแห่งกิจกรรมต่างๆ ของชุมชนและมีบทบาทต่อการพัฒนาอาชีพของประชาชน การที่วัดกลายเป็นศูนย์กลางของสังคม ทำให้พระสงฆ์กลายเป็นผู้นำทางจิตใจ เป็นศูนย์รวมความร่วมมือ เช่น เป็นที่ประกอบพิธีกรรม เป็นที่ปรึกษาแนะนำชาวบ้าน

^{๒๘} จุฬารัตน์ บุญยากร, **วัดพัฒนา ๕๐**, (กรุงเทพมหานคร : กองพุทธศาสนสถาน สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, ๒๕๕๐), หน้า ๑๓๕-๑๔๒.

จากแนวคิดเกี่ยวกับบทบาทของวัด ที่นักวิชาการต่างๆ ได้แสดงทัศนะเอาไว้ ผู้วิจัยได้ทำการสังเคราะห์ประมวลแนวคิดหลัก เพื่อประกอบการศึกษา บทบาทของวัดในปลูกฝังคุณค่าของประเพณีวัฒนธรรมแก่เยาวชน โรงเรียนกระทุ่มแบน “วิเศษสมุทคุณ” จังหวัดสมุทรสาคร โดยมีแนวคิดหลักที่เกี่ยวข้อง สามารถสรุปได้ตามตารางที่ ๒.๕ ดังต่อไปนี้

ตารางที่ ๒.๕ แสดงการสังเคราะห์แนวคิดหลักเกี่ยวกับบทบาทของวัด

นักวิชาการ/นักวิจัย	แนวคิดหลัก
พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), (๒๕๔๑, หน้า ๑๕ – ๑๙)	๑) เป็นสถานศึกษา ๒) เป็นสถานสงเคราะห์ ๓) เป็นสถานพยาบาล ๔) เป็นที่พักคนเดินทาง ๕) เป็นสโมสรที่ชาวบ้านมาพบปะสังสรรค์ ๖) เป็นสถานบันเทิงจัดงานเทศกาลต่างๆ ๗) เป็นที่ไกล่เกลี่ยข้อพิพาท ๘) เป็นศูนย์กลางของศิลปวัฒนธรรม ๙) เป็นคลังวัสดุ สำหรับเก็บของใช้ต่างๆ ๑๐) เป็นศูนย์กลางการบริหารหรือการปกครอง ๑๑) เป็นที่ประกอบพิธีกรรม
พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช), (๒๕๔๖, หน้า ๒๑)	๑) วัดเป็นที่สงบปรนรมย์ ๒) วัดเป็นที่บ่มศีลงาม ๓) วัดเป็นแหล่งความรู้ ๔) วัดเป็นแหล่งบูรธรรมะ ๕) วัดเป็นแหล่งละอบายมุข ๖) วัดเป็นแหล่งปลูกปลูกใจ
เฉียบ ไทยยิ่ง, (๒๕๔๑, หน้า ๑)	๑) ฐานะที่เป็นจิตวิญญาณของชุมชนและสังคม ๒) ฐานะที่เป็นหน่วยงานพัฒนาและสังคม ๓) ในฐานะเป็นหน่วยงานทางเศรษฐกิจ

ตารางที่ ๒.๕ (ต่อ)

นักวิชาการ/นักวิจัย	แนวคิดหลัก
พิน ดอกบัว, (๒๕๕๐, หน้า ๓-๔)	๑) วัดเป็นสถานที่อยู่ของผู้ทรงศีลทรงธรรม ๒) วัดเป็นสถานที่บำเพ็ญกุศล ๓) วัดเป็นสถานที่ศึกษาวิชาต่างๆ ๔) วัดเป็นสถานสังคมสงเคราะห์ ๕) วัดเป็นรมณีสถานที่พักผ่อนหย่อนใจ ๖) วัดเป็นสถานที่พักแรมของคนเดินทาง ๗) วัดเป็นศูนย์รวมของศิลปวัฒนธรรม ๘) วัดเป็นสถานที่ฝึกอาชีพ ๙) วัดเป็นสถานที่บันเทิงของชาวบ้าน ๑๐) วัดเป็นสถานที่เลือกคู่ ๑๑) วัดเป็นสโมสรของชาวบ้าน ๑๒) วัดเป็นศาลของชาวบ้าน ๑๓) วัดเป็นคลังพัสดุของชาวบ้าน
จุฬารัตน์ บุญยากร, (๒๕๕๐, หน้า ๑๓๕-๑๔๒)	วัฒนธรรมแบบคนในเมืองได้เข้ามาพร้อมกับการ สลายความสัมพันธ์ ทำให้วัดในเมืองกลายเป็นวัดที่ มีความโดดเด่น

๒.๒.๓ แนวคิดเกี่ยวกับบทบาทของวัดในการส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม

จากการทบทวนแนวคิดเกี่ยวกับบทบาทของวัดในการส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องและนักวิชาการ พบรายละเอียดดังต่อไปนี้

นับแต่โบราณกาลมา วัดเป็นศูนย์รวมแห่งศรัทธาของชาวบ้าน ตลอดจนประเพณีวัฒนธรรมในด้านต่างๆ นับตั้งแต่การสร้างวัดมา ซึ่งเกิดจากการร่วมแรงร่วมใจของชาวบ้านในท้องถิ่นนั้น หรือในกรณีพิเศษ อาจเกิดจากพระราชศรัทธาของพระมหากษัตริย์บางพระองค์ทรงสร้างและอุปถัมภ์วัด คติทางพระพุทธศาสนาเชื่อว่า การสร้างวัดตลอดจนสิ่งปลูกสร้างอื่นๆ ภายในวัดเป็นการทำบุญที่มีอานิสงส์มาก อันจะส่งผลให้ผู้ที่ได้ร่วมทำบุญมีความสุขทั้งในภพนี้ภพหน้า และการทำบุญนั้นจะต้องทำด้วยสิ่งที่ดีที่สุด ชาวบ้านหรือผู้ที่ลงมือสร้างจึงได้ทุ่มเทความรู้ความสามารถในเชิงช่างที่มีอยู่ทั้งหมด อันประกอบด้วยศรัทธา สร้างสรรค์ศิลปกรรมทั้งดงามให้แก่วัด ซึ่งปรากฏออกมาในรูปของศิลปกรรม

ต่างๆ ตามพระอุโบสถ วิหาร ศาลาราย หอระฆัง ตลอดจนฝาผนังในพระอุโบสถ เป็นต้น เมื่อวัดถูกสร้างเสร็จก็มีกิจกรรมและความเป็นไปที่เกี่ยวข้องสัมพันธ์กับชาวบ้าน มีการแลกเปลี่ยนถ่ายทอดระหว่างบ้านกับวัด เช่น ชาวบ้านมาบวชเรียนอยู่ในวัด ผู้ที่เข้ามาบวชก็มาเรียนรู้วิชาความรู้จากผู้บวชมาก่อน ในขณะที่เดียวกันก็ถ่ายทอดความรู้ในตระกูลของตนที่ติดตัวมาแต่วัด และผู้ที่มาบวชใหม่ตลอดจนลูกหลานชาวบ้านที่ส่งมาเรียน จึงเกิดการสืบทอดความรู้ต่อกันมาโดยมีวัดเป็นสื่อ โดยในโอกาสสำคัญทางพุทธศาสนาต่างๆ ชาวบ้านได้มีโอกาสไปทำบุญที่วัดด้วยแรงศรัทธาและความตั้งใจที่จะทำให้การทำบุญนั้นเกิดอานิสงส์สูงสุด จึงทำให้การทำบุญในแต่ละครั้งแต่ละโอกาส มีรูปแบบ พิธีการที่เป็นลักษณะเฉพาะเกิดเป็นแบบแผน ประเพณีและพิธีกรรมทางศาสนาต่างๆ นอกจากนี้ ศิลปะการแสดงต่างๆ เช่น ลิเก ละคร หนังตะลุง หนังใหญ่ ก็เกิดขึ้นในงานวัดนี้เอง^{๒๙} โดยความเป็นจริงโดยแนวทางการรักษาส่งเสริมและพัฒนาวัฒนธรรม พ.ศ. ๒๕๒๙ ว่าด้วยแนวทางในการรักษาส่งเสริมและพัฒนาวัฒนธรรมระบุว่า การวางแผนพัฒนาวัฒนธรรมทุกระดับ ให้ถือว่าศาสนธรรมเป็นบ่อเกิดสำคัญของการประพฤติปฏิบัติและการดำเนินชีวิตของประชาชนเป็นเรื่องสำคัญยิ่งในฐานะที่เป็นพื้นฐานและเป็นแนวทางในการพัฒนาวัฒนธรรมด้านอื่นๆ องค์การของเอกชนที่มีหน้าที่รับผิดชอบงานวัฒนธรรมของชาติ คือ มูลนิธิ สมาคม ศาสนาสถาบัน และบริษัทห้างร้านทั้งหลาย ซึ่งความมีโอกาสให้ความร่วมมือสนับสนุนตามกำลังความสามารถนอกจากนี้ในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ ๗ ได้มียุทธวิธีในการดำเนินการอนุรักษ์และส่งเสริมมรดกทางวัฒนธรรมไทยโดยมีเป้าหมายจะขอความร่วมมือบุคลากร ๒ กลุ่ม ให้มีส่วนเกื้อหนุนอนุรักษ์และส่งเสริมมรดกทางวัฒนธรรม คือ

๑. ประชาชน

๒. เจ้าของผู้ประกอบการมรดกทางวัฒนธรรม คือ พระสงฆ์และวัดนั่นเอง

ผลงานของช่างทางมรดกวัฒนธรรม ที่เป็นวัตถุคงทนมีอยู่ในวัดทั้งสิ้น หากพระไม่รักษาชาวบ้านจะเข้าไปช่วยอะไรไม่ได้มาก การที่พระจะรักษามรดกเหล่านี้จะต้อง

๑. เรียนรู้ประวัติ และคุณค่าอย่างละเอียด

๒. ศึกษาอย่างจริงจัง จนเกิดความซาบซึ้งในศิลปะเหล่านั้น

๓. มีการประชุมสัมมนา เช่น เพื่อแลกเปลี่ยนความคิดเห็น

๔. มีความสนใจอย่างจริงจัง ศิลปวัตถุเหล่านั้นถ้าพิจารณาและเห็นบ่อยๆ จะทำให้เกิดความซาบซึ้ง

๕. พยายามฟื้นฟูช่วง ๑๐ หมู่ขึ้นในวัด

^{๒๙} บันเทิง พาศิจิตร, **ประเพณีวัฒนธรรมไทยและคติความเชื่อ**, พิมพ์ครั้งที่ ๑, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์โอ. เอส. พรินต์ติ้งเฮาส์, ๒๕๔๙), หน้า ๒๑.

๖. อย่างน้อยสนับสนุนพระภิกษุที่สนใจให้เรียนรู้การซ่อมแซมที่ไม่เป็นการทำลายคือ ซ่อมจนไม่เหลือสภาพเก่า

๗. เจ้าอาวาสควรอบรมพระเป็นระยะ ๆ ปรึกษาหารือกัน ในการหาวิธีที่จะดำรงศิลปวัตถุเอกลักษณ์ช่างไทยเอาไว้

๘. สร้างพิพิธภัณฑ์ของวัดโดยจัดให้ถูกต้อง น่าดู น่าสนใจ หากทำได้ควรเขียนประวัติของวัตถุสิ่งก่อสร้างที่น่าภาคภูมิใจ โดยปรึกษาเจ้าหน้าที่ศิลปากรจังหวัด

๙. แลกเปลี่ยนงานระหว่างวัดต่างๆ

นอกจากนี้บทบาทของวัดในการอนุรักษ์และส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมไทยยังมีอีกเรื่องหนึ่งคือเอกลักษณ์ในเชิงรักษาขนบธรรมเนียมประเพณี เช่น ประเพณีการตักบาตรเทโว ประเพณีการตักบาตรดอกไม้ ประเพณีแห่พระของภาคต่างๆ ประเพณีโยนบัว ประเพณีทอดเทียนในพรรษา เป็นต้น โดยไม่ประยุกต์ให้มากเกินไป รักษาเอกลักษณ์ไว้เป็นการอนุรักษ์มรดกศิลปวัฒนธรรมอีกทางหนึ่ง^{๓๐}

ทั้งสองแนวคิดให้ความสำคัญกับบทบาทของวัดในฐานะที่เป็นสถานที่ที่เป็นแหล่งกำเนิดศิลปวัฒนธรรมที่ควรร่วมกันดูแลรักษาและอนุรักษ์ประเพณีวัฒนธรรมต่างๆ ไว้ ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดที่ว่า วัฒนธรรมเป็นวิถีชีวิตที่มนุษย์สร้างขึ้นมาเพื่อประโยชน์ในการดำเนินชีวิต ซึ่งประกอบด้วยความรู้ความเชื่อ ประเพณี ศิลปะ ค่านิยม และกฎหมาย เป็นต้น และถ่ายทอดกันมาจากบรรพชนสู่อนุชนรุ่นหลังวัฒนธรรมมีลักษณะเป็นวิชาความรู้ที่มีความงดงามในตัวเอง เรียกว่า ศิลปวัฒนธรรม ซึ่งแบ่งออกเป็น ๔ ประเภท ดังนี้

๑. ศิลปวัฒนธรรมที่เป็นโบราณสถาน โบราณวัตถุ และศิลปวัตถุ เช่น ปราสาทราชวัง วัด ป้อม ค่าย กำแพง และลักษณะที่เห็นรูปทรงไม่ชัดเจน เช่น คูน้ำ คันดิน โบสถ์ ถนนโบราณ เนินดินที่ปกคลุมเจดีย์ วิหาร เป็นต้น

๒. ศิลปวัฒนธรรมประเภทงานจิตรกรรม ส่วนใหญ่จะมีอยู่ในวัด เช่น งานเขียนลายรดน้ำ ภาพเขียนตู้พระธรรม จิตรกรรมฝาผนัง ในผนังพระอุโบสถ พระวิหารงานจิตรกรรมในสมุดไทยโบราณ เช่น หนังสือตำราพิชัยสงคราม ตำรายาแผนโบราณ

๓. ศิลปวัฒนธรรมประเภทงานศิลปหัตถกรรมพื้นบ้าน หมายถึง เครื่องมือ เครื่องใช้ เครื่องประดับ เช่น เครื่องจักสาน ผ้าฝ้ายชนิดต่างๆ ภาชนะดินเผา เป็นต้น

๔. ศิลปวัฒนธรรมที่เป็นนามธรรม ได้แก่ ความคิด ความเชื่อ ขนบธรรมเนียมประเพณี แบบแผนปฏิบัติในกลุ่มหรือสังคม ซึ่งยอมรับปฏิบัติสืบต่อกันมา โดยแบ่งได้ ๓ กลุ่ม คือ

^{๓๐} กองวิจัยและวางแผน กรมการศาสนา, รายงานการศาสนา ประจำปี ๒๕๔๐, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์กรมการศาสนา, ๒๕๔๐), หน้า ๑๖-๑๗.

๔.๑) ขนบธรรมเนียมประเพณี มีทั้งประเพณีเฉพาะบุคคล ได้แก่ การเกิด การตาย การหมั้น การแต่งงาน การบวช การขึ้นบ้านใหม่ เป็นต้น และประเพณีส่วนรวมอื่นๆ ได้แก่ ประเพณีทางศาสนาต่างๆ เช่น ประเพณีทำบุญเข้าพรรษาและออกพรรษา ประเพณีทอดกฐิน ประเพณีตรุษสงกรานต์ ประเพณีชักพระ เป็นต้น

๔.๒) ภาษาและวรรณกรรม ได้แก่ จารึกและคัมภีร์ต่างๆ บทประพันธ์ที่ถ่ายทอดกันมาโดยการเล่าหรือเขียน เช่น นิทานพื้นบ้าน ตำนานเมือง เป็นต้น

๔.๓) ศิลปะการแสดง ได้แก่ การเล่นเพลงพื้นบ้าน เช่น เพลงอีแซว เพลงเกี่ยวข้าว เป็นต้น^{๓๑}

สรุปได้ว่า วัดมีบทบาทต่อชุมชนและสังคมทั้งในอดีตและปัจจุบัน นอกจากจะเป็นสถาบันที่ทำหน้าที่ในการฝึกอบรมพระสงฆ์เพื่อให้ออกมาทำหน้าที่ในการสืบสานพระพุทธศาสนาแล้ว วัดยังคงเป็นศูนย์กลางในการทำกิจกรรมต่างๆ ของชุมชน นอกจากนี้วัดยังเป็นแหล่งรวมศิลปวิทยาการในด้านต่างๆ ที่เป็นแนวทางการรู้เพื่อการดำรงรักษาสังคม ซึ่งได้แก่ วิชาก่อสร้าง ช่างฝีมือ จิตรกรรม ประติมากรรม สถาปัตยกรรม พงศาวดาร ตำนานเมือง และยังเป็นศูนย์รวมในการทำกิจกรรมร่วมกันของคนในชุมชนและสังคม

จากแนวคิดเกี่ยวกับบทบาทของวัดในการส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม ที่นักวิชาการต่างๆ ได้แสดงทัศนะเอาไว้ ผู้วิจัยได้ทำการสังเคราะห์ประมวลแนวคิดหลัก เพื่อประกอบการศึกษา บทบาทของวัดในปลูกฝังคุณค่าของประเพณีวัฒนธรรมแก่เยาวชน โรงเรียนกระทุ่มแบน “วิเศษสมุทคุณ” จังหวัดสมุทรสาคร โดยมีแนวคิดหลักที่เกี่ยวข้อง สามารถสรุปได้ตามตารางที่ ๒.๖ ดังต่อไปนี้

ตารางที่ ๒.๖ แสดงการสังเคราะห์แนวคิดหลักเกี่ยวกับบทบาทของวัดในการส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม

นักวิชาการ/นักวิจัย	แนวคิดหลัก
บันเทิง พาพิจิตร, (๒๕๔๙, หน้า ๒๑)	๑) เป็นศูนย์รวมศรัทธาและประเพณีวัฒนธรรม ๒) การสร้างวัดและสิ่งปลูกสร้างมีอันสงฆ์มาก ๓) การสืบทอดความรู้โดยมีวัดเป็นสื่อ ๔) ประเพณีและพิธีกรรมทางศาสนาเกิดขึ้นในวัด

^{๓๑} คุณ โทจันทร์, พุทธศาสนากับสังคมและวัฒนธรรมไทย, พิมพ์ครั้งที่ ๑, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ โอ. เอส. พริ้นติ้งเฮาส์, ๒๕๔๕), หน้า ๒๙.

ตารางที่ ๒.๖ (ต่อ)

นักวิชาการ/นักวิจัย	แนวคิดหลัก
กองวิจัยและวางแผน กรมการศาสนา, (๒๕๔๐, หน้า ๑๖-๑๗)	๑) เป็นบ่อเกิดการประพฤติปฏิบัติและการดำเนินชีวิต ๒) เป็นเอกลักษณ์การรักษาขนบธรรมเนียมประเพณี
คุณ โทจันทร์, (๒๕๔๕, หน้า ๒๙)	๑) ศิลปวัฒนธรรมที่เป็นโบราณสถาน โบราณวัตถุ ๒) ศิลปวัฒนธรรมประเภทงานจิตรกรรม ๓) ศิลปวัฒนธรรมประเภทงานศิลปหัตถกรรมพื้นบ้าน ๔) ศิลปวัฒนธรรมที่เป็นนามธรรม

๒.๓ แนวคิดเกี่ยวกับประเพณี

แนวคิดเกี่ยวกับประเพณีผู้วิจัยได้ประมวลมาจากแนวคิดของนักวิชาการ โดยจะนำเสนอในประเด็นที่เกี่ยวข้อง ความหมาย และแนวคิด ดังรายละเอียด ต่อไปนี้

๒.๓.๑ ความหมายของประเพณี

จากการทบทวนความหมายเกี่ยวกับประเพณี จากนักวิชาการพบว่า นักวิชาการเหล่านั้นได้ให้ความหมายของคำว่าประเพณีไว้หลากหลาย ดังรายละเอียดต่อไปนี้

ประเพณี เป็นกิจกรรมที่มีการปฏิบัติสืบเนื่องกันมา เป็นเอกลักษณ์และมีความสำคัญต่อสังคม เช่น การแต่งกาย ภาษา วัฒนธรรม ศาสนา ศิลปกรรม กฎหมาย คุณธรรม ความเชื่อ ฯลฯ อันเป็นบ่อเกิดของวัฒนธรรมของสังคมเชื้อชาติต่างๆ กลายเป็นประเพณีประจำชาติและถ่ายทอดกันมาโดยลำดับ หากประเพณีนั้นดีอยู่แล้วก็รักษาไว้เป็นวัฒนธรรมประจำชาติ หากไม่ดีก็แก้ไขเปลี่ยนแปลงไปตามกาลเทศะ ประเพณีล้วนได้รับอิทธิพลมาจากสิ่งแวดล้อมภายนอกที่เข้าสู่สังคม รับเอาแบบปฏิบัติที่หลากหลายเข้ามาผสมผสานในการดำเนินชีวิต ประเพณีจึงเรียกได้ว่าเป็น วิถีแห่งการดำเนินชีวิตของสังคม โดยเฉพาะศาสนาซึ่งมีอิทธิพลต่อประเพณีไทยมากที่สุด วัดวาอารามต่างๆ ในประเทศไทยสะท้อนให้เห็นถึงอิทธิพลของพุทธศาสนาที่มีต่อสังคมไทย และชี้ให้เห็นว่าชาวไทยให้ความสำคัญในการบำรุงพุทธศาสนาด้วยศิลปกรรมที่งดงามเพื่อใช้ในพิธีกรรมทางศาสนาตั้งแต่โบราณกาล

คำว่า ประเพณี หมายถึง ความประพฤติที่คนส่วนใหญ่ปฏิบัติสืบต่อกันมาจนเป็นแบบอย่างเดียวกัน หรือเป็นระเบียบแบบแผนที่ดีว่าถูกต้องหรือเป็นที่ยอมรับของคนส่วนใหญ่และปฏิบัติสืบ

ต่อๆ กันมา^{๓๒} ซึ่งโดยความเป็นจริงประเพณี หมายถึง ระเบียบแบบแผนในการประพฤติปฏิบัติที่คนส่วนใหญ่เห็นว่าดี เห็นว่าถูกต้องเป็นที่ยอมรับของคนส่วนใหญ่ในสังคมและมีการปฏิบัติสืบต่อๆ กันมา ส่วนประเพณีท้องถิ่น หมายถึง ประเพณีที่มีการยึดถือปฏิบัติอยู่ภายในท้องถิ่น โดยแนวทางการปฏิบัติ อาจจะคล้ายคลึงกับประเพณีในท้องถิ่นอื่น หรืออาจมีความใกล้เคียงกัน หรืออาจแตกต่างกันก็ได้^{๓๓} ทั้งสองความหมายได้ให้ความสำคัญกับประเพณีในฐานะ สิ่งของแต่ละสังคมนิยมยึดถือประพฤติปฏิบัติสืบทอดกันมาจนเป็นแบบแผนที่ดีงาม ทั้งนี้การปฏิบัติตามประเพณีย่อมจะต้องมีการเปลี่ยนแปลงแก้ไขบ้างคงไว้บ้าง ดังนั้นประเพณีจึงเป็นสิ่งที่แสดงถึงสัญลักษณ์ของชาติ ซึ่งสอดคล้องกับความหมายที่ว่า ประเพณี หมายถึง แบบความคิด ความเชื่อ การกระทำ ค่านิยม ทศนคติ ศีลธรรม ระเบียบแบบแผน จารีต ที่กระทำในโอกาสต่างๆ ลักษณะสำคัญของประเพณี คือ สิ่งที่ถูกยึดถือมานานจนกลายเป็นแบบอย่างความคิดหรือการกระทำที่สืบต่อกันมาและยังมีอิทธิพลอยู่ในปัจจุบัน ซึ่งเป็นที่ยอมรับของส่วนร่วม สิ่งใดเมื่อประพฤติซ้ำๆ กันอยู่บ่อยๆ จนเป็นความเคยชินก็เกิดเป็นนิสัยขึ้นมา ความประพฤติเหมือนกัน กันเป็นส่วนใหญ่ในหมู่คณะ เรียกว่าประเพณีหรือนิสัยสังคม หรืออาจกล่าวได้ว่าประเพณีคือ ความประพฤติของคนส่วนรวมที่ถือกันเป็นธรรมเนียม หรือเป็นระเบียบแบบแผนและสืบต่อกันมาจนเป็นพิมพ์เดียวกัน และยังคงอยู่ได้เพราะมีสิ่งใหม่เข้ามาช่วยเสริมสร้างสิ่งเก่าอยู่เสมอและกลมกลืนเข้ากันได้ดีจนทำให้ประเพณีเดิมยังคงอยู่ต่อไปได้^{๓๔}

คำว่า ประเพณี (Tradition) กับคำว่า พิธีกรรม (Rite) มีความหมายใกล้เคียงกันมาก บางครั้งก็ใช้ในความหมายเดียวกัน แต่เท่าที่ผ่านมา ประเพณีน่าจะมีความหมายกว้างกว่า คือ กินความไปถึงวิถีชีวิต ในขณะที่พิธีกรรมมีความหมายไปในเชิงพิธีหรือกิจกรรมเฉพาะกิจมากกว่า^{๓๕} ซึ่งโดยความเป็นจริงประเพณี หมายถึง เรื่องของความประพฤติของกลุ่มชนที่ยึดถือเป็นแบบแผนสืบต่อกันมานาน ถ้าใครประพฤตินอกแบบถือเป็นการผิดประเพณี และเป็นการแสดงถึงเอกลักษณ์ของชาติอีกอย่างหนึ่งด้วย^{๓๖} ทั้งสองความหมายได้ให้ความสำคัญกับประเพณีในฐานะ สิ่งที่สังคมสร้างขึ้นแล้วยึดถือเป็นแบบแผนต่อๆ กันมา ซึ่งสอดคล้องกับความหมายที่ว่า ประเพณีคือสิ่งที่คนในสังคมส่วนมากร่วม กัน

^{๓๒} ประจวบ เที่ยมผู้ช่วย, ศิลปกรรมและวัฒนธรรมท้องถิ่น, (กรุงเทพมหานคร : สถาบันราชภัฏสวนดุสิต, ๒๕๔๒), หน้า ๑๘๑.

^{๓๓} ทวี ทองสว่าง, วิชาพัฒนาสังคมและชุมชน, เอกสารวิชาการศึกษานอกโรงเรียน, (กรุงเทพมหานคร : กระทรวงศึกษาธิการ, ๒๕๔๖), หน้า ๓๗.

^{๓๔} ดนัย ไชยโยธา, สังคม วัฒนธรรม และประเพณี, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ โอเดียนสโตร์, ๒๕๔๖), หน้า ๑๑๗.

^{๓๕} แสงอรุณ กนกพงศ์ชัย, วัฒนธรรมในสังคมไทย, พิมพ์ครั้งที่ ๑, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๗), หน้า ๘๗.

^{๓๖} อุดม เขยกรวิวงศ์, ประเพณีพิธีกรรมท้องถิ่นไทย, (กรุงเทพมหานคร : สุขภาพใจ, ๒๕๔๘), หน้า ๑๑๒.

สร้างขึ้นให้เป็นมรดกที่ผู้ที่เป็นทายาทจะต้องรับไว้และปรับปรุงแก้ไขให้ดียิ่งๆ ขึ้นไป รวมทั้งมีการเผยแพร่แก่นคนในสังคมอื่นด้วย รูปลักษณะสำคัญๆ ของประเพณีเท่าที่เรารู้จะมองเห็นได้ มีดังนี้

๑. เป็นสิ่งที่ยึดถือร่วมกันของกลุ่มชน
๒. เป็นพิธีการ
๓. เป็นการกระทำที่มีการแสดงออกทางอารมณ์ ทำกันอย่างเอิกเกริก หรือทำอย่างตั้งใจ

มาก

๔. เป็นสิ่งที่ทำให้คนมีความรู้สึกว่าคุณมีข้อผูกมัดต่อสังคม หรือคนมีความรับผิดชอบชั่วดี
๕. มักเกี่ยวกับความเชื่อของกลุ่มชน ในเรื่องของอำนาจเหนือมนุษย์
๖. มักเป็นพิธีการขอความช่วยเหลือ หรือการบูชาคุณที่กลุ่มชนนับถือ^{๓๗}

การที่สังคมมีการเปลี่ยนแปลงไป วัดและพระสงฆ์จึงควรมีการปรับเปลี่ยนบทบาทให้สอดคล้องกับสภาพสังคมในปัจจุบัน โดยการทำหน้าที่เผยแผ่พุทธศาสนา นอกจากเป็นที่ทำบุญพึ่งเทศน์และร่วมพิธีกรรมทางศาสนา ควรเป็นสถานที่เล่าเรียน เป็นที่ประชุม เป็นที่พักของคนที่เดินทาง และเป็นที่ยอมรับของศิลปวัฒนธรรมต่างๆ โดยมีพระสงฆ์ต้องเป็นผู้ที่มีบทบาทสำคัญในชุมชน

สรุปได้ว่า ประเพณี คือ สิ่งในแต่ละสังคมนิยมยึดถือประเพณีปฏิบัติสืบทอดกันมาจนเป็นแบบแผนที่ดำรง ประเพณีเป็นกิจกรรมที่มีการปฏิบัติสืบเนื่องกันมา เป็นเอกลักษณ์และมีความสำคัญต่อสังคม เช่น การแต่งกาย ภาษา วัฒนธรรม ศาสนา ศิลปกรรม คุณธรรม ความเชื่อ ฯลฯ อันเป็นบ่อเกิดของวัฒนธรรมของสังคมเชื้อชาติต่างๆ กลายเป็นประเพณีประจำชาติและถ่ายทอดกันมาโดยลำดับ หากประเพณีนั้นติดอยู่แล้วก็รักษาไว้เป็นวัฒนธรรมประจำชาติ

จากความหมายของประเพณี ที่นักวิชาการต่างๆ ได้แสดงทัศนะเอาไว้ ผู้วิจัยได้สังเคราะห์ประมวลความหมายหลักเพื่อประกอบการศึกษา บทบาทของวัดในปลูกฝังคุณค่าของประเพณี วัฒนธรรมแก่เยาวชน โรงเรียนกระทุ่มแบน “วิเศษสมุทคุณ” จังหวัดสมุทรสาคร โดยมีความหมายหลักที่เกี่ยวข้องสามารถสรุปได้ตามตารางที่ ๒.๗ ดังต่อไปนี้

^{๓๗} บรรเทิง พาพิจิตร, ประเพณี วัฒนธรรมไทย และคติความเชื่อ, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์, ๒๕๔๙), หน้า ๗๘.

ตารางที่ ๒.๗ แสดงการสังเคราะห์ความหมายหลักเกี่ยวกับความหมายของประเพณี

นักวิชาการ/นักวิจัย	แนวคิดหลัก
ประจวบ เอี่ยมผู้ช่วย, (๒๕๔๒, หน้า ๑๘๑)	๑) ความประเพณีที่ปฏิบัติสืบต่อกันมา ๒) ระเบียบแบบแผนที่ถูกต้อง ๓) เป็นที่ยอมรับและปฏิบัติสืบต่อกันมา
ทวี ทองสว่าง, (๒๕๔๖, หน้า ๓๗)	๑) การประเพณีที่คนส่วนใหญ่เห็นว่าถูกต้อง ๒) เป็นที่ยอมรับและมีการปฏิบัติสืบต่อกันมา
दनัย ไชยโยธา, (๒๕๔๖, หน้า ๑๑๗)	๑) ความคิด ความเชื่อ ที่กระทำในโอกาสต่างๆ ๒) สิ่งที่ถูกเชื่อถือมานานจนกลายเป็นแบบอย่าง ๓) เป็นที่ยอมรับของส่วนร่วม ๔) ความประเพณีของคนส่วนรวมที่ถือเป็นธรรมเนียม ๕) เป็นระเบียบแบบแผน
แสงอรุณ กนกพงศ์ชัย, (๒๕๔๗, หน้า ๘๗)	๑) ประเพณีกับพิธีกรรมความหมายใกล้เคียงกัน ๒) ประเพณีมีความหมายไปถึงวิถีชีวิต ๓) พิธีกรรมมีความหมายในเชิงพิธีหรือกิจกรรม
อุดม เขยกริ้วศ์, (๒๕๔๘, หน้า ๑๑๒)	๑) ความประเพณีที่ยึดถือเป็นแบบแผนมานาน ๒) เป็นการแสดงถึงเอกลักษณ์ของชาติ
บรรเทิง พาพิจิตร, (๒๕๔๙, หน้า ๗๘)	๑) เป็นสิ่งที่ยึดถือร่วมกันของกลุ่มชน ๒) เป็นพิธีการ ๓) เป็นการกระทำที่แสดงออกทางอารมณ์ ๔) เป็นสิ่งที่ทำให้คนมีความรับผิดชอบชั่วดี ๕) เกี่ยวกับความเชื่อของกลุ่มชน ๖) เป็นพิธีการขอความช่วยเหลือหรือการบูชาคุณ

๒.๓.๒ แนวคิดเกี่ยวกับประเพณี

จากการทบทวนแนวคิดเกี่ยวกับประเพณี จากนักวิชาการพบว่า นักวิชาการเหล่านั้นได้ให้แนวคิดของคำว่าประเพณีไว้หลากหลาย ดังรายละเอียดต่อไปนี้

ประเพณีเป็นกฎเกณฑ์หรือแบบแผนที่สังคมกำหนดขึ้นใช้ร่วมกันในหมู่สมาชิกประเพณีจึงเป็นเครื่องหมายบอกความเป็นพวกเดียวกันของพวกที่ยึดถือในประเพณีเดียวกัน เป็นวัฒนธรรมประจำชาติหรือเป็นเอกลักษณ์ของสังคม แสดงว่าสังคมนั้นมีความเจริญมาตั้งแต่อดีตหรือมีลักษณะเฉพาะของตนมาเป็นเวลานาน ดังนั้นการมีประเพณีเป็นของตนเองจึงนับเป็นความภาคภูมิใจอย่างยิ่ง ประเพณีมีส่วนสนับสนุนให้ประเทศชาติเจริญรุ่งเรือง ประเพณีเป็นสิ่งเชื่อมโยงให้คนในสังคมมีความรู้สึกเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ประเพณีมีความสำคัญกับชีวิตและสังคมมาโดยตลอด ประเพณีจึงมีความสำคัญต่อมนุษย์หลายประการด้วยกัน คือ

๑. ประเพณีเป็นวัฒนธรรมประจำชาติที่สำคัญยิ่งที่แสดงให้เห็นถึงอดีตและปัจจุบันของคนในสังคมที่มีการสืบทอดต่อกันมาช้านาน

๒. ประเพณีจะช่วยควบคุมการประพฤติปฏิบัติของคนในสังคมด้วยประเพณีจะเป็นตัวกำหนดว่าสิ่งใดผิดสิ่งใดถูก สิ่งใดควรปฏิบัติและไม่ควรปฏิบัติ ทั้งนี้เพื่อให้คนในสังคมได้มีแบบแผนในการปฏิบัติตนตามที่สังคมกำหนดหรือคาดหวังไว้และถ้าหากใครไม่ยอมปฏิบัติตามย่อมได้รับตำหนิหรือลงโทษจากสังคม

๓. ประเพณีจะเป็นตัวเชื่อมความรู้สึกของคนในชาติให้มีความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันด้วยการประพฤติปฏิบัติใด ๆ ของคนในสังคมที่มีแบบแผนเดียวกันก่อให้เกิดความสนิทสนมเป็นพวกพ้องเดียวกันและเสริมความสามัคคีของประเทศชาติ

๔. ประเพณีเป็นสัญลักษณ์ที่ชี้แนะให้เข้าใจชีวิต ประเพณีแต่ละอย่างจะแฝงไปด้วยแนวคิดหรือแนวทางการปฏิบัติที่เป็นของตนเองอีกทั้งขั้นตอนต่างๆ ของประเพณียังเป็นสัญลักษณ์ในแนวคิดที่จะช่วยให้เข้าใจชีวิตได้อย่างลึกซึ้ง เช่น การไว้ผมจุก จะแสดงให้เห็นว่าบุคคลผู้นั้นยังเป็นเด็กผู้ใหญ่ที่พบเห็นก็จะให้ความเมตตากรุณา

๕. ประเพณีเป็นเอกลักษณ์ที่สำคัญอย่างหนึ่งของไทย และประเพณีจะมีลักษณะเป็นของตนเองที่ไม่ได้ลอกเลียนแบบมาจากชาติใด ซึ่งการมีประเพณีเป็นของตนเองจึงเป็นสิ่งที่น่าภาคภูมิใจ^{๓๘}

ซึ่งโดยความเป็นจริงประเพณีของไทยนั้นให้ความสำคัญในการปฏิบัติตนในชีวิตประจำวัน เช่นมารยาทในห้องรับประทานอาหาร การให้ความสำคัญกับผู้อาวุโส ผู้น้อยต้องรู้จักสัมมาคารวะให้ความเคารพผู้ใหญ่ ประเพณีจึงเรียกได้ว่าเป็นวิถีแห่งการดำเนินชีวิตของสังคม ที่รับเอาอิทธิพลมาจากสิ่งแวดล้อมภายนอกที่เข้าสู่สังคม รับเอาแบบปฏิบัติที่หลากหลายเข้ามาผสมผสานในการดำเนินชีวิต

^{๓๘} ขนิษฐา จิตชนะกุล, คติชนวิทยา, (กรุงเทพมหานคร : โอเดียนสโตร์, ๒๕๔๕), หน้า ๑๗๗-๑๗๘.

โดยเฉพาะพระพุทธศาสนาซึ่งมีอิทธิพลต่อประเพณีไทยมากที่สุด โดยประเพณีของคนไทยจำแนกออกเป็น ๓ ประเภทคือ

๑. ประเพณีเกี่ยวกับวงจรชีวิต หรือครอบครัวเป็นประเพณีที่คนไทยเราได้ปฏิบัติสืบทอดกันมาตั้งแต่บรรพบุรุษ มีพิธีกรรมต่างๆ มากมายล้วนแต่เกี่ยวเนื่องอยู่กับชีวิตของคนเรา นับว่าสำคัญยิ่งสำหรับคนไทยจะได้ปฏิบัติให้เหมาะสมตามโอกาสต่างๆ เพื่อเป็นสิริมงคลให้กับตนเอง

๒. ประเพณีเกี่ยวกับเทศกาล มีความสำคัญต่อวิถีชีวิตของการดำเนินชีวิตของคนในสังคมไทยเป็นอย่างยิ่ง เพราะประเพณีเกี่ยวกับเทศกาลต่างๆ ที่จัดขึ้นมานั้นต่างมีความผูกพันกับการดำเนินชีวิตของคนในสังคมนั้นๆ ขณะเดียวกันงานเทศกาลแต่ละงานนั้นก็จะเป็นการบอกให้รู้ว่าในรอบปีนั้นสังคมไทยจะมีการรวมกลุ่มเพื่อแสดงออกในด้านกิจกรรมต่างๆ อย่างไร ก่อให้เกิดความสามัคคีกลมเกลียวรักใคร่กัน สิ่งเหล่านี้เป็นเพราะมีการทำงานร่วมกัน มีการวางแผนร่วมกัน ประเพณีเกี่ยวข้องกับเทศกาลที่ปฏิบัติกันจะมีประเพณีนี้ก่อกำเนิดขึ้นกับประเพณีนิยม

๓. ประเพณีเกี่ยวกับศาสนา การทำบุญตามประเพณีและวัฒนธรรม อันเป็นรากฐานมาจากพระพุทธศาสนา ต้องประกอบด้วยความรู้ความเข้าใจถึงเป้าหมายที่แท้จริงของพระพุทธศาสนา และวิถีปฏิบัติที่ถูกต้อง จึงจะเป็นการอนุรักษ์พัฒนาประเพณีวัฒนธรรม ตลอดจนจรรยาบรรณของพระพุทธศาสนาให้ยั่งยืนสืบต่อไป^{๓๙}

ทั้งสองแนวคิดได้ให้ความสำคัญกับประเพณีในฐานะระเบียบแบบแผนที่กำหนดพฤติกรรมในสถานการณ์ต่างๆ ที่คนในสังคมยึดถือปฏิบัติสืบกันมา ถ้าคนใดในสังคมนั้นๆ ผ่าฝืนมักถูกตำหนิจากสังคม ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดที่ว่า ลักษณะของประเพณี มีดังนี้

๑. จารีตประเพณีเป็นข้อกำหนดทางศีลธรรม ซึ่งทุกคนจะต้องปฏิบัติตามหากไม่ปฏิบัติหรือฝ่าฝืนก็ถือเป็นความผิด เป็นความชั่ว ถูกสังคมลงโทษด้วยการกล่าวหาว่าเป็นคนนอกритจะไม่มีใครคบหาสมาคมด้วย ทั้งนี้เพราะสังคมได้กำหนดจารีตประเพณีขึ้น เพื่อเป็นปัจจัยให้คนมีศีลธรรม ประพฤติอยู่ในกรอบที่สังคมเห็นว่ามีคุณค่า และเป็นสิ่งที่ดีงามช่วยให้สังคมมีความสุขความเจริญ

๒. ขนบประเพณี คือ เป็นระเบียบแบบแผนการปฏิบัติที่กำหนดไว้โดยตรงและโดยปริยาย โดยตรงคือ ความเป็นระเบียบและพิธีการที่ชัดเจน ส่วนโดยปริยาย คือ เป็นที่รู้กันเองว่า ควรประพฤติปฏิบัติอย่างไร ส่วนใหญ่จะมีหน่วยของสังคมที่เป็นสถาบันเป็นผู้วางระเบียบแบบแผน ดูแลการประพฤติปฏิบัติและถ่ายทอดในหมู่สมาชิก

๓. ธรรมเนียมประเพณี คือ เป็นการประพฤติปฏิบัติทั่วไป ที่ไม่มีระเบียบแบบแผนกำหนด ไม่มีผิดไม่มีถูก ส่วนใหญ่เป็นกิริยามารยาทในการกิน การพูด การแต่งตัว และการกระทำต่างๆ ซึ่งเป็น

^{๓๙} พวงผกา ประเสริฐศิลป์, **พื้นฐานวัฒนธรรมไทย**, (กรุงเทพมหานคร : สถาบันราชภัฏสวนดุสิต, ๒๕๔๑),

เรื่องของความนิยมของหมู่คณะว่ายึดถือเรื่องใดอย่างใด และจะอบรมสั่งสอนว่าสิ่งใดควรปฏิบัติและสิ่งใดไม่ควรปฏิบัติ หรืออาจถูกถ่ายทอดด้วยการปฏิบัติตามๆ กัน^{๔๐}

แนวคิดประเพณีข้างต้น สอดคล้องกับแนวคิดที่ว่าประเพณีมีคุณค่า ดังต่อไปนี้

๑. ด้านวัฒนธรรม คุณค่าด้านวัฒนธรรมมี ดังนี้

๑.๑ ประเพณีมีส่วนควบคุมความประพฤติของคนในสังคมให้เป็นผู้ที่ประพฤติตามทำนองครองธรรม มีความสงบสุขเกิดขึ้นในสังคม เช่น ประเพณีวันสำคัญทางศาสนา

๑.๒ ประเพณีเป็นเอกลักษณ์ของประเทศเพราะเป็นเรื่องของบุคคลและชุมชนที่เกิดขึ้นจากการสั่งสมกันมาเป็นเวลาช้านาน เช่น ประเพณีสงกรานต์

๑.๓ ประเพณีบางอย่างเป็นเครื่องย่อกฎเกณฑ์ทางสังคมบางประการเอาไว้ด้วยความหมายเรื่องราวของคนในสังคมบางอย่างอธิบายให้เข้าใจได้ยาก และจะต้องใช้เวลา แต่ประเพณีสามารถสรุปความหมายออกมาได้โดยบรรจุไว้ในพิธีกรรมแต่ละขั้นตอน เช่น การแต่งงาน การขึ้นบ้านใหม่ เป็นต้น

๒. ด้านศาสนา ประเพณีมีคุณค่าต่อศาสนา ดังนี้

๒.๑ ประเพณีบางอย่างทำให้ผู้ปฏิบัติเกิดความสบายใจ มีสิ่งยึดเหนี่ยวทำให้จิตใจดี เป็นผลให้เกิดการปฏิบัติที่ดีตามมาด้วย

๒.๒ ประเพณีบางอย่างทำให้เกิดความเชื่อมั่นในการปฏิบัติทำตัวอย่างไม่ย่อท้อ สนับสนุนคำสอนทางพระพุทธศาสนาที่ว่า ทำดียอมได้ดี ทำชั่วยอมได้ชั่ว

๒.๓ ประเพณีบางอย่างทำให้ผู้ปฏิบัติมีจิตใจที่เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ มีเมตตาต่อมนุษย์ เช่น ประเพณีการหว่านทาน เป็นต้น

๒.๔ ประเพณีบางอย่างทำให้ผู้ปฏิบัติได้แสดงความกตเวทิต์คุณต่อผู้มีพระคุณทั้งที่เสียชีวิตไปแล้วและยังมีชีวิตอยู่ในปัจจุบัน เช่น ประเพณีการทำบุญแก่ผู้ตาย ประเพณีรดน้ำดำหัว

๓. ด้านเศรษฐกิจและการปกครอง คุณค่าด้านนี้ไม่แสดงออกมาตรงๆ แต่จะแฝงอยู่ในการปฏิบัติ ดังนี้

๓.๑ เป็นเครื่องหมายแสดงความผูกพันทางเศรษฐกิจ การปฏิบัติประเพณีจะมีความเกี่ยวข้องกับเศรษฐกิจเสมอ ให้มองที่การแลกเปลี่ยนทางวัตถุที่จะนำมาประกอบพิธีกรรมนั้นๆ เช่น ค่ายกครู ค่าสินสอดของฝาก

๓.๒ ประเพณีเป็นจุดรวมแห่งความสามัคคีเพราะประเพณีเกิดจากความร่วมใจของคนในสังคม

^{๔๐} ประจวบ เอยมผู้ช่วย, ศิลปกรรมและวัฒนธรรมท้องถิ่น, (กรุงเทพมหานคร : สถาบันราชภัฏสวนดุสิต, ๒๕๔๒), หน้า ๑๘๓.

๓.๓ ประเพณีช่วยเน้นฐานะทางสังคมและความเจริญของประเทศ เพราะประเพณีเป็นเรื่องการสืบทอดต่อกันมา และเป็นเรื่องการร่วมมือกันของคนในสังคม

โดยคุณค่าของประเพณีไทยที่ยกมาข้างต้น เป็นสิ่งที่มีค่าควรแก่การศึกษาและสงวนไว้เป็นอย่างยิ่ง ด้วยเหตุผลดังต่อไปนี้

๑. ประเพณีนั้นเป็นวัฒนธรรมประจำชาติที่สำคัญอย่างหนึ่ง que แสดงถึงอดีตที่มีความเจริญมาช้านานของสังคมไทย จึงสมควรที่คนไทยควรภูมิใจในความเป็นชาติไทยร่วมกัน

๒. ประเพณีเป็นตัวบ่งบอกถึงความเจริญ มีอารยธรรมและมีเกียรติที่ทัดเทียมกับประเทศอื่น

๓. ประเพณีไทยเป็นเอกลักษณ์อย่างหนึ่งของคนไทย แสดงว่าคนไทยนั้นมีลักษณะเป็นของตนเองมิได้ลอกเลียนแบบหรือหยิบยืมมาจากของชาติอื่นเสียทั้งหมด ย่อมจะเป็นที่น่าภาคภูมิใจเป็นอย่างยิ่ง

๔. ประเพณีเป็นตัวเชื่อมของความรู้สึกของคนในชาติให้มีความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน อันแสดงว่าเป็นพวกเดียวกัน มีความเป็นไทยเหมือนกันก่อให้เกิดความสนิทสนมกลมกลืนซึ่งช่วยเสริมความมั่นคงของประเทศชาติ

๕. ประเพณีนั้นเป็นเครื่องแสดงถึงอดีตและปัจจุบันของวิถีชีวิตแบบไทยๆ การให้ความสนใจประเพณีไทยแสดงว่าไทยให้ความสำคัญแก่ตัวไทยเอง ผู้ที่ละทิ้งไม่สนใจประเพณีอันดีงามของไทยเท่ากับเป็นการดูถูกตนเอง

ประเพณีเป็นลักษณะที่แสดงถึงความเจริญงอกงาม ความเป็นระเบียบเรียบร้อย ความกลมเกลียวของชาติและศีลธรรมอันดีงามของประชาชน ประเพณีวัฒนธรรมจึงเป็นสิ่งที่มนุษย์สร้างสรรค์ขึ้นมาเพื่อตอบสนองความต้องการของมนุษย์ขั้นพื้นฐานและมีความเจริญงอกงามตามภูมิปัญญาของคนในท้องถิ่นนั้นๆ โดยคนส่วนใหญ่ยอมรับและปฏิบัติสืบทอดกันมา จนเป็นพฤติกรรมของคนในสังคม หรืออาจกล่าวว่าประเพณีวัฒนธรรมเป็นวิถีชีวิตของผู้คนในสังคมอันรวมถึง ความรู้ ความเชื่อ ศิลปะ ศีลธรรม กฎหมาย ขนบธรรมเนียมประเพณี ตลอดจนศักยภาพ และนิสัยของมนุษย์ที่ได้สร้างสรรค์ขึ้นจากการอยู่ร่วมกันของคนในชุมชน

สรุปได้ว่า ประเพณี คือ เป็นเรื่องของความประพฤติในแต่ละบุคคล กลุ่มชนยึดถือเป็นแบบแผนสืบทอดกันมา ประเพณีและวัฒนธรรมเป็นเรื่องที่สำคัญยิ่งในการทำให้สังคมมีความเจริญรุ่งเรืองในแต่ละด้านของสังคม ถ้าสังคมใดไม่มีสิ่งเหล่านี้ก็จะเกิดปัญหาในการปกครองของสังคม และถ้าสังคมใดที่ไร้เสียซึ่งวัฒนธรรมอันเป็นของตนเองแล้วสังคมนั้นจะคงความเป็นสังคมอยู่ไม่ได้สังคมหรือชาติที่มีความเจริญก็จะเข้ามาครอบครองและสังคมนั้นก็จะอยู่ภายใต้อำนาจของสังคมหรือชาติที่เจริญ

จากแนวคิดเกี่ยวกับประเพณี ที่นักวิชาการต่างๆ ได้แสดงทัศนะเอาไว้ ผู้วิจัยได้สังเคราะห์ประมวลแนวคิดหลัก เพื่อประกอบการศึกษา บทบาทของวัดในปลูกฝังคุณค่าของประเพณีวัฒนธรรมแก่เยาวชน โรงเรียนกระทุ่มแบน “วิเศษสมุทคุณ” จังหวัดสมุทรสาคร โดยมีแนวคิดหลักที่เกี่ยวข้องสามารถสรุปได้ตามตารางที่ ๒.๘ ดังต่อไปนี้

ตารางที่ ๒.๘ แสดงการสังเคราะห์แนวคิดหลักเกี่ยวกับประเพณี

นักวิชาการ/นักวิจัย	แนวคิดหลัก
ขนิษฐา จิตชนะกุล, (๒๕๔๕, หน้า ๑๗๗-๑๗๘)	๑) เป็นวัฒนธรรมประจำชาติ ๒) ควบคุมการประพฤติปฏิบัติของคนในสังคม ๓) เป็นตัวเชื่อมความรู้สึกของคนในชาติ ๔) เป็นสัญลักษณ์ที่ชี้แนะให้เข้าใจชีวิต ๕) เป็นเอกลักษณ์ที่สำคัญ
พวงผกา ประเสริฐศิลป์, (๒๕๔๑, หน้า ๘๖-๙๙)	๑) ประเพณีเกี่ยวกับวงจรชีวิต ๒) ประเพณีเกี่ยวกับเทศกาล ๓) ประเพณีเกี่ยวกับศาสนา
ประจวบ เอี่ยมผู้ช่วย, (๒๕๔๒, หน้า ๑๘๓)	๑) จารีตประเพณีเป็นข้อกำหนดทางศีลธรรม ๒) ขนบประเพณีเป็นระเบียบแบบแผนการปฏิบัติ ๓) ธรรมเนียมประเพณีเป็นการประพฤติปฏิบัติ

๒.๔ แนวคิดเกี่ยวกับวัฒนธรรม

แนวคิดเกี่ยวกับวัฒนธรรม ผู้วิจัยได้ประมวลมาจากแนวคิดของนักวิชาการ โดยจะนำเสนอในประเด็นที่เกี่ยวกับ ความหมาย และแนวคิด ดังรายละเอียด ต่อไปนี้

๒.๔.๑ ความหมายของวัฒนธรรม

จากการทบทวนความหมายเกี่ยวกับวัฒนธรรม จากนักวิชาการ พบว่านักวิชาการเหล่านั้นได้ให้ความหมายของคำว่าวัฒนธรรมไว้หลากหลาย ดังรายละเอียดต่อไปนี้

วัฒนธรรมเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับชีวิตของคนเรานับแต่เกิดจนตาย แต่เมื่อจะให้ความหมายของคำว่า วัฒนธรรม ดูเหมือนจะมีใช้เรื่องง่ายและไม่มีคำตอบที่ตายตัวด้วยวัฒนธรรมโดยตัวมันเอง มีความหมายหลายนัยและครอบคลุมไปทุกเรื่องอยู่ที่ว่าจะพูดหรือเน้นในเรื่องใด

คำว่า วัฒนธรรม เป็นภาษาบาลีและสันสกฤต วัฒนธรรมเป็นภาษาบาลี แปลว่า เจริญงอกงาม ส่วนคำว่า ธรรมเป็นภาษาสันสกฤต แปลว่าความดี ซึ่งถ้าแปลตามรากศัพท์ก็คือ สภาพอันเป็นความ

เจริญงอกงามหรือลักษณะ ที่แสดงถึงความเจริญงอกงาม อีกทั้งยังเป็นวิถีหรือในการดำรงชีวิตของกลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง ซึ่งหมายความว่าความรวมถึง ความคิด ศิลปะ วรรณคดีปรัชญาศีลธรรมจรรยากฎหมาย ภาษาความเชื่อ ขนบธรรมเนียม ประเพณี และสิ่งต่างๆ ที่มนุษย์สร้างขึ้น^{๔๑} หรือหมายถึง สิ่งที่มนุษย์สร้าง กำหนดขึ้น มิใช่สิ่งที่มนุษย์ทำตามสัญชาตญาณ อาจเป็นการประดิษฐ์วัตถุสิ่งของใช้ขึ้น เป็นการกำหนดพฤติกรรมและ ความคิด ตลอดจนวิธีหรือระบบการทำงาน ฉะนั้นวัฒนธรรม ก็คือระบบในสังคมที่มนุษย์สร้างขึ้นมิใช่ระบบที่เกิดขึ้นโดยธรรมชาติตามสัญชาตญาณ^{๔๒} ซึ่งโดยความเป็นจริง วัฒนธรรม หมายถึง สิ่งต่างๆ ทั้งหมดที่สังคมสร้างขึ้นมานำมาใช้ช่วยพัฒนาชีวิตจิตใจความเป็นอยู่ของสังคมให้ดีขึ้น และเป็นมรดกของสังคมถ่ายทอดจากคนรุ่นหนึ่งไปยังคนอีกรุ่นหนึ่ง คำว่า วัฒนธรรมเป็นคำที่มาจากภาษาบาลีและสันสกฤต แปลว่า ธรรม เป็นต้นเหตุให้เจริญ หรือธรรมคือความเจริญ มิใช่เป็นหลักฐานทางราชการ ครั้งแรกเมื่อ พุทธศักราช ๒๕๔๓ เรียกว่า พระราชบัญญัติบำรุงวัฒนธรรมแห่งชาติ พุทธศักราช ๒๕๔๓ กับ ฉบับที่ ๒ เมื่อพุทธศักราช ๒๕๔๕ คำว่าวัฒนธรรมเป็นคำสมาสระหว่างภาษาบาลีกับสันสกฤต เพราะคำว่า วัฒน มาจาก คำบาลีว่า วทฺธณ ซึ่งแปลว่า เจริญ งอกงาม ส่วนคำว่า ธรรม มาจากภาษาสันสกฤตว่า ธฺม เขียนตามรูปภาษาบาลีล้วนๆ คือ วทฺธณธมฺม หมายถึง ความดี ซึ่งหากแปลตามรากศัพท์คือ สภาพอันเป็นความเจริญงอกงาม หรือลักษณะที่แสดงถึงความเจริญงอกงาม นอกจากนี้คำว่า วัฒนธรรม ภาษาอังกฤษว่า Culture หมายถึง ลักษณะที่แสดงถึงความเจริญงอกงาม ความเป็นระเบียบเรียบร้อย ความกลมเกลียวก้าวหน้าของชาติ และ ศีลธรรมอันดีงามของประชาชน^{๔๓} ประเด็นความหมายข้างต้นได้ให้ความสำคัญกับวัฒนธรรมในฐานะ สิ่งที่มนุษย์สร้างขึ้นหรือสิ่งที่ทำความเจริญงอกงามให้แก่หมู่คณะ ซึ่งสอดคล้องกับความหมายที่ว่า วัฒนธรรมมีความหมายครอบคลุมถึงทุกสิ่งทุกอย่างที่แสดงออกถึงวิถีชีวิตของมนุษย์ในสังคมของกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งหรือสังคมใดสังคมหนึ่ง ซึ่งประกอบไปด้วยความรู้ ความเชื่อ ศิลปะ ศีลธรรม กฎหมาย ประเพณี และทุกสิ่งทุกอย่างที่คิดและทำในฐานะสมาชิกของสังคม^{๔๔} วัฒนธรรม คือ ส่วนประกอบที่สลับซับซ้อนทั้งหมดของลักษณะอันชัดเจนของจิตวิญญาณ วัตถุ สติปัญญา และอารมณ์ ซึ่งประกอบกันขึ้นเป็นสังคมหรือหมู่คณะวัฒนธรรมมิได้หมายถึงเพียงศิลปะและวรรณกรรมเท่านั้นแต่หมายถึง

^{๔๑}อดิศร ศักดิ์สูง, **พื้นฐานอารยธรรมไทย**, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์สมาธรรม, ๒๕๕๒), หน้า ๓.

^{๔๒}อมรา พงศาพิชญ์, **วัฒนธรรม ศาสนาและชาติพันธุ์ : วิเคราะห์สังคมไทยแนวมานุษยวิทยา**, พิมพ์ครั้งที่ ๕, (กรุงเทพมหานคร : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๑), หน้า ๑.

^{๔๓}สุชีพ ปุญญานุภาพ, **วัฒนธรรมวิทยา**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาราชวิทยาลัย, ๒๕๔๐), หน้า ๒๔.

^{๔๔}สุพัตรา สุภาพ, **สังคมวิทยา**, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๖), หน้า ๓๕.

ฐานนิยมต่างๆของชีวิตสิทธิพื้นฐานต่างๆของมนุษย์ระบบนิยมชนบธรรมเนียมประเพณีและความเชื่อ^{๔๕}

วัฒนธรรมไทยเป็นตัวกำหนดวิถีชีวิตของคนในสังคมไทย ทั้งยังเป็นเครื่องวัดความเจริญหรือความเสื่อมของสังคม ซึ่งมีผลต่อความก้าวหน้าของประเทศ เพราะประเทศจะเจริญหรือไม่นั้น ย่อมขึ้นอยู่กับการพัฒนาของคนในสังคม วัฒนธรรมจะเปลี่ยนไปเป็นความเจริญ ขึ้นอยู่กับคนในสังคมมีปัญญาความสามารถค้นพบสิ่งที่มีอยู่แล้ว และประดิษฐ์เสริมสิ่งใหม่บนรากฐานสิ่งเก่า เพื่อรักษาเสถียรภาพและบุคลิกของสังคมตนเองไว้การเปลี่ยนแปลงไปข้างหน้าเท่านั้นที่จะทำให้วัฒนธรรมมีเสถียรภาพ เรียกว่าวัฒนธรรมมีพลวัต และในการเคลื่อนที่ไปนั้น หากไม่มีการสละทิ้งของเก่าที่ไม่สอดคล้องแล้วทิ้งไปเสียบ้าง พร้อมกับต่อเติมเสริมแต่งสิ่งใหม่เข้าไป ก็จะทำให้วัฒนธรรมเกิดอาการล้าและเสื่อมไป จนในที่สุดก็จะมีการทอดทิ้งวัฒนธรรม แล้วรับเอาวัฒนธรรมอื่นเข้ามาแทนที่ เป็นผลให้สังคมนั้นต้องสูญเสียบุคลิกลักษณะของตนในที่สุด

มิติทางวัฒนธรรมสามารถใช้เป็นพลังสำคัญของการพัฒนาประเทศ โดยการนำอัตลักษณ์หรือความเป็นตัวของตัวเอง ซึ่งไม่ใช่การหวงคืนสู่อดีตแต่เป็นการกลับไปสู่รากเหง้าของตนเพื่อที่จะก้าวต่อไปข้างหน้าอย่างมั่นใจว่าคนนั้นจะไม่สูญเสียอัตลักษณ์ วัฒนธรรมในแต่ละชุมชนก็ไม่ใช่ว่าอยู่กับการปฏิบัติต่อเนื่องกันมาเท่านั้น หากอยู่ที่จิตใจการมีส่วนร่วมและการเห็นคุณค่า โดยการใช้ปัญญา ทำการฟื้นฟู ประยุกต์ และประดิษฐ์นวัตกรรมบนฐานรากของการอนุรักษ์และการสืบทอด

สรุปได้ว่า วัฒนธรรม หมายถึง แนวทางปฏิบัติ วิถีดำเนินชีวิตและการอยู่ร่วมกันของคนในชุมชนแต่ละชุมชน ที่บ่งบอกถึงเอกลักษณ์เฉพาะตัวของชุมชนหรือสังคมนั้นๆ ซึ่งเกิดจากการสั่งสมประสบการณ์ ภูมิปัญญาของคนรุ่นก่อน ที่ส่งต่อมาสู่คนรุ่นหลัง และสะท้อนถึงตัวตนที่ชัดเจน เช่น เอกลักษณ์ประจำชาติของคนไทยที่มีลักษณะเฉพาะตัว ทั้งการใช้ภาษา อุปนิสัยใจคอที่ยิ้มแย้มแจ่มใส กิริยามารยาทที่อ่อนหวาน นุ่มนวล มีน้ำใจช่วยเหลือเกื้อกูลกัน

จากความหมายเกี่ยวกับวัฒนธรรม ที่นักวิชาการต่างๆ ได้แสดงทัศนะเอาไว้ ผู้วิจัยได้สังเคราะห์ประมวลความหมายหลัก เพื่อประกอบการศึกษาบทบาทของวัดในปลูกฝังคุณค่าของประเพณีวัฒนธรรมแก่เยาวชน โรงเรียนกระทุ่มแบน “วิเศษสมุทคุณ” จังหวัดสมุทรสาคร โดยมีความหมายหลักที่เกี่ยวข้องสามารถสรุปได้ตามตารางที่ ๒.๙ ดังต่อไปนี้

^{๔๕} วีระ บำรุงรักษ์, ระบบการจัดวัฒนธรรมและคุณภาพมาตรฐาน, (กรุงเทพมหานคร : กรมศิลปากร, ๒๕๔๑), หน้า ๑๒.

ตารางที่ ๒.๙ แสดงการสังเคราะห์ความหมายหลักเกี่ยวกับวัฒนธรรม

นักวิชาการ/นักวิจัย	แนวคิดหลัก
อดิศร ศักดิ์สูง, (๒๕๕๒, หน้า ๓)	๑) สภาพอันเป็นความเจริญงอกงาม ๒) ลักษณะที่แสดงถึงความเจริญงอกงาม ๓) วิธีหรือในการดำรงชีวิตของกลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง
อมรา พงศาพิชญ์, (๒๕๔๑, หน้า ๑)	๑) สิ่งที่มีมนุษย์สร้างขึ้น กำหนดขึ้น ๒) ระบบในสังคมที่มีมนุษย์สร้างขึ้น
สุชีพ ปุญญานุภาพ, (๒๕๔๐, หน้า ๒๔)	๑) สิ่งทั้งหมดที่สังคมสร้างขึ้น ๒) ธรรมเป็นต้นเหตุให้เจริญ ๓) สภาพอันเป็นความเจริญงอกงาม หรือ ๔) ลักษณะที่แสดงความเจริญงอกงาม ๕) ความเป็นระเบียบเรียบร้อย ๖) ความกลมเกลียวก้าวหน้าของชาติ ๗) ศีลธรรมอันดีงามของประชาชน
สุพัตรา สุภาพ, (๒๕๔๖, หน้า ๓๕)	๑) ประเพณี วิทยาการ ๒) สิ่งที่เกิดและทำในฐานะสมาชิกของสังคม
วีระ บำรุงรักษ์, (๒๕๔๑, หน้า ๑๒)	๑) ฐานนิยมของชีวิต ๒) สิทธิพื้นฐานของมนุษย์ ๓) ขนบธรรมเนียมประเพณีและความเชื่อ

๒.๔.๒ แนวคิดเกี่ยวกับวัฒนธรรม

จากการทบทวนแนวคิดเกี่ยวกับวัฒนธรรม จากนักวิชาการพบว่า แนวคิดแตกต่างกัน ดังรายละเอียดต่อไปนี้

วัฒนธรรม คือวิถีการดำเนินชีวิต (The Way of Life) ของคนในสังคมนับตั้งแต่วิถีกิน วิถีอยู่ วิถีแต่งกาย วิถีทำงาน วิถีพักผ่อน วิถีแสดงอารมณ์ วิถีสื่อความ วิถีจราจรและขนส่ง วิถีอยู่ร่วมกันเป็น หมู่คณะ วิถีแสดงความสุขทางใจและหลักเกณฑ์การดำเนินชีวิต โดยแนวทางการแสดงถึงวิถีชีวิตนั้น อาจจะมาจากตัวบุคคลหรือคณะบุคคลทำเป็นตัวแบบ ต่อมาคนส่วนใหญ่ก็ปฏิบัติสืบต่อกัน วัฒนธรรม ย่อมเปลี่ยนแปลงไปตามเงื่อนไขและกาลเวลา เมื่อมีการประดิษฐ์หรือค้นพบสิ่งใหม่ วิธีใหม่ที่ใช้แก้ปัญหาและตอบสนองความต้องการของสังคมได้ดีกว่า ซึ่งอาจทำให้สมาชิกของสังคมเกิดความนิยม

และในที่สุดอาจเลิกใช้วัฒนธรรมเดิม ดังนั้น การรักษาหรือดำรงไว้ซึ่งวัฒนธรรมเดิม จึงต้องมีการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงหรือพัฒนาวัฒนธรรมให้เหมาะสมมีประสิทธิภาพตามยุคสมัย

วัฒนธรรม คือ พฤติกรรมที่เกิดจากการเรียนรู้ มนุษย์เริ่มเรียนรู้สิ่งต่างๆ เริ่มตั้งแต่เกิดไปเรื่อยๆ จนวันตาย วัฒนธรรมเป็นสิ่งที่มียู่แล้วก่อนเราเกิด เราเกิดมาในวัฒนธรรมใดก็เรียนรู้สิ่งต่างๆ ในวัฒนธรรมนั้น การที่ประชากรของสังคมต่างๆ มีพฤติกรรมอย่างเดียวกันแตกต่างกันไปนั้น เพราะมีการเรียนรู้ต่างกันไปตามวัฒนธรรมของตนการกระทำดังกล่าวทำให้สังคมต่างๆ แตกต่างกันไป การเรียนรู้ดังกล่าวรวมถึงการเรียนรู้แบบรู้ตัวหรือไม่รู้ตัวด้วย โดยผ่านสื่อกลางที่เป็นทางการหรือไม่เป็นทางการ ทางสังคมที่แตกต่างกันไป เป็นต้น สิ่งที่มนุษย์เรียนรู้ ล้วนเป็นวัฒนธรรมทั้งสิ้น การอบรมสั่งสอนโดยสื่อที่เป็นทางการหรือไม่เป็นทางการก็ตาม ย่อมจะมีอิทธิพลต่อปัจเจกชนในสังคม ไม่ว่าจะเป็นโดยทางตรงหรือทางอ้อมก็ตาม^{๔๖} ซึ่งโดยความเป็นจริง ประเทศไทยเป็นดินแดนที่มั่งคั่งด้วยมรดกทางวัฒนธรรม ซึ่งสืบทอดกันมาช้านานมีเอกลักษณ์ของความเป็นไทยได้ชัดเจน วัฒนธรรมอาจแบ่งออกได้เป็น ๕ สาขา ดังนี้

๑. วัฒนธรรมทางภาษาและวรรณคดี ประเทศไทยมีภาษาพูดเป็นของตัวเองโดยเฉพาะภาษาพูดและภาษาเขียนเป็นภาษาประจำชาติ เรียกว่า ภาษาไทย คนไทยได้สร้างสรรค์ภาษาและวรรณคดีไทยไว้เป็นมรดกทางวัฒนธรรมในรูปแบบต่างๆ มาทุกยุคทุกสมัย วรรณคดีเป็นผลมาจากภาษาเขียน ทำให้เป็นสิ่งสะท้อนให้ทราบถึงสภาพความรู้สึกและอารมณ์ ความคิด ปรัชญา ค่านิยม สภาพเศรษฐกิจ สังคมและการเมืองแบบแผนการเขียนภาษามี ๒ แบบ คือ ร้อยแก้วและร้อยกรอง

๒. วัฒนธรรมทางวัตถุ ได้แก่ เครื่องมือเครื่องใช้ในการดำรงชีวิตอันมีอยู่มากมายหลายชนิด แตกต่างกันไปตามสภาพแวดล้อม และความนิยมของท้องถิ่นส่วนใหญ่อาศัยวัสดุที่หาง่ายหรือมีอยู่ทั่วไปตามท้องถิ่นๆ เช่น ไม้ไผ่ หวาย ปอ ใบตาล กะลามะพร้าว ดินเหนียว เป็นต้น ภาชนะและสิ่งของอาทิเช่น กระบุง ตะกร้า ชะลอม ชาม โอ่ง ผ้าทอต่างๆ เป็นต้น เราเรียกว่า หัตถกรรมพื้นบ้าน ซึ่งเป็นผลผลิตทางชุมชนในท้องถิ่นจนเกิดเป็นผลงานทางฝีมือที่นิยมยกย่องว่างดงามและประณีต เช่น การทำเครื่องถม การทำเครื่องเงิน เครื่องมุก เครื่องปั้นดินเผา เป็นต้น

๓. วัฒนธรรมทางจิตใจ คือ เรื่องที่เกี่ยวกับความคิด ความเชื่อและความศรัทธา ในศาสนา ศิลธรรม และจริยธรรม ซึ่งเป็นส่วนสำคัญของการเป็นมนุษย์ อันจำแนกมนุษย์ให้แตกต่างไปจากสัตว์อื่นๆ เพราะมนุษย์มีวัฒนธรรมเป็นเครื่องมือยึดเหนี่ยว มีกฎระเบียบ มีวิธีการเรียนรู้รับช่วงสืบทอดกันมาได้ และสร้างสรรค์ด้วยความคิด ปัญญา และอารมณ์ ซึ่งมวลสัตว์ต่างๆ ไม่สามารถจะทำได้จึงทำให้มนุษย์แตกต่างไปจากสัตว์เพราะวัฒนธรรมทำให้คนเป็นมนุษย์อย่างแท้จริง

^{๔๖} งามพิศ สัตย์สงวน, **หลักมานุษยวิทยาวัฒนธรรม**, พิมพ์ครั้งที่ ๔, (กรุงเทพมหานคร : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๓), หน้า ๒๗-๒๘.

๔. วัฒนธรรมทางจารีตหรือขนบธรรมเนียมประเพณี ขนบธรรมเนียมประเพณีเป็นเครื่องผูกพันคนให้อยู่ในสังคมเดียวกัน ทั้งที่เป็นสังคมเมืองหรือเรียกว่า ประเพณีหลวง กับท้องถิ่นเรียกว่า ประเพณีราษฎร์ ขนบธรรมเนียมประเพณีของไทยที่สำคัญๆ สามารถจำแนกได้ ดังนี้

๔.๑ พระราชประเพณี คือ ประเพณีที่เกี่ยวกับพระมหากษัตริย์ซึ่งปฏิบัติสืบทอดกันมาแต่โบราณ เช่น พระราชพิธีจรดนำงคัลแรกนาขวัญ พระราชพิธีพืชมหายตรา พระราชพิธีพืชมงคัล เป็นต้น

๔.๒ จารีตประเพณี คือ ประเพณีที่เกี่ยวข้องกับศีลธรรมและจิตใจ เช่น การแทนคุณบิดามารดาและบุพการี โดยการเลี้ยงดูท่านเมือท่านแก่เฒ่า การเคารพและเชื่อฟังครูอาจารย์หรือการนับถือบรรพบุรุษ เป็นต้น

๔.๓ ธรรมเนียมประเพณี คือ ประเพณีที่เกี่ยวกับการปฏิบัติระหว่างบุคคลต่อบุคคลที่สังคมยอมรับ เช่น การทักทายด้วยการกราบไหว้ ลักษณะการกินการอยู่ กิริยามารยาท การแต่งกาย เป็นต้น ถึงแม้วัฒนธรรมทางตะวันตกเข้ามาคนไทยยอมรับการเปลี่ยนแปลงแต่ทุกคนต้องไม่ลืมว่าการเป็นคนไทยนั้นยังมีส่วนที่เป็นขนบธรรมเนียมประเพณีร่วมกันอยู่เสมอ

๕. วัฒนธรรมทางสุนทรียะ คือ การสร้างสรรค์ความงามทางสังคมแบ่งได้เป็นทัศนศิลป์ส่วนหนึ่งและศิลปะการแสดงอีกส่วนหนึ่ง ดังนี้

๕.๑ ทัศนศิลป์ คือ ผลงานสร้างสรรค์ด้านสุนทรียภาพที่รับรู้ด้วยประสาทตาแบ่งเป็นผลงานวิจิตรศิลป์และประยุกต์ศิลป์

๕.๒ ศิลปะการแสดง คือ งานสร้างสรรค์ด้านสุนทรียภาพที่แสดงออกหรือบรรเลง จึงหมายความว่ารวมถึงนาฏศิลป์ การละคร และการดนตรี^{๔๗}

ทั้งสองแนวคิดได้ให้ความสำคัญกับวัฒนธรรมในฐานะวัฒนธรรมเป็นเรื่องที่สำคัญยิ่งในความเป็นชาติ ชาติใดที่ไร้เสียซึ่งวัฒนธรรมอันเป็นของตนเองแล้ว ชาตินั้นจะคงความเป็นชาติอยู่ไม่ได้ ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดที่ว่า วัฒนธรรมเป็นสิ่งที่แสดงความเป็นชาติให้ปรากฏชัดเจนขึ้น ประเทศไทยมีวัฒนธรรมที่โดดเด่นทำให้คนไทย แตกต่างจากชาติอื่นๆ มีเอกลักษณ์ประจำชาติที่เห็นได้จากภาษาที่ใช้ อุปนิสัยใจคอ ความรู้สึกนึกคิดตลอดจนการแสดงออกที่นุ่มนวล อันมีผลมาจากสังคมไทยที่เป็นสังคมแบบประเพณีนำ และเป็นสังคมเกษตรกรรม เนื่องจากประชากรส่วนใหญ่ใช้ชีวิตอยู่ในชนบทด้วยสภาพของสิ่งแวดล้อมที่ดึกลอมเกล่าให้จิตใจมีความโอบอ้อมอารี มีน้ำใจเอื้อเฟื้อ เกื้อกูลซึ่งกันและกันตลอดมา โดยวัฒนธรรมมีความสำคัญ ดังนี้

^{๔๗} ประจวบ เอยมผู้ช่วย, ศิลปกรรมและวัฒนธรรมท้องถิ่น, หน้า ๙.

๑. วัฒนธรรมเป็นเครื่องสร้างระเบียบแก่สังคมมนุษย์ โดยวัฒนธรรมเป็นเครื่องกำหนดซึ่งพฤติกรรมของสมาชิกในสังคมให้มีระเบียบแบบแผนที่ชัดเจน รวมถึงผลการแสดงพฤติกรรมตลอดจนการสร้างแบบแผนของความคิด ความเชื่อและค่านิยมของสมาชิกให้อยู่ในรูปแบบอันเดียวกัน

๒. วัฒนธรรมทำให้เกิดความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน สังคมมีวัฒนธรรมเดียวกันย่อมจะมีความรู้สึกผูกพันเป็นพวกเดียวกันเกิดความเป็นปึกแผ่น จงรักภักดีและอุทิศตนให้กับสังคมทำให้สังคมอยู่รอด

๓. วัฒนธรรมเป็นตัวกำหนดรูปแบบของสถาบัน เช่น รูปแบบของครอบครัวจะเห็นได้ว่าลักษณะของครอบครัวแต่ละสังคมต่างกันไป ทั้งนี้เนื่องจากวัฒนธรรมในสังคมเป็นตัวกำหนดรูปแบบ เช่น วัฒนธรรมหนึ่งกำหนดรูปแบบเป็นแบบสามีภรรยาเดียว ในอีกสังคมหนึ่งกำหนดว่าชายอาจมีภรรยาได้หลายคนหรือหญิงอาจมีสามีได้หลายคน ความสัมพันธ์ทางเพศก่อนแต่งงานเป็นสิ่งที่ดีหรือเป็นเรื่องขัดต่อศีลธรรม

๔. วัฒนธรรมเป็นเครื่องมือที่ช่วยปัญหาและสนองความต้องการต่างๆ ของมนุษย์ ซึ่งมนุษย์ไม่สามารถดำรงชีวิตภายใต้สิ่งแวดล้อมได้อย่างสมบูรณ์ ดังนั้นมนุษย์จะต้องแสวงหาความรู้จากประสบการณ์ที่ตนได้รับและประดิษฐ์คิดค้นวิธีการใช้ทรัพยากรให้เกิดประโยชน์ต่อชีวิตและถ่ายทอดจากสมาชิกรุ่นหนึ่งไปสู่สมาชิกรุ่นต่อไปได้โดยวัฒนธรรมของสังคม

๕. วัฒนธรรมช่วยให้ประเทศชาติเจริญก้าวหน้า หากสังคมใดมีวัฒนธรรมที่ดีงามเหมาะสม เช่น ความมีระเบียบวินัย ขยัน ประหยัด อดทน และการเห็นประโยชน์ส่วนรวมมากกว่าส่วนตัว สังคมนั้นย่อมเจริญก้าวหน้าได้อย่างรวดเร็ว

๖. เป็นเครื่องแสดงเอกลักษณ์ของชาติ คำว่า เอกลักษณ์ หมายถึง ลักษณะเด่นของบุคคลหรือสังคม เอกลักษณ์ของคนไทย^{๔๘}

จากแนวคิดดังกล่าวสะท้อนให้เห็นว่ามีความแตกต่างกับแนวคิดที่ว่า วัฒนธรรมแบ่งออกเป็น ๓ ประเภท ดังนี้

๑. วัฒนธรรมทางวัตถุ (Material-Having) ได้แก่ สิ่งประดิษฐ์ซึ่งมนุษย์ได้คิดสร้างขึ้น เช่น รถยนต์ อาคารบ้านเรือน โต๊ะ เก้าอี้ เป็นต้น

๒. วัฒนธรรมทางด้านความคิด (Ideas-Thinking) ตัวอย่างทางวัฒนธรรมด้านนี้ ได้แก่ ความเจริญทางวิทยาศาสตร์ ความเชื่อทางศาสนา นิยายปรัมปรา วรรณคดี สุภาษิต

๓. วัฒนธรรมทางบรรทัดฐาน (Norms-Doing) ได้แก่ ระเบียบแบบแผนหรือประเพณีที่บุคคลในสังคมยึดถือและปฏิบัติร่วมกันซึ่งประกอบด้วย

^{๔๘}วันเพ็ญ พวงพันธ์บุตร, **พื้นฐานวัฒนธรรมไทย**, (ลพบุรี : สถาบันราชภัฏเทพสตรี, ๒๕๔๒), หน้า ๑๔-๑๕.

๓.๑ วิธีประชา (Folkways) คือ ระเบียบแบบแผนที่บุคคลในสังคมควรจะปฏิบัติ เช่น การบวชของลูกชายเมื่ออายุ ๒๐ ปี เพื่อทดแทนบุญคุณบิดามารดา ถ้าใครไม่ปฏิบัติตามอาจได้รับการถูกตีดินนินทา

๓.๒ จารีต (Mores) ได้แก่ ระเบียบแบบแผนที่บุคคลในสังคมจะต้องปฏิบัติตาม หากฝ่าฝืนถือว่ากระทำความผิดทางศีลธรรม สังคมอาจรังเกียจและอาจถูกตัดออกจากสังคม เช่น การเลี้ยงดูพ่อแม่ เมื่อยามท่านแก่เฒ่าและเราอยู่ในภาวะที่จะรับผิดชอบได้

๓.๓ กฎหมาย (Laws) ได้แก่ ระเบียบแบบแผนที่ทุกคนในสังคมจะต้องปฏิบัติตามกฎหมาย หากฝ่าฝืนจะถูกลงโทษตามตัวบทกฎหมายหรือระเบียบข้อบังคับ^{๔๙}

ซึ่งกลุ่มนี้มีมุมมองต่อวัฒนธรรมในฐานะที่เป็นการแบ่งประเภทของวัฒนธรรมออกเป็นกลุ่มๆ จึงทำให้เกิดความเข้าใจในกระบวนการที่มนุษย์ในสังคมและแต่ละบุคคลร่วมกันปฏิบัติ

สรุปได้ว่า วัฒนธรรม คือ วิธีการดำรงชีวิตของมนุษย์ที่แสดงถึงความเจริญงอกงามในการอยู่ร่วมกัน เป็นการสร้างสรรค์ของมนุษย์ที่แสดงออกในลักษณะวัตถุและไม่ใช่วัตถุแล้วถ่ายทอดสืบต่อกันมา วัฒนธรรมเป็นมรดกแห่งสังคมที่มนุษย์ได้สร้างสรรค์ขึ้น และได้รับการถ่ายทอดกันมาจากอดีตสู่ปัจจุบัน เป็นผลผลิตที่แสดงถึงความเจริญงอกงามทั้งด้านวัตถุและไม่ใช่วัตถุ เช่น ค่านิยม อุดมการณ์ ประเพณี ศีลธรรม กฎหมายและศาสนา เป็นต้น

จากแนวคิดเกี่ยวกับวัฒนธรรม ที่นักวิชาการต่างๆ ได้แสดงทัศนะเอาไว้ ผู้วิจัยได้สังเคราะห์ประมวลแนวคิดหลัก เพื่อประกอบการศึกษา บทบาทของวัดในปลูกฝังคุณค่าของประเพณีวัฒนธรรมแก่เยาวชน โรงเรียนกระทุ่มแบน “วิเศษสมุทคุณ” จังหวัดสมุทรสาคร โดยมีแนวคิดหลักที่เกี่ยวข้องสามารถสรุปได้ตามตารางที่ ๒.๑๐ ดังต่อไปนี้

ตารางที่ ๒.๑๐ แสดงการสังเคราะห์แนวคิดหลักเกี่ยวกับวัฒนธรรม

นักวิชาการ/นักวิจัย	แนวคิดหลัก
งามพิศ สัตย์สงวน, (๒๕๔๓, หน้า ๒๗-๒๘)	๑) พฤติกรรมที่เกิดจากการเรียนรู้ ๒) เป็นสิ่งที่มีอยู่แล้วก่อนเราเกิด
ประจวบ เอี่ยมผู้ช่วย, (๒๕๔๒, หน้า ๙)	๑) วัฒนธรรมทางภาษาและวรรณคดี ๒) วัฒนธรรมทางวัตถุ ๓) วัฒนธรรมทางจิตใจ ๔) วัฒนธรรมทางจารีตหรือขนบธรรมเนียมประเพณี ๕) วัฒนธรรมทางสุนทรียะ

^{๔๙} อ่างแล้ว, หน้า ๖-๗.

ตารางที่ ๒.๑๐ (ต่อ)

นักวิชาการ/นักวิจัย	แนวคิดหลัก
วันเพ็ญ พวงพันธ์บุตร, (๒๕๔๒, หน้า ๑๔-๑๕)	๑) เป็นเครื่องสร้างระเบียบแก่สังคมมนุษย์ ๒) ทำให้เกิดความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ๓) วัฒนธรรมเป็นตัวกำหนดรูปแบบของสถาบัน ๔) เป็นเครื่องมือและสนองความต้องการของมนุษย์ ๕) ช่วยให้ประเทศชาติเจริญก้าวหน้า ๖) เป็นเครื่องแสดงเอกลักษณ์ของชาติ
วันเพ็ญ พวงพันธ์บุตร, (๒๕๔๒, หน้า ๖-๗)	๑) วัฒนธรรมทางวัตถุ ๒) วัฒนธรรมทางด้านความคิด ๓) วัฒนธรรมทางบรรทัดฐาน

๒.๕ แนวคิดเกี่ยวกับการปลูกฝังคุณค่าของประเพณีวัฒนธรรม

แนวคิดเกี่ยวกับการปลูกฝังคุณค่าของประเพณีวัฒนธรรมผู้วิจัยได้ประมวลมาจากแนวคิดของนักวิชาการ โดยจะนำเสนอในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับการสร้างค่านิยม การส่งเสริมศีลธรรมจริยธรรม การสร้างความเลื่อมใสศรัทธา และการส่งเสริมประเพณีวัฒนธรรมดังรายละเอียด ต่อไปนี้

๒.๕.๑ การสร้างค่านิยม

จากการทบทวนแนวคิดเกี่ยวกับการสร้างค่านิยม จากนักวิชาการทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศ พบว่ามีรายละเอียดดังต่อไปนี้

ค่านิยม (Value) เป็นความเชื่อที่มีลักษณะค่อนข้างถาวร รวมถึงการมีความเชื่อว่าวิถีปฏิบัติบางอย่างหรือเป้าหมายบางอย่างนั้น เป็นสิ่งที่ตัวเองหรือสังคมเห็นสมควรที่จะยึดถือหรือปฏิบัติตาม ค่านิยมจึงเป็นสิ่งที่บุคคลนั้นได้ให้ความสำคัญกับสิ่งใดสิ่งหนึ่ง และสิ่งนั้นมีคุณค่าพร้อมที่จะปฏิบัติตามความเชื่อนั้นค่านิยมของแต่ละบุคคลขึ้นอยู่กับประสบการณ์ที่แต่ละบุคคลได้รับ ประสบการณ์ของแต่ละบุคคลนั้นย่อมมีความแตกต่างกัน ดังนั้นค่านิยมที่เรายึดถือจึงแตกต่างกันไป แม้จะอยู่ในสังคมเดียวกันอย่างไรก็ดีค่านิยมสามารถมีการเปลี่ยนแปลงได้ เห็นได้จากการที่มีบางคนมีค่านิยมที่คล้อยตามคนอื่นโดยเฉพาะบุคคลที่สำคัญและมีอิทธิพลต่อความเชื่อ ความศรัทธาของเขา นอกจากนี้แล้วค่านิยมมีลักษณะของการเปลี่ยนแปลงไปตามวุฒิภาวะและประสบการณ์ของแต่ละบุคคล ในขณะที่ระบบค่านิยม (Value System) คือ การรวมกันของความเชื่อที่เกี่ยวกับวิถีทางในการประพฤติปฏิบัติ หรือจุดหมายปลายทางของชีวิตให้เข้าเป็นระบบความเชื่อที่มีลักษณะคงทนถาวร ลดหลั่นกันไปตามลำดับ

ความสำคัญ^{๕๐} ซึ่งโดยความเป็นจริง ค่านิยมเป็นความเชื่อที่มีลักษณะค่อนข้างถาวร และเชื่อว่าวิถีปฏิบัติบางอย่าง หรือเป้าหมายบางอย่างนั้น เป็นสิ่งที่ตัวเองหรือสังคมเห็นสมควรที่จะยึดถือหรือปฏิบัติ ค่านิยมจึงเป็นความสำคัญที่บุคคลนั้นให้กับสิ่งใดสิ่งหนึ่ง และสิ่งนั้นมีคุณค่าพร้อมที่จะปฏิบัติตามความเชื่อนั้น ค่านิยมของแต่ละคนขึ้นอยู่กับประสบการณ์ที่แต่ละคนได้รับ ประสบการณ์ของแต่ละคนแตกต่างกัน ค่านิยมที่เรายึดถือจึงแตกต่างกันไป แม้จะอยู่ในสังคมเดียวกัน แต่ค่านิยมมีการเปลี่ยนแปลง เราจึงเห็นว่าบางคนมีค่านิยมที่คล้ายตามคนอื่น โดยเฉพาะบุคคลที่สำคัญและมีอิทธิพลต่อความเชื่อ ความศรัทธาของเขา นอกจากนี้ค่านิยมมีลักษณะของการเปลี่ยนแปลงไปตามวุฒิภาวะและประสบการณ์ของแต่ละบุคคลหลักการสำคัญของค่านิยมมีองค์ประกอบ ๕ ประการด้วยกัน คือ

๑. ค่านิยมเป็นสิ่งที่สืบเนื่องจากวัฒนธรรม สถาบันทางสังคม และบุคลิกภาพของกลุ่มคนในสังคมนั้น

๒. ในขณะเดียวกัน อิทธิพลของค่านิยมก็จะแสดงออกทางเจตคติและพฤติกรรมทางสังคมของมนุษย์ทุกรูปแบบ

๓. ปริมาณของค่านิยมมีอยู่ไม่มากนักและอยู่ในข่ายที่จะรวมเป็นระบบและศึกษาได้

๔. ความแตกต่างของค่านิยมแสดงออกทางระดับมากกว่าทางอื่น

๕. ค่านิยมอาจรวมกันเข้าเป็นระบบค่านิยมได้^{๕๑}

การสร้างค่านิยมให้กับเยาวชน โดยให้เยาวชนเป็นผู้ที่มีคุณค่ามีปัญญาเป็นผู้มีคุณธรรมและสติปัญญาในทางที่ถูกต้องเหมาะสมนั้น สังคมไทยจะได้ผู้ใหญ่ที่ดีในอนาคต ครอบครัวเป็นสถาบันแรกที่สำคัญที่สุดในการแต่งแต้มคุณธรรมความดีหรือสิ่งที่เลวร้ายให้กับเด็กได้ ดังนั้น การอบรมเยาวชนให้เป็นคนดีสามารถปฏิบัติได้ดังนี้

๑. สถาบันครอบครัวสามารถปลูกฝังค่านิยมที่ดีให้เยาวชนได้ โดยพ่อแม่ ผู้อบรมเลี้ยงดูต้องเป็นแบบอย่างที่ดีให้กับลูกเพื่อให้เขาเติบโตมาอย่างมีคุณภาพทั้งร่างกายและจิตใจ

๒. สถาบันการศึกษา ให้การอบรมสั่งสอนในด้านความรู้ มีคุณธรรมจริยธรรม โดยครูต้องเป็นแบบอย่างที่ดีต่อศิษย์เพื่อสร้างเขาให้เป็นคนดี

๓. การปลูกฝังทั้ง ๒ สถาบัน นอกจากจะอบรมสั่งสอนและเป็นแบบอย่างที่ดีแล้ว ควรปลูกฝังให้เยาวชนรู้จักใช้สติปัญญาในการแก้ไขปัญหาด้วยเหตุผลแห่งความถูกต้อง เพื่อให้เกิดความมั่นใจในการปฏิบัติว่าสิ่งที่ตนได้ปฏิบัตินั้นเป็นสิ่งที่ถูกต้องเหมาะสม^{๕๒}

^{๕๐} Milton Rokeach, *The Nature of Human Values*, (New York : The Free Press, 1973), p. 23.

^{๕๑} นวลศิริ เปาโรหิต, *จิตวิทยาสังคมเบื้องต้น*, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๔๕), หน้า ๑๓๒.

ซึ่งโดยความเป็นจริง แนวคิดวิธีการปลูกฝังค่านิยมเป็นเรื่องยาก เพราะเป็นเรื่องของจิตใจ ศรัทธาและความเชื่อ โดยครูจะต้องเป็นผู้ให้ความรู้แก่นักเรียนด้วยวิธีการต่อไปนี้

๑. การอบรมสั่งสอน คือ พยายามยกตัวอย่างอธิบายที่เป็นรูปธรรมให้นักเรียนมองเห็นแนวความคิดทางปฏิบัติให้ได้ เช่น ต้องการให้นักเรียนเลิกเล่นการพนัน ครูต้องอธิบายให้เข้าใจว่า จะต้องปฏิบัติอย่างไร จึงเลิกเล่นการพนันได้ ในการเรียนการสอนครูควรสอดแทรกค่านิยมที่ดีไว้ด้วยเสมอ และติดตามการปฏิบัติตัวของนักเรียนด้วย

๒. การชักจูงให้เชื่อตาม ครูที่มีความสามารถชักจูงให้ศิษย์ประพฤติคล้อยตามได้จะต้องเป็นครูที่สร้างศรัทธาหลายๆ ด้านต่อศิษย์ เช่น มีวาทศิลป์ มีจิตวิทยาสูง มีบุคลิกภาพสอนดี และเป็นแบบอย่างที่ดี เมื่อศิษย์เกิดความเชื่อถือแล้วครูย่อมจูงใจให้ประพฤติปฏิบัติ และยึดถือค่านิยมที่ดีได้ง่าย เช่น ความเมตตากรุณา ความเอื้อเฟื้อ ความเสียสละ ตลอดจนสร้างค่านิยมในวัฒนธรรมไทย

๓. การกระทำตัวเป็นตัวอย่าง พฤติกรรมของครูเป็นสิ่งที่สำคัญยิ่ง ครูจะต้องทำตัวเป็นแบบอย่างอยู่เสมอ คือ ครูจะต้องไม่สูบบุหรี่ ไม่ดื่มเหล้า ศรัทธาของศิษย์จึงจะมีในตัวครู การอบรมสั่งสอนใดๆ ย่อมมีประโยชน์ ครูควรยึดมั่นในคุณธรรมยอมเป็นแม่บทที่ดีในด้านความประพฤติของลูกศิษย์ ความโน้มเอียงต่าง ๆ ของศิษย์ก็จะเป็นไปแต่ในทางที่ดีเช่นกัน

๔. การให้รางวัลและลงโทษ เป็นวิธีการจูงใจเพื่อนำไปสู่จุดหมายที่ต้องการ หรือความต้องการที่มีผลตอบสนอง การจูงใจมีทั้งทางบวก เช่น การให้รางวัล การชมเชย เป็นต้น^{๕๓}

ทั้งสองแนวคิดได้ให้ความสำคัญกับการสร้างค่านิยมในฐานะการปลูกฝังสิ่งที่ดีงามให้กับเยาวชน ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดที่ว่าค่านิยมและจริยธรรมที่ควรปลูกฝัง ครูมีหน้าที่โดยตรงในการปลูกฝังค่านิยมและจริยธรรม เพราะครูมีหน้าที่ในการสอน อบรม สั่งสอน จึงควรถ่ายทอดค่านิยมและจริยธรรมให้แก่ศิษย์ ดังต่อไปนี้ คือ

๑. มีความรักชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์
๒. ซื่อสัตย์ เสียสละ อดทน มีอุดมการณ์ในสิ่งที่ดีงามเพื่อส่วนรวม
๓. กตัญญูต่อพ่อแม่ ผู้ปกครอง ครูบาอาจารย์
๔. ใฝ่หาความรู้ หมั่นศึกษาเล่าเรียนทั้งทางตรง และทางอ้อม
๕. รักษาวัฒนธรรมประเพณีไทยอันงดงาม
๖. มีศีลธรรม รักษาความสัตย์ ห่วงดีต่อผู้อื่น เผื่อแผ่และแบ่งปัน

^{๕๒} ชญานิศวรร กุลรัตนมณีพร และคณะ, “การเสริมสร้างค่านิยม : การทบทวนองค์ความรู้และแนวทางการวิจัยด้านค่านิยมไทยในอนาคต”, **รายงานการวิจัย**, (กรมส่งเสริมวัฒนธรรม : กระทรวงวัฒนธรรม, ๒๕๕๕), หน้า ๒๘.

^{๕๓} รัตนวดี โชติกพนิช, **จริยธรรมและจรรยาบรรณในวิชาชีพครู**, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๕๔), หน้า ๙๑.

๗. เข้าใจเรียนรู้การเป็นประชาธิปไตย อันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุขที่ถูกต้อง
๘. มีระเบียบวินัย เคารพกฎหมาย ผู้น้อยรู้จักการเคารพผู้ใหญ่
๙. มีสติรู้ตัว รู้คิด รู้ทำ รู้ปฏิบัติตามพระราชดำรัสของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว
๑๐. รู้จักดำรงตนอยู่โดยใช้หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงตามพระราชดำรัสของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รู้จักอดออมไว้ใช้เมื่อยามจำเป็น มีไว้พอกินพอใช้ ถ้าเหลือก็แจกจ่ายจำหน่าย และพร้อมที่จะขยายกิจการเมื่อมีความพร้อม เมื่อมีภูมิคุ้มกันที่ดี
๑๑. มีความเข้มแข็งทั้งร่างกายและจิตใจ ไม่ยอมแพ้ต่ออำนาจฝ่ายต่ำ หรือกิเลสและมีความละเอียดเกรงกลัวต่อบาปตามหลักของศาสนา

๑๒. คำนึงถึงผลประโยชน์ของส่วนรวม และของชาติมากกว่าผลประโยชน์ของตนเอง^{๕๔}

สรุปได้ว่า ค่านิยม หมายถึง แนวความคิด หรือความประพฤติที่บุคคลเลือกยึดถือ มีคุณค่าควรแก่การกระทำหรือประพฤติปฏิบัติ ค่านิยมของบุคคลสามารถเปลี่ยนแปลงหรือพัฒนาได้ ครูอาจารย์ทุกคนหรือผู้ที่กำลังจะเป็นครูในอนาคต ควรทำการศึกษาเรื่องค่านิยมให้เข้าใจ โดยเฉพาะค่านิยมที่ตั้งบนรากฐานของหลักธรรมของพุทธศาสนาและศาสนาอื่น ๆ ครูควรนำค่านิยมที่ดีไปเป็นหลักในการดำรงชีวิต และส่งเสริมพัฒนาค่านิยมให้เหมาะสมกับสภาพของสังคมไทย นอกจากนี้ ครูควรสั่งสอนค่านิยมที่ควรยึดมั่นแก่ลูกศิษย์ เพื่อใช้ค่านิยมเป็นพื้นฐานในการพัฒนามนุษย์ สังคมชุมชน และประเทศชาติให้เจริญก้าวหน้าต่อไป

จากแนวคิดเกี่ยวกับการสร้างค่านิยม ที่นักวิชาการต่างๆ ได้แสดงทัศนะเอาไว้ ผู้วิจัยได้สังเคราะห์ประมวลแนวคิดหลัก เพื่อประกอบการศึกษาบทบาทของวัดในปลูกฝังคุณค่าของประเพณี วัฒนธรรมแก่เยาวชน โรงเรียนกระทุ่มแบน “วิเศษสมุทคุณ” จังหวัดสมุทรสาคร โดยมีแนวคิดหลักที่เกี่ยวข้องสามารถสรุปได้ตามตารางที่ ๒.๑๑ ดังต่อไปนี้

ตารางที่ ๒.๑๑ แสดงการสังเคราะห์แนวคิดหลักเกี่ยวกับการสร้างค่านิยม

นักวิชาการ/นักวิจัย	แนวคิดหลัก
Milton Rokeach, (1973, p. 23)	๑) เป็นความเชื่อที่มีลักษณะค่อนข้างถาวร ๒) เป็นสิ่งที่เห็นสมควรที่จะยึดถือหรือปฏิบัติ ๓) ค่านิยมขึ้นอยู่กับประสบการณ์ที่ได้รับ

^{๕๔} สำนักพัฒนาระบบบริหารงานบุคคลและนิติการ, การสร้างค่านิยมหลักของคนไทย [ออนไลน์], แหล่งที่มา : <http://personnel.obec.go.th/personnel/index.php> [๓๐ ตุลาคม ๒๕๕๘].

ตารางที่ ๒.๑๑ (ต่อ)

นักวิชาการ/นักวิจัย	แนวคิดหลัก
นวลศิริ เปาโรหิต, (๒๕๕๕, หน้า ๑๓๒)	๑) เป็นสิ่งที่สืบเนื่องจากวัฒนธรรม ๒) แสดงออกทางเจตคติและพฤติกรรม ๓) ความแตกต่างแสดงออกทางระดับ
ชฎานิศวรร กุศลรัตนมณีพร และคณะ, (๒๕๕๕, หน้า ๒๘)	๑) สถาบันครอบครัวปลูกฝังโดยเป็นแบบอย่าง ๒) สถาบันการศึกษาให้ความรู้ ๓) ใช้สติปัญญาในการแก้ไขปัญหาด้วยเหตุผล
รัตนวดี โชติกพนิช, (๒๕๕๔, หน้า ๙๑)	๑) การอบรมสั่งสอน ๒) การชักจูงให้เชื่อตาม ๓) การกระทำตัวเป็นตัวอย่าง ๔) การให้รางวัลและลงโทษ
สำนักพัฒนาระบบบริหารงานบุคคล และนิติการ, (๒๕๕๘, ออนไลน์)	๑) มีความรักชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ ๒) มีความซื่อสัตย์ เสียสละ อดทน ๓) มีความกตัญญู ๔) ใฝ่หาความรู้ ๕) รักษาวัฒนธรรมประเพณี ๖) มีศีลธรรม รักษาความสัตย์ ๗) เข้าใจการเป็นประชาธิปไตย ๘) มีระเบียบวินัย เคารพกฎหมาย ๙) มีสติรู้ตัว รู้คิด รู้ทำ ๑๐) รู้จักดำรงตนโดยหลักเศรษฐกิจพอเพียง ๑๑) มีความเข้มแข็งทั้งร่างกาย และจิตใจ ๑๒) คำนึงถึงผลประโยชน์ของส่วนรวม

๒.๕.๒ การส่งเสริมศีลธรรมจริยธรรม

จากการทบทวนแนวคิดเกี่ยวกับการส่งเสริมศีลธรรมจริยธรรม จากนักวิชาการพบว่ามียาละเอียดดังต่อไปนี้

การจะทำให้เด็กและเยาวชนเติบโตเป็นผู้ใหญ่ที่ดีในอนาคตได้นั้น จำเป็นต้องปลูกฝังในเรื่องศีลธรรมตั้งแต่ยังเยาว์วัย การที่จะเรียนรู้และพัฒนาตนเองให้มีคุณธรรมจริยธรรมตามหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา ต้องอาศัยปัจจัยหลายด้าน ไม่ว่าจะเป็น พ่อแม่ผู้ปกครอง ครูอาจารย์ บุคคลใกล้ชิดที่สำคัญหลักธรรมที่จะใช้สอนให้กับเยาวชนนั้น จะต้องเลือกเรื่องที่เหมาะสม ควบคู่ไปกับการส่งเสริมให้เยาวชนมีการเรียนรู้ด้วยตนเอง ใช้เวลาอย่างสร้างสรรค์ มีความยืดหยุ่น และนอกจากนั้นควรจะมีการหยิบยกเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในปัจจุบันมาเป็นตัวอย่งระหว่างการสอน นอกจากจะช่วยกระตุ้นความสนใจให้กับเด็กและเยาวชนแล้ว จะช่วยเสริมสร้างพัฒนาการทางความคิดทำให้เด็กและเยาวชนสามารถฝึกการวิเคราะห์สิ่งดีหรือไม่ดี สิ่งใดที่ควรนำมาเป็นแบบอย่างในการดำเนินชีวิต สามารถรู้เท่าทันความเปลี่ยนแปลงที่ปัจจุบัน เติบโตเป็นพลังสำคัญในการพัฒนาประเทศชาติต่อไป^{๕๕} ซึ่งโดยความเป็นจริงศีลธรรม เป็นคำผสมของคำว่า ศีล กับ ธรรม มีความหมายว่า กฎ ระเบียบ ข้อบังคับ ตลอดจนหลักปฏิบัติทางศาสนาที่บุคคลพึงปฏิบัติเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตให้ประกอบด้วยคุณธรรม ซึ่งในความหมายของคำว่าศีลธรรม มีความหมายที่แตกต่างออกไปจาก จริยศาสตร์และจริยศึกษา คือ จริยศาสตร์ จะเน้นที่อุดมคติหรือทฤษฎีที่ควรปฏิบัติ จริยศึกษาจะเน้นที่การเล่าเรียน กระบวนการเรียนรู้ และทั้งสองคำนั้น มีความหมายขยายความถึงศีลธรรม ความเป็นคนดีมีศีลธรรมก็เป็นอุดมการณ์ อุดมคติของชีวิต นอกจากนี้ ศีลธรรม มีความหมายคล้ายกันกับจริยธรรม คือเป็นเรื่องของความควร ไม่ควร ของพฤติกรรม ซึ่งเป็นเรื่องของมาตรฐานแห่งความประพฤติของบุคคล ศีลธรรมมีความโน้มเอียงที่จะเกี่ยวข้องกับทางศาสนาหรืออำนาจศักดิ์สิทธิ์ ส่วนจริยธรรมเป็นเรื่องที่เกี่ยวกับมนุษยธรรมอันเป็นหลักปฏิบัติที่ถือว่าดีอยู่ในตัวเอง ศีลธรรมของทุกศาสนาเป็นข้อดีสำหรับยึดถือปฏิบัติทั้งสิ้น ศีลธรรมจึงเป็นคุณธรรม ศาสนาแต่ละศาสนาได้ระบุคุณธรรมและชื่อกิเลสไว้มากมาย ผู้ที่มีศีลธรรมก็คือผู้ที่มีคุณธรรม^{๕๖} ทั้งสองแนวคิดได้ให้ความสำคัญกับการส่งเสริมศีลธรรมจริยธรรมในฐานะเป็นสิ่งที่กำหนดมาตรฐานความประพฤติของสมาชิกในสังคมให้ปฏิบัติตามแนวทางที่สังคมได้กำหนดว่าเป็นสิ่งดีงามเหมาะสมกับสภาพสังคมนั้นๆซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดที่ว่า การปลูกฝังและกล่อมเกลาศีลธรรมสามารถทำได้ด้วยวิธีการที่หลากหลาย แม้ไม่ต้องอาศัยการเทศนาหรือการสอนเลยก็ได้ หากสามารถคิดค้นกิจกรรมเพื่อช่วยให้เด็กเรียนรู้ได้ด้วยตนเอง เช่น เรียนรู้จากสภาพความเป็นจริง หรือเรียนรู้จากการ

^{๕๕} กรมการศาสนา, คู่มือการดำเนินงานเสริมสร้างศีลธรรมสำหรับเด็กและเยาวชน, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์กรมการศาสนา, ๒๕๕๒), หน้า ๒๘.

^{๕๖} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๔.

ปฏิบัติและประสบการณ์ตรง (เช่น การไปเป็นอาสาสมัคร) โดยครูเป็นเพียงผู้ชี้แนะ หรือตั้งคำถามให้เด็กคิด นอกจากนั้นกระบวนการกลุ่มก็มีประโยชน์อย่างมากในการส่งเสริมการเรียนรู้ โดยผ่านการแลกเปลี่ยนประสบการณ์ หรือผ่านการทำกิจกรรมร่วมกัน จนเห็นประโยชน์ของการร่วมมือกัน เกิดความเห็นใจกัน หรือเห็นคุณค่าของความหลากหลาย จนเกิดความใจกว้างและเคารพกันมากขึ้น ใช่หรือไม่ว่าคุณสมบัติดังกล่าวก็เป็นศีลธรรมที่สำคัญในยุคปัจจุบัน การศึกษาวิจัยและพัฒนากระบวนการเพื่อเสริมสร้างศีลธรรมในบริบทต่าง ๆ หรือสำหรับกลุ่มชนระดับต่าง ๆ เป็นสิ่งที่พึงได้รับความสำคัญให้มากกว่านั้นนอกจากกระบวนการเสริมสร้างศีลธรรมแล้ว “เนื้อหา” ของศีลธรรมก็สำคัญเช่นกัน กล่าวคือจิตสำนึก ค่านิยม หรือพฤติกรรมอย่างไร ที่ควรปลูกฝังหรือเสริมสร้างให้เกิดมีขึ้นแน่นอนว่าศีล ๕ หรือเบญจศีล เบญจธรรม หรือเมตตากรุณา ความซื่อสัตย์ กามสังวร สัมมาอาชีวะ และสติ เป็นธรรมขั้นพื้นฐานที่จำเป็นต้องปลูกฝังให้เกิดมีขึ้น โดยศีลธรรมนั้นมี ๓ ระดับ ได้แก่ ศีลธรรมระดับบุคคล ศีลธรรมระดับโครงสร้าง และศีลธรรมระดับวัฒนธรรม ศีลธรรมระดับบุคคล ได้แก่จิตสำนึกและพฤติกรรมของแต่ละบุคคล ส่วนศีลธรรมระดับโครงสร้าง หมายถึงโครงสร้าง ระบบของสถาบัน หรือกลไกที่เอื้อต่อศีลธรรม เรียกอีกอย่างว่าศีลธรรมที่ผนึกผสาน เข้าเป็นส่วนหนึ่งของโครงสร้างทางสังคม สำหรับศีลธรรมระดับวัฒนธรรม หมายถึงวัฒนธรรมประเพณีที่ส่งเสริมศีลธรรมของประชาชน หรือศีลธรรมที่ถูกผสานเข้าเป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรม^{๕๗} จากแนวคิดดังกล่าวช่วยเสริมให้เกิดความน่าเชื่อถือกับแนวคิดที่ว่า คุณธรรมจริยธรรมเกิดขึ้นมาพร้อมๆ กับการพัฒนาการด้านสติปัญญาและการอบรม กล่อมเกลาให้รู้จักผิดชอบชั่วดีของสังคม คุณธรรมจริยธรรมจึงเป็นพฤติกรรมที่เกิดจากการเรียนรู้ ทั้งในระบบนอกโรงเรียนและในโรงเรียน การศึกษาคือการพัฒนาคุณภาพชีวิต ทำให้ชีวิตมีคุณค่าและกำกับให้ตนเองเป็นผู้ที่มีพฤติกรรมอันพึงประสงค์ด้วยการปลูกฝังพื้นฐานด้านจริยธรรมในด้านต่างๆ การศึกษาเพื่อการปลูกฝังจริยธรรมเป็นการให้ความรู้ในเรื่องจริยธรรม การให้การศึกษา รวมถึงการอบรมบ่มนิสัย ให้เรียนรู้สิ่งที่ถูกผิด และการดัดเตือนให้เกิดความสำนึกในความถูกต้องและความผิด

๑. การปลูกฝังพื้นฐานด้านวิชาการ การเรียนการสอน การศึกษาของไทยมีความเกี่ยวข้องกับศาสนาอย่างเป็นเนื้อเดียวกัน ดังนั้นจะเห็นได้ว่า หลักสูตรต่างๆ ที่นำมาใช้จะมีลักษณะแนวทางที่เป็นไปในทางเดียวกันกับพุทธปรัชญา

๒. การปลูกฝังพื้นฐานด้านชีวิตและสังคม การปลูกฝังคุณธรรมและจริยธรรมในการดำรงชีวิตทางด้านสังคมก็นำพระธรรมที่เป็นคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้ามาเป็นหลักในการคิดและ

^{๕๗} พระไพศาล วิสาโล, การเสริมสร้างพลังทางศีลธรรมในสังคมไทย [ออนไลน์], แหล่งที่มา : <http://www.visalo.org/article/budKamsermsang.htm> [๑๕ ตุลาคม ๒๕๕๘].

การแก้ปัญหาในเชิงคุณธรรมจริยธรรม การอยู่ร่วมกับผู้อื่นอย่างมีความสุขภายใต้กฎเกณฑ์ของสังคม และจิตสำนึกที่ดีต่อตนเองและผู้อื่น

๓. การปลูกฝังพื้นฐานด้านจิตวิทยา เป็นพื้นฐานที่เกิดขึ้นจากการเรียนรู้ด้วยการคิด การหยั่งเห็น การคิดอย่างมีวิจารณ์ญาณ มีการไตร่ตรองจนเกิดความเข้าใจ จนเกิดเป็นจิตสำนึกการศึกษา จึงต้องมุ่งอบรมให้บุคคลคิดเป็น ทำเป็นและแก้ปัญหาเป็น ซึ่งมีความมุ่งหมายปลายทาง คือให้คิดดี ทำดีและแก้ปัญหาได้ดี การศึกษาจิตวิทยาทำให้เข้าใจธรรมชาติความต้องการของมนุษย์เพื่อให้เข้าใจตนเองและผู้อื่นด้วย การสร้างแรงจูงใจตนเองเพื่อให้สามารถพัฒนาไปสู่ความดีงามได้

เนื่องจากจริยธรรมคุณธรรมเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นจากการได้รับประสบการณ์และจากการอบรมสั่งสอน ชี้นำให้มองเห็นความผิด ชอบ ชั่ว ดี บุคคลมักจะได้รับการอบรมเลี้ยงดูจากกลุ่มที่เป็นตัวแทนทางสังคมที่ทำหน้าที่รับผิดชอบในการอบรมเลี้ยงดูให้บุคคลในสังคมเป็นผู้ที่ตระหนักรู้และมีพฤติกรรมที่กล่าวได้ว่า เป็นผู้ที่มีจริยธรรมคุณธรรม คือ ครอบครัว โรงเรียน เพื่อน สื่อสารมวลชน และศาสนา^{๕๘}

สรุปได้ว่า ศีลธรรม จริยธรรม คือสิ่งที่กำหนดมาตรฐานความประพฤติของสมาชิกในสังคม ให้ปฏิบัติตามแนวทางที่สังคมได้กำหนดว่าเป็นสิ่งดีงาม เหมาะสมกับสภาพสังคมนั้นๆ รวมทั้งเป็นมาตรฐานที่ใช้ตัดสินการกระทำว่าถูกหรือผิด ดีหรือชั่ว ในสังคม เพื่อให้สังคมดำรงอยู่ได้อย่างปกติสุข ซึ่งเป็นสิ่งสำคัญที่มีอยู่กับการดำเนินชีวิตเป็นสิ่งที่สังคมยอมรับร่วมกันการกล่อมเกลาสั่งสอนในสิ่งที่ถูกผิด ทำให้มนุษย์มีพัฒนาการด้านจริยธรรมเพิ่มขึ้นเป็นลำดับขั้นตามวัย ผลการอบรมเลี้ยงดูและการอบรมสั่งสอนทำให้รู้จักหน้าที่ ความรับผิดชอบและการรู้จักตนเอง รู้จักมารยาททางสังคมและให้เกียรติผู้อื่น

จากแนวคิดเกี่ยวกับการส่งเสริมศีลธรรมจริยธรรมที่นักวิชาการต่างๆ ได้แสดงทัศนะเอาไว้ ผู้วิจัยได้สังเคราะห์ประมวลแนวคิดหลัก เพื่อประกอบการศึกษา บทบาทของวัดในปลูกฝังคุณค่าของประเพณีวัฒนธรรมแก่เยาวชน โรงเรียนกระทุ่มแบน “วิเศษสมุทคุณ” จังหวัดสมุทรสาคร โดยมีแนวคิดหลักที่เกี่ยวข้องสามารถสรุปได้ตามตารางที่ ๒.๑๒ ดังต่อไปนี้

^{๕๘} ประภาศรี สีหอำไพ, **พื้นฐานการศึกษาทางศาสนาและจริยธรรม**, (กรุงเทพมหานคร : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๓), หน้า ๔๑.

ตารางที่ ๒.๑๒ แสดงการสังเคราะห์แนวคิดหลักเกี่ยวกับการส่งเสริมศีลธรรมจริยธรรม

นักวิชาการ/นักวิจัย	แนวคิดหลัก
กรมการศาสนา, (๒๕๕๒, หน้า ๒๘)	๑) หลักธรรมที่ใช้สอนต้องเหมาะสม ๒) ส่งเสริมให้เยาวชนเรียนรู้ด้วยตนเอง ๓) ใช้เวลาอย่างสร้างสรรค์ มีความยืดหยุ่น ๔) ควรจะมีการยกตัวอย่างระหว่างการสอน
กรมการศาสนา, (๒๕๕๒, หน้า ๔)	๑) กฎ ระเบียบ ข้อบังคับ หลักปฏิบัติทางศาสนา ๒) ศีลธรรมจะเกี่ยวข้องกับทางศาสนา ๓) จริยธรรมเป็นเรื่องที่เกี่ยวกับหลักปฏิบัติ
พระไพศาล วิสาโล, (๒๕๕๘, ออนไลน์)	๑) ศีล ๕ หรือเบญจศีล เบญจธรรม ๒) ศีลธรรมระดับบุคคล ๓) ศีลธรรมระดับโครงสร้าง ๔) ศีลธรรมระดับวัฒนธรรม
ประภาศรี สีหอำไพ, (๒๕๕๓, หน้า ๔๑)	๑.) ปลุกฝังพื้นฐานด้านวิชาการ ๒) ปลุกฝังพื้นฐานด้านชีวิตและสังคม ๓) ปลุกฝังพื้นฐานด้านจิตวิทยา

๒.๕.๓ การสร้างความเลื่อมใสศรัทธา

จากการทบทวนแนวคิดเกี่ยวกับการสร้างความเลื่อมใสศรัทธา จากนักวิชาการพบว่า มีรายละเอียดดังต่อไปนี้

ศรัทธาหรือสัทธาจัดเป็นธรรมเบื้องต้น ในอันที่จะทำให้บุคคล ได้ประกอบคุณงามความดี เป็นบุญกุศลขึ้นมา และสัทธาที่จะเกิดขึ้นได้นั้น ย่อมต้องอาศัยวัตถุนั้นเป็นที่ตั้งแห่งความเชื่อ ได้แก่ พระรัตนตรัย ผลของกรรม เป็นต้น สัทธานั้นเมื่อเกิดขึ้นย่อมทำให้เกิดความพอใจ ไม่ขุนมัวสำหรับคนสามัญทั่วไป ศรัทธาเป็นธรรมขั้นต้นที่สำคัญยิ่ง เป็นอุปกรณ์ชักนำให้เดินหน้าต่อไป เมื่อใช้ถูกต้องจึงเป็นการเริ่มต้นที่ดี ทำให้การก้าวหน้าไปสู่จุดหมายได้ผลรวดเร็วขึ้น ด้วยเหตุนี้จึงปรากฏว่าบางครั้งผู้มีปัญญามากกว่าแต่ขาดความเชื่อมั่น กลับประสบความสำเร็จช้ากว่าผู้มีปัญญาด้อยกว่า แต่มีศรัทธาแรงกล้า เช่นกรณีของพระสารีบุตร ซึ่งบรรลุนิพพานเร็วกว่าพระสาวกหลายท่านที่อุปสมบทพร้อมกัน เพราะความที่ท่านมีปัญญามาก ในกรณีที่ศรัทธานั้นไปตรงกับสิ่งที่ถูกต้องแล้วจึงเป็นการทุ่มแรงทุ่มเวลาไปในตัว ตรงกันข้ามถ้าศรัทธาเกิดในสิ่งที่ผิดก็เป็นการทำให้เขวยิ่งหลงชักเข้าหนักขึ้นไปอีก

อย่างไรก็ดี ศรัทธาในพุทธธรรมมีเหตุผลเป็นฐานรองรับ มีปัญญาคอยควบคุมจึงยากที่จะผิดนอกจาก พันวิสัยจริงๆ และก็แก้ไขให้ถูกต้องได้ ไม่ดิ่งไปในทางที่ผิด เพราะคอยรับรู้เหตุผลคั่นคว้าและทดลอง อยู่ตลอดเวลา การขาดศรัทธาเป็นอุปสรรคอย่างหนึ่ง ซึ่งทำให้ชะงักไม่ก้าวหน้าต่อไปในทิศทางที่ ต้องการ^{๕๙} ซึ่งโดยความเป็นจริงศรัทธาเป็นการหมั่นระลึกถึงและพิจารณาให้เห็นความดีของ พระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ แล้วศรัทธานั้นจะเป็นผล คือ เป็นพลังผลักดันให้ก้าวหน้าต่อไปตามทางปฏิบัติ อันถูกต้องจนกว่าจะบรรลุถึงจุดหมายปลายทาง เพราะฉะนั้น ศรัทธาจึงจัดว่าเป็นกำลังใจอย่างหนึ่งในการปฏิบัติ เรียกว่า สัทธาผละ แบ่งออกเป็น ๒ ประเภท คือ

๑. ศรัทธาที่ประกอบด้วยปัญญา หมายถึงความเชื่อที่เกิดขึ้นหลังจากพิจารณาด้วยเหตุผล แล้วเห็นว่าสิ่งนั้นๆ มีเหตุผลควรเชื่อจึงเชื่อ

๒. ศรัทธาที่ประกอบด้วยโมหะ คือความเชื่อโดยไม่ได้ใช้เหตุผล พอได้ยิน ได้ฟัง ได้เห็นก็ เชื่อทันที เป็นความเชื่อของคนประเภท สัทธาจริต คือ คนที่มีนิสัยเชื่อง่ายไม่ยากคิดค้นปัญหามากนัก ความเชื่อแบบนี้เป็นความเชื่ออย่างตาบอด^{๖๐}

ทั้งสองแนวคิดได้ให้ความสำคัญกับการสร้างความเลื่อมใสศรัทธาในฐานะ ศรัทธาเป็นธรรม ขั้นต้นที่สำคัญยิ่ง เป็นอุปสรรคชักนำให้เดินหน้าต่อไปเมื่อใช้ถูกต้อง จึงเป็นการเริ่มต้นที่ดีทำให้การ ก้าวหน้าไปสู่จุดหมายได้ผลรวดเร็วขึ้น โดยศรัทธานั้นย่อมมีแรงจูงใจจากผลอันเกิดจากการประพฤติ ปฏิบัติ ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดที่ว่า ตามหลักพระพุทธศาสนา ศรัทธาหรือสัทธา หมายถึงความเชื่อ ความเชื่อที่ประกอบด้วยเหตุผลศรัทธาในทางพระพุทธศาสนามี ๔ อย่าง คือ

๑. กัมมสัทธา เชื่อกรรม เชื่อกฎแห่งกรรม เชื่อว่ากรรมมีอยู่จริง คือ เชื่อว่า เมื่อทำอะไรโดย มีเจตนา คือ จงใจทำทั้งรู้ ย่อมเป็นกรรม คือ เป็นความชั่วความดีมีขึ้นในตน เป็นเหตุปัจจัยก่อให้เกิด ผลดีผลร้ายสืบเนื่องต่อไป การกระทำไม่ว่างเปล่า และเชื่อว่าผลที่ต้องการ จะสำเร็จได้ด้วยการกระทำ มิใช่ด้วยอ้อนวอนหรืออนอนคอยโชค เป็นต้น

๒. วิปากสัทธา เชื่อวิบาก เชื่อผลของกรรม เชื่อว่าผลของกรรมมีจริง คือ เชื่อว่ากรรมที่ทำ แล้วย่อมมีผล และผลต้องมีเหตุ ผลดีเกิดจากกรรมดี ผลชั่วเกิดจากกรรมชั่ว

๓. กัมมัสสกตาสัทธา เชื่อความที่สัตว์มีกรรมเป็นของตน เชื่อว่าแต่ละคนเป็นเจ้าของ จะต้องรับผิดชอบเสวยวิบาก เป็นไปตามกรรมของตน

^{๕๙} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), **พุทธธรรม**, พิมพ์ครั้งที่ ๗, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๑), หน้า ๖๕๖-๖๕๗.

^{๖๐} แสง จันทร์งาม, **พุทธศาสนวิทยา**, พิมพ์ครั้งที่ ๔. (กรุงเทพมหานคร : สร้างสรรค์บุ๊คส์ จำกัด, ๒๕๔๔), หน้า ๘๕-๘๖.

๔. ตถาคตโพธิสัตถา เชื่อความตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า มั่นใจในองค์พระตถาคต ว่าเป็นพระสัมมาสัมพุทธะ ทรงพระคุณทั้ง ๔ ประการ ตรัสธรรม บัญญัติวินัยไว้ด้วยดี ทรงเป็นผู้นำทางที่แสดงให้เห็นว่า มนุษย์ คือเราทุกคนนี้ หากฝึกตนด้วยดีก็สามารถเข้าถึงภูมิธรรมสูงสุด บริสุทธิหลุดพ้นได้ ดังที่พระองค์ทรงบำเพ็ญไว้^{๖๑}

สรุปได้ว่า ศรัทธา แปลว่า ความเชื่อ ความเชื่อในทางพระพุทธศาสนา หมายถึง ความเชื่อที่ประกอบด้วยเหตุผล เป็นความเชื่อที่ผ่านการกลั่นกรองแล้วจากปัญญาความเชื่อเป็นสิ่งสำคัญเพราะมนุษย์ถ้าไม่เชื่อสิ่งใดก็จะไม่กระทำสิ่งนั้น เพราะฉะนั้นถ้าเชื่อผิดก็เป็นเหตุให้คิดผิด ทำผิด และถ้าเชื่อในสิ่งที่ถูกต้องแล้วก็เป็นเหตุให้คิดดี ทำดีพระพุทธเจ้าทรงแสดงความเชื่อที่ประกอบด้วยปัญญาไว้ ๔ ประการ คือ ๑. เชื่อกรรม ๒. เชื่อผลของกรรม ๓. เชื่อว่าสัตว์ทั้งหลายมีกรรมเป็นของตน ทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว ๔. เชื่อปัญญาการตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า

จากแนวคิดเกี่ยวกับการสร้างความเลื่อมใสศรัทธาที่นักวิชาการต่างๆ ได้แสดงทัศนะเอาไว้ ผู้วิจัยได้สังเคราะห์ประมวลแนวคิดหลัก เพื่อประกอบการศึกษา บทบาทของวัดในปลูกฝังคุณค่าของประเพณีวัฒนธรรมแก่เยาวชน โรงเรียนกระทุ่มแบน “วิเศษสมุทคุณ” จังหวัดสมุทรสาคร โดยมีแนวคิดหลักที่เกี่ยวข้องสามารถสรุปได้ตามตารางที่ ๒.๑๓ ดังต่อไปนี้

ตารางที่ ๒.๑๓ แสดงการสังเคราะห์แนวคิดหลักเกี่ยวกับการสร้างความเลื่อมใสศรัทธา

นักวิชาการ/นักวิจัย	แนวคิดหลัก
พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), (๒๕๔๑, หน้า ๖๕๖-๖๕๗)	๑) เป็นธรรมขั้นต้นที่สำคัญ ๒) เป็นอุปกรณ์ชักนำให้เดินหน้าต่อไป
แสง จันทร์งาม, (๒๕๔๔, หน้า ๘๕-๘๖)	๑) การหมั่นระลึกถึงความดี ๒) เป็นพลังผลักดันให้ก้าวหน้าต่อไป
วิกิพีเดีย สารานุกรมเสรี, (๒๕๕๘, ออนไลน์)	๑) ความเชื่อที่ประกอบด้วยเหตุผล ๒) เชื่อกฎแห่งกรรม เชื่อว่ากรรมมีอยู่จริง ๓) เชื่อผลของกรรม เชื่อว่าผลของกรรมมีจริง ๔) เชื่อความที่สัตว์มีกรรมเป็นของตน ๕) เชื่อความตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า

^{๖๑}วิกิพีเดีย สารานุกรมเสรี, ศรัทธาในศาสนาพุทธ [ออนไลน์], แหล่งที่มา : <https://th.wikipedia.org/wiki> [๑๕ ตุลาคม ๒๕๕๘].

๒.๕.๔ การส่งเสริมประเพณีวัฒนธรรม

จากการทบทวนแนวคิดเกี่ยวกับการส่งเสริมประเพณีวัฒนธรรม จากนักวิชาการพบว่า มีรายละเอียด ดังต่อไปนี้

วัฒนธรรม คือ วิถีชีวิต ถือเป็นทุนทางสังคม และศักยภาพที่สำคัญยิ่งของชุมชนท้องถิ่น และสังคมไทยที่ได้แสดงออกในรูปแบบและวิธีการต่างๆ ทั้งในรูปแบบของขนบธรรมเนียม ประเพณี ภูมิปัญญา เครื่องมือเครื่องใช้ในการทำมาหากิน ความเชื่อ แหล่งวัฒนธรรม ศิลปวัตถุ โบราณสถาน โดยแนวทางการส่งเสริมศาสนา ศิลปะ วัฒนธรรม และจารีตประเพณีท้องถิ่น

๑. การเข้าใจในเรื่องความหลากหลายทางศาสนา ศิลปวัฒนธรรม และจารีตประเพณี กล่าวคือ สังคมวัฒนธรรมไทยเป็นสังคมแห่งความหลากหลาย ที่มีกลุ่มคนที่มีทั้งศาสนา ศิลปะ วัฒนธรรม และจารีตประเพณีที่หลากหลายร่วมกัน การอยู่ร่วมกันอย่างสมานฉันท์ในสังคมแห่งความหลากหลายนี้คนในท้องถิ่นจำเป็นต้องมีความเข้าใจในวัฒนธรรมอื่นๆ ที่อยู่แวดล้อมตน

๒. การกระตุ้นให้ท้องถิ่นเห็นถึงความสำคัญและภาคภูมิใจในศาสนา ศิลปวัฒนธรรม และจารีตประเพณีของตน อันจะนำมาสู่การมีจิตสำนึกและการรวมตัวของคนในท้องถิ่น เพื่อทำงานด้านการอนุรักษ์และพัฒนาศาสนา ศิลปวัฒนธรรม และจารีตประเพณีในท้องถิ่น

๓. การมีส่วนร่วมของคนในท้องถิ่น ในการดำเนินงานต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับการ ส่งเสริมศาสนา ศิลปวัฒนธรรม และจารีตประเพณีท้องถิ่น ทั้งในส่วนของ การเสนอความคิดเห็น และการลงมือปฏิบัติเพื่อให้เกิดสำนึกร่วมของคนท้องถิ่นในการดูแลรักษาศาสนา ศิลปวัฒนธรรม และจารีตประเพณีของตน

๔. การดำเนินกิจกรรมด้านศาสนา ศิลปวัฒนธรรม จารีตประเพณีท้องถิ่น อันจะเป็นการเผยแพร่ สืบสาน อนุรักษ์และพัฒนาวัฒนธรรมท้องถิ่นให้ยังคงดำรงอยู่อย่างยั่งยืนท่ามกลาง กระแสการเปลี่ยนแปลงของโลกและก่อประโยชน์ให้กับท้องถิ่น อาทิ ด้านเศรษฐกิจ การพัฒนา ท้องถิ่น การศึกษา เป็นต้น

๕. การจัดทำฐานข้อมูลองค์ความรู้ท้องถิ่นในรูปแบบของการศึกษาวิจัย กล่าวคือ คนใน ท้องถิ่น ทำหน้าที่สำรวจค้นคว้าและบันทึกองค์ความรู้ที่เกี่ยวกับภูมิปัญญา ภาษาและวัฒนธรรม พื้นบ้านของตนเอง เพื่อเผยแพร่และธำรงไว้สืบไป

๖. การสร้างเครือข่ายสายใยวัฒนธรรม ส่งเสริมให้สังคมสร้างและขยายเครือข่าย การเรียนรู้ศาสนา ศิลปวัฒนธรรม และจารีตประเพณีในท้องถิ่นของตนเองหรือท้องถิ่นอื่นอย่างบูรณาการ^{๒๒}

^{๒๒} กรมส่งเสริมการปกครองท้องถิ่น, **มาตรฐานการส่งเสริมศาสนา ศิลปะ วัฒนธรรม และจารีตประเพณีท้องถิ่น** [ออนไลน์], แหล่งที่มา : http://www.dla.go.th/work/e_book [๒๐ ตุลาคม ๒๕๕๘].

ซึ่งโดยความเป็นจริงวัฒนธรรมไทยเป็นสิ่งที่ควรรักษาไว้เป็นมรดกสืบทอดไป จึงเป็นหน้าที่ขององค์กรหลักของประเทศ และคนไทยทุกคนที่ต้องส่งเสริมและธำรงรักษาไว้ ซึ่งมีแนวทางดังนี้

๑. การส่งเสริมวัฒนธรรมเพื่อการอนุรักษ์ โดยประเพณีปฏิบัติวัฒนธรรมประเพณีที่ดงามทั้ง ศิลปะ วรรณกรรม ประเพณีต่างๆ คุณธรรม จริยธรรม ตามหลักศาสนา มารยาทไทย ศีลธรรมจรรยา ต่างๆ เพื่อธำรงรักษาเอกลักษณ์ของชาติ และมีการถ่ายทอดสู่คนรุ่นต่อไปให้เป็นมรดกทางวัฒนธรรม

๒. การถ่ายทอดสืบสานวัฒนธรรมไทย โดยการเรียนรู้จากบรรพบุรุษ ครอบครัวผู้ใหญ่หรือ บุคคลอื่น ซึ่งเป็นงานทางวัฒนธรรมประเพณีที่สั่งสมไว้ และเห็นว่าเป็นสิ่งที่ดงามนำมาปฏิบัติถ่ายทอด ออกมาในรูปแบบกิจกรรมต่างๆ เช่น การตั้งชมรมวัฒนธรรมในชุมชน การจัดทัศนศึกษาและการจัดสัมมนา นอกจากนี้ ยังมีการถ่ายทอดผ่านสื่อต่างๆ เช่น ป้ายโฆษณา แผ่นพับ วิทยูและโทรทัศน์ เป็นต้น เพื่อธำรงรักษาวัฒนธรรมสืบทอด

๓. การปรับปรุงและเผยแพร่งานทางวัฒนธรรมไทย โดยสร้างความรู้ความเข้าใจโดยอาศัย สื่อต่างๆ โดยเน้นการส่งเสริมการทำกิจกรรมร่วมกัน หรืออาจขอความร่วมมือจากศิลปินเพลง สร้างสรรค์เนื้อเพลง และร่วมร้องเพลงเกี่ยวกับวัฒนธรรมไทย โดยสอดแทรกปรัชญาและวิถีการดำเนิน ชีวิตแบบไทย ชี้นำให้คนไทยเลือกสรรวัฒนธรรมที่ดีงาม และปฏิเสธวัฒนธรรมอื่นที่ไม่เหมาะสมกับวิถี ชีวิตแบบไทย เพื่อเป็นเอกลักษณ์ประจำชาติ ให้ชาวต่างชาติได้เข้าใจในวัฒนธรรมไทย

๔. รัฐบาลต้องสนับสนุนและส่งเสริมองค์กรที่เกี่ยวข้องในการรณรงค์เพื่อการอนุรักษ์อบรม ให้ความรู้ เสนอข่าวประชาสัมพันธ์ ฟันฟู เผยแพร่วัฒนธรรมไทยเพื่อให้ชาวต่างชาติรู้จัก^{๖๓}

ทั้งสองแนวคิดได้ให้ความสำคัญกับการส่งเสริมประเพณีวัฒนธรรมในฐานะ การส่งเสริม ประเพณีวัฒนธรรมเป็นสิ่งที่สำคัญยิ่ง เพราะสถาบันสงฆ์และวัดนั้นเป็นผู้มีความเกี่ยวข้องโดยตรงต่อ ประเพณีวัฒนธรรม เป็นศูนย์กลางแห่งประเพณีและศิลปวัฒนธรรมทั้งของท้องถิ่นอีกทั้งเป็น เอกลักษณ์ของพระพุทธศาสนาซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดที่ว่า การส่งเสริมด้านวัฒนธรรมประเพณีและ สิ่งแวดล้อม ควรให้การส่งเสริมการดำเนินชีวิตของคนในชุมชน ในด้านการซื่อสัตย์สุจริตพึ่งตนเอง เคารพประเพณี และควรดำเนินการสืบสานไว้ให้คงอยู่ เช่น การส่งเสริมฟื้นฟูประเพณี ดังนี้

๑. การทำบุญตักบาตรวันขึ้นปีใหม่
๒. จัดงานวันอนุรักษ์มรดกไทย
๓. จัดงานประเพณีสงกรานต์
๔. จัดงานประเพณีกวนข้าวทิพย์ ขึ้น ๑๔ ค่ำ เดือน ๖
๕. งานประเพณีถวายผ้าอาบน้าฝน วันเข้าพรรษา

^{๖๓} มณีรัตน์ ปิ่นวิเศษ, *ชีวิตและวัฒนธรรมไทย*, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์เอมพันธ์, ๒๕๕๐), หน้า ๖๗.

๖. งานประเพณีทำบุญสารท

๗. งานตักบาตรเทโวฯ วันออกพรรษา และเทศน์มหาชาติ

๘. งานประเพณีปิดทอง และประเพณีลอยกระทง วันเพ็ญเดือน ๑๒

ทั้งหมดนี้เป็นประเพณีที่มีแต่ดั้งเดิม และได้มีการปรับปรุงพัฒนา ให้เหมาะสมกับสภาพเศรษฐกิจสังคมปัจจุบัน เป็นโอกาสในการใช้หลักธรรมให้คนได้ตระหนัก เข้าใจการอยู่ร่วมกันต่อผลที่ได้ปฏิบัติร่วมกันมาทุกๆ ปี ควรที่จะอนุรักษ์และสืบสานไว้เป็นมรดกแก่อนุชนคนรุ่นต่อไป^{๖๔}

พระสงฆ์ในฐานะเป็นผู้นำที่สำคัญยิ่งในการพัฒนาและอนุรักษ์และส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมอันเป็นมรดกทางวัฒนธรรมอันดีงามของวัดและชาติไทย พึงควรมีแนวทางในการพัฒนาดูแลปกป้องและอนุรักษ์มรดกทางศิลปวัฒนธรรม ดังนี้

๑. ทำให้มองเห็นวิถีความเป็นไทย มีความคิดสร้างสรรค์ ทั้งทางศาสนา สังคม วัฒนธรรม การปกครองที่สังคมสืบทอดกันมา

๒. ทำให้คนไทยเป็นผู้มีความรับผิดชอบ รู้จักรักษากฎระเบียบ วินัย มีความรักชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ รู้จักพัฒนาตนเอง ซึ่งเป็นการเสริมสร้างในการปลูกจิตสำนึกที่ดีงาม ให้เหมาะสมกับสภาพของสังคมไทยสืบไป

๓. ทำให้คนไทยทั้งชุมชนเมืองและชุมชนเมืองและชุมชนชนบท เกิดความร่วมมือร่วมใจ ส่งเสริมขนบธรรมเนียมที่ดีงาม นำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ให้เกิดประโยชน์แก่คนในชาติและเป็นที่รู้จักของชาวโลก

๔. ทำให้เกิดการถ่ายทอดจากคนรุ่นหนึ่งไปสู่อีกรุ่นหนึ่งซึ่งนับว่าเป็นการสืบทอดเอกลักษณ์ไทย เพื่อให้คงอยู่ในสังคมสืบต่อไป

การส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม โดยฐานะที่พระสงฆ์เป็นผู้สืบทอดศาสนา และเป็นผู้เสริมสร้างความเข้าใจในบริบทแห่งการเป็นผู้ส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมแก่ประชาชน จึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่พระสงฆ์ต้องทำงานร่วมกับภาครัฐในการจัดทำแผนแม่บทในการส่งเสริม เป็นผู้สังเกตการณ์ เป็นตัวแทน หรือผู้นำของชุมชนในการออกกฎระเบียบในการดูแลส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม เพื่อปลูกฝังจิตสำนึกรักและหวงแหนศิลปวัฒนธรรมประจำท้องถิ่นและประชาชาติไทยแก่คนในชุมชน เพื่อนำไปสู่การพัฒนาส่งเสริมรักษาศิลปวัฒนธรรมไทยให้คงอยู่แบบยั่งยืนสืบไป

สรุปได้ว่า วัฒนธรรมเป็นสิ่งสะท้อนให้เห็นถึงคุณค่าวิถีชีวิตที่ชุมชนและท้องถิ่นต่างๆ ได้พัฒนาและสร้างสรรค์ขึ้นเพื่อใช้เป็นเครื่องมือในการดำเนินชีวิต โดยแสดงออกในรูปแบบและวิธีการที่หลากหลาย ทั้งในรูปแบบของวิถีชีวิต ขนบธรรมเนียมประเพณี ภูมิปัญญา ศิลปะการแสดง ฯลฯ เพื่อ

^{๖๔} พระครูนิวาสธรรมขันธ์ (นิวัฒน์ อกคฺคฺโต), วัดพัฒนา ๕๑, (กรุงเทพมหานคร : กองพุทธศาสนสถาน สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, ๒๕๕๑), หน้า ๓๗.

เป็นการปลูกจิตสำนึกและกระตุ้นให้คนในชุมชนท้องถิ่นเกิดความตระหนัก มีความตื่นตัวและเข้ามามีส่วนร่วมในการฟื้นฟูเผยแพร่และสืบสานภูมิปัญญาท้องถิ่น และวัฒนธรรมไทย

จากแนวคิดเกี่ยวกับการส่งเสริมประเพณีวัฒนธรรมที่นักวิชาการต่างๆ ได้แสดงทัศนะเอาไว้ ผู้วิจัยได้สังเคราะห์ประมวลแนวคิดหลัก เพื่อประกอบการศึกษา บทบาทของวัดในปลูกฝังคุณค่าของประเพณีวัฒนธรรมแก่เยาวชน โรงเรียนกระทุ่มแบน “วิเศษสมุทคุณ” จังหวัดสมุทรสาคร โดยมีแนวคิดหลักที่เกี่ยวข้องสามารถสรุปได้ตามตารางที่ ๒.๑๔ ดังต่อไปนี้

ตารางที่ ๒.๑๔ แสดงการสังเคราะห์แนวคิดหลักเกี่ยวกับการส่งเสริมประเพณีวัฒนธรรม

นักวิชาการ/นักวิจัย	แนวคิดหลัก
กรมส่งเสริมการปกครองท้องถิ่น, (๒๕๕๘, ออนไลน์)	๑) เข้าใจในความหลากหลายทางศาสนา ๒) กระตุ้นให้ท้องถิ่นเห็นถึงความสำคัญ ๓) การมีส่วนร่วมของคนในท้องถิ่น ๔) ดำเนินกิจกรรมด้านศาสนาศิลปวัฒนธรรม ๕) จัดทำฐานข้อมูลองค์ความรู้ท้องถิ่น ๖) สร้างเครือข่ายสายใยวัฒนธรรม
มณีรัตน์ ปิ่นวิเศษ, (๒๕๕๐, หน้า ๖๗)	๑) การส่งเสริมวัฒนธรรมเพื่อการอนุรักษ์ ๒) การถ่ายทอดสืบสานวัฒนธรรม ๓) การปรับปรุงและเผยแพร่งานทางวัฒนธรรม ๔) สนับสนุนและส่งเสริมองค์กรที่เกี่ยวข้อง
พระครูนิวาสธรรมขันธ์ (๒๕๕๑, หน้า ๓๗)	๑) การทำบุญตักบาตรวันขึ้นปีใหม่ ๒) งานวันอนุรักษ์มรดกไทย ๓) งานประเพณีสงกรานต์ ๔) งานประเพณีกวนข้าวทิพย์ ๕) งานประเพณีถวายผ้าอาบน้าฝน วันเข้าพรรษา ๖) งานประเพณีทำบุญสารท

๒.๖ ข้อมูลพื้นฐานเกี่ยวกับโรงเรียนกระทุ่มแบน“วิเศษสมุทคุณ” จังหวัดสมุทรสาคร

๒.๖.๑ ข้อมูลเชิงประจักษ์ของพื้นที่วิจัย

๑. ความเป็นมาของโรงเรียนกระทุ่มแบน“วิเศษสมุทคุณ”

โรงเรียนกระทุ่มแบน “วิเศษสมุทคุณ” ก่อตั้งโดยท่านพระครูวิเศษสมุทคุณ (ฮะ จันทโสโร) เจ้าอาวาสวัดดอนไก่อีพร้อมด้วยนายบุญล้อม ศรีสุวรรณ (ส.ส. จังหวัดสมุทรสาคร) และนายพงษ์ชัย ชุนบางยาง (ผู้ช่วยศึกษาธิการอำเภอกะทุ่มแบน) ได้เล็งเห็นถึงความสำคัญของการศึกษา จึงได้ร่วมมือกันติดต่อกระทรวงศึกษาธิการ ขอให้เปิดทำการสอนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๑-๓ ขึ้นที่วัดดอนไก่อี จนเป็นผลสำเร็จในปี พ.ศ. ๒๔๙๔

โดยในช่วงแรกได้อาศัยเรียนที่โรงเรียนเทศบาลวัดดอนไก่อี (สังวรจันทรราชราษฎร์วิทยา) ซึ่งขณะนั้นเปิดสอนระดับประถมศึกษาอยู่ มีนายพงษ์ชัย ชุนบางยาง เป็นผู้รักษาราชการแทนครูใหญ่ ต่อมาในปี พ.ศ. ๒๔๙๗ ท่านพระครูวิเศษสมุทคุณและคณะ ได้ติดต่อกระทรวงศึกษาธิการ ขอให้เปิดทำการสอนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๔ - ๖ เพื่อให้ต่อเนื่องและนักเรียนที่จบชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๓ จะได้ไม่ต้องไปหาที่เรียนใหม่ ซึ่งอยู่ห่างไกลและการคมนาคมไปลำบาก กระทรวงศึกษาธิการอนุญาต เมื่อวันที่ ๑๙ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๙๗ ให้อาศัยที่เดิมเรียนไปก่อนโดยมี นายบุญธรรม กรรณสูตร ศึกษาธิการอำเภอกะทุ่มแบน ในขณะนั้นรักษาราชการแทนครูใหญ่จนถึงวันที่ ๔ สิงหาคม พ.ศ. ๒๔๙๗ ทางกระทรวงศึกษาธิการแต่งตั้งนายเจริญ เพ็งพานิช มาดำรงตำแหน่งครูใหญ่เป็นคนแรก

พ.ศ. ๒๔๙๘ กระทรวงศึกษาธิการจัดสรรงบประมาณสร้างอาคารเรียนถาวรหลังแรก เป็นเงิน ๑๐๐,๐๐๐ บาท ท่านพระครูวิเศษสมุทคุณ ต้องจัดหาเงินมาสมทบอีก ๑๒๔,๖๔๒ บาท เริ่มก่อสร้างเมื่อวันที่ ๒๙ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๙๘ แล้วเสร็จเมื่อวันที่ ๒๑ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๔๙๘ ด้วยคุณความดีของท่าน จึงตั้งนามโรงเรียนว่า โรงเรียนกระทุ่มแบน“วิเศษสมุทคุณ”^{๖๔}

ปรัชญาโรงเรียน	เรียนเด่น เล่นดี มีวินัย ใฝ่พัฒนา
คติพจน์	ปญฺญานรานํรตนํ (ปัญญาเป็นดวงแก้วของนรชน)
คำขวัญ	ขยัน ซื่อสัตย์ กตัญญู สามัคคี มีวินัย
อัตลักษณ์	ความรู้ คู่คุณธรรม
ค่านิยม	ยึดหลักธรรมาภิบาล ทำงานอย่างกัลยาณมิตร มีจิตสาธารณะ พัฒนาดนอย่างต่อเนื่อง ปราดเปรื่องเทคโนโลยี มีใจรักท้องถิ่นและสิ่งแวดล้อม

^{๖๔}โรงเรียนกระทุ่มแบน“วิเศษสมุทคุณ”, ข้อมูลโรงเรียน, [ออนไลน์], แหล่งที่มา : <http://www.wsk.ac.th> [๑๐ พฤศจิกายน ๒๕๕๘].

๒.๖.๒ ข้อมูลพื้นฐานเพื่อประกอบการวิจัย

พันธกิจ (MISSION)

๑. ส่งเสริมให้ผู้เรียนมีศักยภาพเป็นพลโลก มีความรู้คู่คุณธรรม มีจิตสำนึกของความเป็นไทยดำรงชีวิตตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง มีจิตสำนึกในการอนุรักษ์และพัฒนาสิ่งแวดล้อม
๒. พัฒนาครูให้มีคุณภาพทางวิชาการตามมาตรฐานวิชาชีพและจรรยาบรรณครู มีศักยภาพในการใช้การวิจัย สื่อนวัตกรรมและเทคโนโลยี เพื่อยกระดับหลักสูตรการเรียนการสอนให้เทียบเคียงมาตรฐานสากล
๓. พัฒนาการบริหารจัดการด้วยระบบคุณภาพ
๔. พัฒนาสภาพแวดล้อม แหล่งเรียนรู้ สื่อนวัตกรรมและเทคโนโลยีทางการศึกษา ให้มีคุณภาพในการจัดการเรียนการสอน
๕. ส่งเสริมการมีส่วนร่วมของผู้ปกครองชุมชน สถาบันอุดมศึกษาและองค์กรอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องทั้งภาครัฐและเอกชนในการพัฒนาโรงเรียน

ยุทธศาสตร์

๑. ส่งเสริมพัฒนาผู้เรียนให้มีความรู้ มีคุณธรรม จริยธรรม มีความเป็นไทย จิตสำนึกในการอนุรักษ์และพัฒนาสิ่งแวดล้อม ตลอดจนมีศักยภาพเป็นพลโลก
๒. พัฒนาครูและบุคลากรให้มีคุณภาพ ยกระดับหลักสูตรการเรียนการสอนเทียบเคียงมาตรฐานสากล
๓. พัฒนาระบบการบริหารจัดการด้วยระบบคุณภาพ
๔. พัฒนาสภาพแวดล้อม แหล่งเรียนรู้ สื่อนวัตกรรมและเทคโนโลยีทางการศึกษาให้มีคุณภาพ
๕. ส่งเสริมการมีส่วนร่วมของผู้ปกครอง ชุมชน สถาบันอุดมศึกษาและองค์กรอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องทั้งภาครัฐและเอกชนในการพัฒนาโรงเรียน

กลยุทธ์ (Strategy)

๑. ส่งเสริมพัฒนาผู้เรียนให้มีความรู้ มีคุณธรรม จริยธรรม มีความเป็นไทย จิตสำนึกในการอนุรักษ์และพัฒนาสิ่งแวดล้อม ตลอดจนมีศักยภาพเป็นพลโลก
๒. พัฒนาครูและบุคลากรให้มีคุณภาพ ยกระดับหลักสูตรการเรียนการสอนเทียบเคียงมาตรฐานสากล
๓. พัฒนาระบบการบริหารจัดการด้วยระบบคุณภาพ
๔. พัฒนาสภาพแวดล้อม แหล่งเรียนรู้ สื่อนวัตกรรม และเทคโนโลยีทางการศึกษา ให้มีคุณภาพ

๕. ส่งเสริมการมีส่วนร่วมของผู้ปกครอง ชุมชน สถาบันอุดมศึกษาและองค์กรอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องทั้งภาครัฐและเอกชน ในการพัฒนาโรงเรียน

๒.๗ งานวิจัยที่เกี่ยวกับบทบาทของวัดในการปลูกฝังคุณค่าของประเพณีวัฒนธรรม

งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับ การวิจัยเรื่องบทบาทของวัดในการปลูกฝังคุณค่าของประเพณีวัฒนธรรมแก่เยาวชน โรงเรียนกระทุ่มแบน “วิเศษสมุทคุณ” อำเภอกระทุ่มแบน จังหวัดสมุทรสาคร ผู้วิจัยได้สืบค้นจากงานวิจัยที่มีผู้จัดทำไว้แล้ว มีรายละเอียดดังต่อไปนี้

๒.๗.๑ งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับบทบาท

จากการค้นคว้างานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับบทบาท ได้มีผู้ได้ศึกษาในประเด็นเรื่องนี้เป็นจำนวนมาก ซึ่งเป็นการศึกษาบทบาทในแง่ต่างๆ ผู้วิจัยได้ศึกษาและนำงานวิจัยที่เกี่ยวกับบทบาท มาเป็นข้อมูลในการทำงานวิจัย ประกอบด้วย

พระมหาไพฑูริย์วิบูล (บุญล้ำเลิศ) ได้วิจัยเรื่อง “บทบาทของพระสงฆ์กับการพัฒนาจริยธรรมในโรงเรียนมัธยมศึกษาอำเภอนครชัยศรี จังหวัดนครปฐม” ผลการวิจัยพบว่า ความคิดเห็นของนักเรียนที่มีต่อบทบาทของพระสงฆ์กับการพัฒนาจริยธรรมในโรงเรียนมัธยมศึกษาอำเภอนครชัยศรี จังหวัดนครปฐม โดยภาพรวมทุกด้านอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านพบว่า ด้านการเรียนการสอน อยู่ในระดับสูงที่สุด และด้านการสั่งสอนอบรมทางจริยธรรม อยู่ในระดับน้อยที่สุด ผลการเปรียบเทียบบทบาทของพระสงฆ์กับการพัฒนาจริยธรรมในโรงเรียนมัธยมศึกษาอำเภอนครชัยศรี จังหวัดนครปฐม จำแนกตาม เพศ อายุระดับการศึกษาและระดับผลการเรียน พบว่าความคิดเห็นของนักเรียนที่มีต่อบทบาทของพระสงฆ์กับการพัฒนาจริยธรรมในโรงเรียนมัธยมศึกษาอำเภอนครชัยศรี จังหวัดนครปฐม ด้านการสั่งสอนอบรมทางจริยธรรม ด้านการสนับสนุนกิจกรรมทางจริยธรรม ด้านการให้คำแนะนำปรึกษาทางจริยธรรม ด้านการเรียนการสอนผู้ตอบแบบสอบถามมีความคิดเห็นอยู่ในระดับมาก จึงเป็นการปฏิเสธสมมติฐาน^{๖๗}

องปลัดลลิตศักดิ์ เกียนยา (แซ่โค้ว) ได้วิจัยเรื่อง “บทบาทของพระสงฆ์สังกัดอนัมนิกายที่มีผลต่อการพัฒนาชุมชนในจังหวัดกาญจนบุรี” ผลการวิจัยพบว่า บทบาทของพระสงฆ์สังกัดอนัมนิกายที่มีผลต่อการพัฒนาชุมชนในจังหวัดกาญจนบุรี โดยรวมอยู่ในระดับปานกลาง เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน คือด้านการศึกษาสงเคราะห์ ด้านสาธารณสงเคราะห์ ด้านการเผยแผ่ศาสนาธรรม ด้านการส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม และด้านการพัฒนาจิต พบว่า อยู่ในระดับปานกลางทุกด้านเมื่อเปรียบเทียบ

^{๖๗} พระมหาไพฑูริย์ วิบูล (บุญล้ำเลิศ), “บทบาทของพระสงฆ์กับการพัฒนาจริยธรรมในโรงเรียนมัธยมศึกษาอำเภอนครชัยศรี จังหวัดนครปฐม”, *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๖), หน้า ๑๒๐-๑๒๒.

บทบาทของพระสงฆ์สังกัดอนัมนิกายที่มีผลต่อการพัฒนาชุมชนในจังหวัดกาญจนบุรี จำแนกตามสถานภาพ เพศ อายุ วุฒิการศึกษาสายสามัญและวุฒิการศึกษาทางธรรม พบว่าปัจจัยที่ทำให้ความคิดเห็นแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕ ได้แก่สถานภาพ อายุวุฒิการศึกษาสายสามัญและวุฒิการศึกษาทางธรรม ซึ่งยอมรับสมมติฐานการวิจัย ส่วนปัจจัยที่ไม่มีผลต่อความคิดเห็นได้แก่เพศ จึงปฏิเสธสมมติฐานการวิจัย ขอเสนอแนะเกี่ยวกับบทบาทของพระสงฆ์สังกัดอนัมนิกายที่มีผลต่อการพัฒนาชุมชนในจังหวัดกาญจนบุรี พระสงฆ์ควรพัฒนาและวางนโยบายเกี่ยวกับการพัฒนาชุมชนให้ครบทุกด้านและให้มีการจัดกิจกรรมร่วมกับชุมชนเพื่อสร้างความเชื่อมั่นให้เกิดขึ้นกับพุทธศาสนิกชนอยู่เสมอ^{๖๘}

พระครูใบฎีกาสมอน สุทธิโก (อยู่อ่อน) ได้วิจัยเรื่อง “บทบาทของพระสงฆ์ต่อการอนุรักษ์ประเพณีมอญ อำเภอพระประแดง จังหวัดสมุทรปราการ” ผลการวิจัยพบว่าบทบาทของพระสงฆ์ต่อการอนุรักษ์วัฒนธรรมมอญ อำเภอพระประแดง จังหวัดสมุทรปราการ โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณารายละเอียดในแต่ละข้อพบว่า บทบาทของพระสงฆ์ต่อการอนุรักษ์วัฒนธรรมมอญ อำเภอพระประแดง จังหวัดสมุทรปราการ อยู่ในระดับมากทุกด้าน ผลการเปรียบเทียบความคิดเห็นของประชาชนต่อบทบาทของพระสงฆ์ต่อการอนุรักษ์ประเพณีมอญ อำเภอพระประแดง จังหวัดสมุทรปราการ จำแนกตาม เพศ สถานภาพ อายุวุฒิการศึกษา อาชีพ และรายได้ พบว่าประชาชนมีความคิดเห็นต่อบทบาทของพระสงฆ์ต่อการอนุรักษ์ประเพณีมอญ อำเภอพระประแดง จังหวัดสมุทรปราการ จำแนกตาม เพศ สถานภาพ อายุวุฒิการศึกษา อาชีพ และรายได้ ไม่แตกต่างกันจึงปฏิเสธสมมติฐานที่ตั้งไว้ ขอเสนอแนะบทบาทของพระสงฆ์ต่อการอนุรักษ์วัฒนธรรมมอญอำเภอพระประแดง จังหวัดสมุทรปราการ พบว่า ๑. นอกจากพระสงฆ์แล้วทุกคนในชุมชนต้องเห็นความสำคัญของภาษามอญ และร่วมมือกันจัดกิจกรรมให้เยาวชนสนใจในภาษามอญ เพื่ออนุรักษ์ภาษามอญให้คงอยู่ต่อไป ๒. ควรมีการจัดกิจกรรมสานสัมพันธ์ระหว่างคนในชุมชน อาจจะเป็นอาทิตย์ละครั้ง หรือเดือนละครั้งเป็นต้น ๓. ควรขอสนับสนุนงบประมาณจากหน่วยงานต่างๆ^{๖๙}

^{๖๘} อังปัดสีหิตศักดิ์ เกียนยา (แซ่โค้ว), “บทบาทของพระสงฆ์สังกัดอนัมนิกายที่มีผลต่อการพัฒนาชุมชนในจังหวัดกาญจนบุรี”, *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๕), หน้า ๑๒๖-๑๓๕.

^{๖๙} พระครูใบฎีกาสมอน สุทธิโก (อยู่อ่อน), “บทบาทของพระสงฆ์ต่อการอนุรักษ์ประเพณีมอญ อำเภอพระประแดง จังหวัดสมุทรปราการ”, *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๖), หน้า ๙๐-๙๕.

พระครูประภัสร์มโนธรรม (ธงทิพย์ ปภสฺสโร) ได้วิจัยเรื่อง “บทบาทพระสงฆ์ในการอนุรักษ์วัฒนธรรมไทยทรงดำ จังหวัดนครปฐม” ผลการวิจัยพบว่าบทบาทพระสงฆ์ในการอนุรักษ์วัฒนธรรมไทยทรงดำ จังหวัดนครปฐม พบว่าประชาชนมีความคิดเห็นเกี่ยวกับบทบาทของพระสงฆ์ในการอนุรักษ์วัฒนธรรมไทยทรงดำโดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๘๘ ผลการเปรียบเทียบบทบาทพระสงฆ์ในการอนุรักษ์วัฒนธรรมไทยทรงดำ จังหวัดนครปฐม ทดสอบสมมติฐานโดยการวิเคราะห์ความแตกต่างตัวแปร พบว่า เพศ ระดับการศึกษา อาชีพและรายได้ มีผลให้ความคิดเห็นของประชาชนที่มีต่อบทบาทของพระสงฆ์ในการอนุรักษ์วัฒนธรรมไทยทรงดำ จังหวัดนครปฐม ไม่แตกต่างกัน จึงเป็นการปฏิเสธสมมติฐานที่ตั้งไว้ส่วนด้านอายุแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕ ซึ่งยอมรับสมมติฐานที่ตั้งไว้ ผลการสัมภาษณ์ พบว่าพระสงฆ์เข้ามามีบทบาทในการอนุรักษ์วัฒนธรรมไทยทรงดำโดยนำวัฒนธรรมไทยทรงดำนั้นมาประยุกต์ให้เข้ากับพระพุทธศาสนาและนำมาเผยแพร่แก่สังคมได้เป็นอย่างดีซึ่งพระสงฆ์นั้นนำวัฒนธรรมที่มีอยู่กับชนไทยทรงดำแต่ดั้งเดิมนำมาใช้เข้ากับยุคปัจจุบันได้ดีมากทั้งนี้ถือเป็นการอนุรักษ์ให้สืบต่อไปแก่ชนรุ่นหลังได้ปฏิบัติตามวัฒนธรรมไทยทรงดำตลอดไป^{๗๐}

พระครูสมุทรมงคล สิริมงคล (ทองเจริญ) ได้วิจัยเรื่อง “บทบาทพระสงฆ์ในการส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรมแก่เยาวชนในอำเภอเมืองราชบุรี จังหวัดราชบุรี” ผลการวิจัยพบว่าบทบาทพระสงฆ์ในการส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรมแก่เยาวชนในอำเภอเมืองราชบุรี จังหวัดราชบุรี โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๑๓ เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่าด้านการเป็นตัวแบบทางจริยธรรม ด้านการเป็นผู้อบรมสั่งสอน ด้านการเป็นผู้เตือนสติ ด้านการเป็นผู้ปลูกฝังคุณธรรม และด้านการเป็นผู้สร้างจิตสำนึกของเยาวชนต่อสังคม อยู่ในระดับมากทุกด้าน ผลการเปรียบเทียบบทบาทพระสงฆ์ในการส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรมแก่เยาวชนในอำเภอเมืองราชบุรี จังหวัดราชบุรี ตามความเห็นของเยาวชน จำแนกตามสถานภาพส่วนบุคคลพบว่า สถานภาพส่วนบุคคลของเยาวชนในด้านสังกัดโรงเรียน และระดับชั้น มีผลทำให้ความคิดเห็นที่มีต่อบทบาทพระสงฆ์ในการส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรมแก่เยาวชนในอำเภอเมืองราชบุรี จังหวัดราชบุรี แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕ ซึ่งเป็นการยอมรับสมมติฐานที่ตั้งไว้ส่วนสถานภาพส่วนบุคคลของเยาวชนในด้านเพศ อายุ และผลการเรียน ไม่ทำให้เกิดความแตกต่าง^{๗๑}

^{๗๐} พระครูประภัสร์มโนธรรม (ธงทิพย์ ปภสฺสโร), “บทบาทพระสงฆ์ในการอนุรักษ์วัฒนธรรมไทยทรงดำจังหวัดนครปฐม”, *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๖), หน้า ๙๓-๙๔.

^{๗๑} พระครูสมุทรมงคล สิริมงคล (ทองเจริญ), “บทบาทพระสงฆ์ในการส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรมแก่เยาวชนในอำเภอเมืองราชบุรี จังหวัดราชบุรี”, *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๖), หน้า ๙๔-๑๑๔.

สรุปได้ว่า ปัญหาศีลธรรม คุณธรรม จริยธรรมของคนในสังคมที่เสื่อมถอยลง และมีการสร้างค่านิยมที่ผิดเพี้ยนไป โดยเฉพาะในกลุ่มเด็กและเยาวชนที่ตกอยู่ในกระแสแห่งวัตถุนิยม จนละเลยเมินเฉยต่อคุณค่าของศีลธรรม คุณธรรม จริยธรรม นำไปสู่การไม่เคารพกฎหมาย การไร้ระเบียบวินัย ขาดการไตร่ตรองด้วยเหตุด้วยผลและนำไปสู่ปัญหาการใช้ความรุนแรงโดยปราศจากความยั้งคิดพระสงฆ์ในฐานะที่เป็นส่วนหนึ่งของสังคม จึงมีบทบาทในการปลูกฝังศีลธรรม คุณธรรม จริยธรรม และค่านิยมที่พึงประสงค์เพื่อให้เด็กและเยาวชนมีความมั่นคงในการดำเนินชีวิตอย่างมีสติ เกิดปัญญา คิดดี พูดดี ทำดี

๒.๗.๒ งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับประเพณีวัฒนธรรม

จากการค้นคว้างานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับประเพณีวัฒนธรรมได้มีผู้ได้ศึกษาในประเด็นเรื่องนี้เป็นจำนวนมาก ซึ่งเป็นการศึกษาประเพณีวัฒนธรรมในแง่ต่าง ๆ ผู้วิจัยได้ศึกษาและนำงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับประเพณีวัฒนธรรมมาเป็นข้อมูลในการทำงานวิจัย ประกอบด้วย

นางเพชรรินทร์ คลังตระกูล ได้วิจัยเรื่อง “ศึกษาการอนุรักษ์และเผยแผ่ประเพณีการทอดกฐินของชุมชนเทศบาลตระการพิชผล อำเภอตระการพิชผล จังหวัดอุบลราชธานี” ผลการวิจัยพบว่า

๑. ความคิดเห็นเกี่ยวกับการอนุรักษ์และเผยแผ่ประเพณีการทอดกฐินของชุมชนเทศบาลตำบลตระการพิชผล จังหวัดอุบลราชธานี พบว่า โดยรวมทุกด้านอยู่ในระดับมาก

๒. ความคิดเห็นเกี่ยวกับการอนุรักษ์และเผยแผ่ประเพณีการทอดกฐินของชุมชนเทศบาลตำบลตระการพิชผล จังหวัดอุบลราชธานี ที่มีเพศ อายุ ระดับการศึกษา รายได้และอาชีพต่างกันโดยภาพรวม และรายด้านไม่แตกต่างกัน

๓. ข้อเสนอแนะเกี่ยวกับปัญหาเกี่ยวกับแนวทางการอนุรักษ์และเผยแผ่ประเพณีการทอดกฐินของชุมชนเทศบาลตำบลตระการพิชผลพอจะสรุปแนวความคิดได้ดังนี้

๓.๑ ผู้นำชุมชน หัวหน้าหน่วยงาน หัวหน้าครอบครัว ผู้เป็นข้าราชการ ผู้มีความรู้ในชุมชน พระภิกษุสงฆ์ ชาวบ้าน แนะนำ ให้ความรู้และเป็นที่ปรึกษาที่ดีกับผู้ที่อาศัยอยู่ในชุมชนในการทำบุญกฐิน

๓.๒ ด้านปัจจัยให้การช่วยเหลือเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ส่งเสริมปัจจัยในการทำบุญตามประเพณีนิยมและประเพณีการทำบุญพิเศษ

๓.๓ ด้านการเผยแพร่ข่าวสารความรู้ให้ชุมชนรับทราบข้อมูลสม่ำเสมอ ควรแนะนำเยาวชนในการร่วมทำบุญทุกครั้งเพื่อเยาวชนจะได้สืบทอดต่อกันไปยังลูกหลาน^{๗๒}

พระสมุทรขรรค์โสภณ (โสภณ ธมฺมโสภณ) ได้วิจัยเรื่อง “การพัฒนาการส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมของคณะสงฆ์ จังหวัดสมุทรสงคราม” ผลการวิจัยพบว่า การพัฒนาส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมจังหวัดสมุทรสงคราม เพื่อดำเนินงานส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมให้บรรลุเป้าประสงค์ของการพัฒนาส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมทั้ง ๖ ด้าน คือ ด้านสภาพแวดล้อม ด้านพุทธศาสนพิธี/พิธีกรรม ด้านสื่อส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม ด้านแหล่งการเรียนรู้ทางศิลปวัฒนธรรม ด้านกิจกรรมเชิงวิชาการในการส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม และด้านเครือข่ายภาคีทางศิลปวัฒนธรรม หลักพระพุทธศาสนา เป็นรากฐานสำคัญของศิลปวัฒนธรรมไทย เนื่องจากชาวไทยนับถือพระพุทธศาสนามาช้านาน และหลักพุทธธรรมในพระพุทธศาสนา ได้หล่อหลอมซึมซับลงในวิถีไทย กลายเป็นรากฐานวิถีชีวิตของคนไทยในทุกด้าน ทั้งด้านวิถีชีวิตความเป็นอยู่ ภาษา ขนบธรรมเนียมประเพณีและศีลธรรม ถือเป็นแนวทางในการปฏิบัติตน เพื่อให้คนประพฤติดี ประพฤติชอบ สร้างความเจริญดีงาม และความมั่นคงทางจิตใจ เพื่อประโยชน์สุขแก่ตนและสังคม ซึ่งหากคนในสังคมเกิดความเลื่อมใสศรัทธาตามหลักพระพุทธศาสนา ก็จะทำให้เป็นส่วนหนึ่งในการส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม^{๗๓}

พระอธิการวิน ทิปธมฺโม (อัมใจ) ได้วิจัยเรื่อง “บทบาทของพระสงฆ์ต่อการอนุรักษ์ประเพณีการแข่งขันเรือยาว วัดท่าหลวง อำเภอเมือง จังหวัดพิจิตร” ผลการวิจัยพบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่มีอายุ ๕๑ ปีขึ้นไป มีอายุพรรษาต่ำกว่า ๑๑ ปี วุฒิการศึกษาต่ำกว่าปริญญาตรี ส่วนบทบาทของพระสงฆ์ต่อการอนุรักษ์ประเพณีการแข่งขันเรือยาว วัดท่าหลวง อำเภอเมืองจังหวัดพิจิตร พบว่าพระสงฆ์มีความคิดเห็นเกี่ยวกับบทบาทของพระสงฆ์ต่อการอนุรักษ์ประเพณีการแข่งขันเรือยาว วัดท่าหลวง อำเภอเมือง จังหวัดพิจิตร โดยรวมอยู่ในระดับมาก และเมื่อพิจารณารายด้านพบว่า พระสงฆ์มีความคิดเห็นเกี่ยวกับบทบาทของพระสงฆ์ต่อการอนุรักษ์ประเพณีการแข่งขันเรือยาว วัดท่าหลวง อำเภอเมือง จังหวัดพิจิตร อยู่ในระดับมากที่สุดคือด้านร่วมปฏิบัติงาน และด้านร่วมติดตาม ประเมินผลและบำรุงรักษาผลการวิเคราะห์ข้อมูลเปรียบเทียบความคิดเห็นต่อบทบาทของพระสงฆ์ต่อการอนุรักษ์ประเพณีการแข่งขันเรือยาว วัดท่าหลวง อำเภอเมือง จังหวัดพิจิตร จำแนกตามอายุ จำนวนพรรษา ตำแหน่งทางสงฆ์ วุฒิการศึกษา (สามัญศึกษา) วุฒิการศึกษาปริยัติธรรม (แผนกนักธรรม) วุฒิ

^{๗๒}นางเพชรรินทร์ คลังตระกูล, “ศึกษาการอนุรักษ์และเผยแพร่ประเพณีการทอดกฐินของชุมชนเทศบาลตรการพิซผล อำเภอตรการพิซผล จังหวัดอุบลราชธานี”, **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๖), หน้า ๕๗-๕๙.

^{๗๓}พระสมุทรขรรค์โสภณ (โสภณ ธมฺมโสภณ), “การพัฒนาการส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมของคณะสงฆ์จังหวัดสมุทรสงคราม”, **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๖), หน้า ๑๘๙-๑๙๕.

การศึกษาปริยัติธรรม (แผนกบาลี) และระยะเวลาที่สังกัดอยู่ภายในวัด พบว่า พระสงฆ์ที่มีระยะเวลาที่สังกัดอยู่ภายในวัดต่างกันมีความคิดเห็นโดยภาพรวมมีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕^{๗๔}

พระครูพิสนท์กิจจาทร (เทิดทูน เชื้อเงินเดือน) ได้วิจัยเรื่อง “ศึกษาวิเคราะห์คุณค่าของประเพณีลอยกระทง” ผลการวิจัยพบว่า คุณค่าของประเพณีลอยกระทงที่ประชาชนได้สืบทอดปฏิบัติกันมาตั้งแต่ครั้งอดีตจนถึงปัจจุบันล้วนมีความเกี่ยวข้องกับคติความเชื่อในทางพระพุทธศาสนา คือมีธรรมเป็นกรอบปฏิบัติสำหรับปลูกจิตสำนึกของคนในชาติให้รู้จักสามัคคีปฏิบัติตามหลักสาราณียธรรม พละ ๕ และสังคหวัตถุ ๔ จะเห็นว่าเมื่อได้ปฏิบัติตามหลักธรรมทั้งหมดนี้แล้วเท่ากับว่าพลเมืองของชาติเกิดจิตสำนึกมีความกตัญญูทวาที มีความห่วงแหนขนบธรรมเนียมวัฒนธรรม ประเพณีทั้งในระดับชาติ ท้องถิ่น ชุมชน ครอบครัว และเห็นคุณค่าของการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมที่เป็นสิ่งสะท้อนถึงวัฒนธรรมในระดับโลกด้วยคุณค่าของประเพณีลอยกระทงที่มีต่อสังคมไทย จากการศึกษาวิเคราะห์จุดหมายสำคัญอยู่ที่การบูชาพระคุณของพระพุทธเจ้าที่เกิดจากมโนสำนึกของผู้คนในสังคมไทยในฐานะที่เป็นชาวพุทธต้องกตัญญูทวาที ดังนี้

๑. กตัญญูต่อบุคคล ได้แก่ บิดา มารดา อาจารย์ บิดามารดา

๒. กตัญญูต่อสัตว์ ได้แก่ สัตว์ที่มีคุณต่อเรา ช่วยทำงานให้เรา

๓. กตัญญูต่อสิ่งของ ได้แก่ สิ่งของทุกอย่างที่มีคุณต่อเรา

โดยคุณค่าความกตัญญูทั้งสามอย่างจัดอยู่ในบูชา ๒ มีอามิสบูชาและปฏิบัติบูชา มีเบญจศีลเป็นกรอบสำหรับปฏิบัติเพื่อสร้างสามัคคี สมัคสมาน และรักใคร่ปรองดองกันของคนในชาติ^{๗๕}

พระมหาอุทิศ กวีวิโส (แววสะบก) ได้วิจัยเรื่อง “ศึกษาความพึงพอใจต่อการปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรมของนักเรียนระดับมัธยมศึกษาโรงเรียนสังกัดเทศบาลนครนนทบุรี” ผลการวิจัยพบว่า ความพึงพอใจของนักเรียนที่มีต่อการปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมนักเรียนระดับมัธยมศึกษาโรงเรียนสังกัดเทศบาลนครนนทบุรี โดยภาพรวม ๔ ด้าน อยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณารายด้านเป็นรายข้อ พบว่า ด้านการมีวินัยนักเรียน มีการแต่งกายเหมาะสมกับกาลเทศะ มีการทำความเคารพครู ยอมรับความคิดเห็นคนอื่น มาโรงเรียนตรงเวลาและปฏิบัติตามกฎระเบียบของโรงเรียน ด้านความซื่อสัตย์ นักเรียนยอมรับผิดกับสิ่งที่เกิดจากการกระทำของตนเอง ทำความสุจริตที่นำตนเอง ต่อเพื่อน

^{๗๔} พระอธิการวิน ทีปธมโม (อิมใจ), “บทบาทของพระสงฆ์ต่อการอนุรักษ์ประเพณีการแข่งเรือยาววัดท่าหลวง อำเภอเมือง จังหวัดพิจิตร”, *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๖), หน้า ๘๕-๘๗.

^{๗๕} พระครูพิสนท์กิจจาทร (เทิดทูน เชื้อเงินเดือน), “ศึกษาวิเคราะห์คุณค่าของประเพณีลอยกระทง”, *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๖), หน้า ๑๒๘-๑๓๒.

ผู้ปกครองทั้งต่อหน้าและลับหลัง ด้านความเมตตานักเรียนแบ่งปันสิ่งของให้เพื่อน ช่วยเหลือเพื่อนจัดกิจกรรมโรงเรียนเสมอ ช่วยเหลือพ่อแม่ทำงานหลังกลับจากโรงเรียนไป ให้อาหารสัตว์เลี้ยงเสมอ ไปทำบุญตักบาตรประจำด้านความประหยัด นักเรียนพอใจการกับเงินที่บิดามารดาให้ใช้จ่ายแต่ละครั้ง ปิดไฟฟ้า น้ำทุกครั้งเมื่อเลิกใช้ มีการออมเงินที่เหลืออย่างระมัดระวังผลการศึกษาค้นคว้าข้อมูลความพึงพอใจนักเรียนที่มีต่อการปลูกฝังคุณธรรมและจริยธรรมทั้ง ๕ โรงเรียน เปรียบเทียบตามจำแนกเพศ อายุ ชั้นเรียน และผลการศึกษา (เกรดเฉลี่ย) ทั้ง ๔ ด้านได้แก่ ด้านการมีวินัยนักเรียน ด้านความซื่อสัตย์ ด้านความเมตตา ด้านความประหยัด พบว่านักเรียนมีความคิดเห็นไม่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ ๐.๐๕^{๗๖}

สรุปได้ว่า บทบาทการอนุรักษ์ประเพณีวัฒนธรรมของพระสงฆ์วัดและพระสงฆ์มีบทบาทเป็นเจ้าของผู้ครอบครองประเพณีวัฒนธรรมเป็นกลุ่มที่มีบทบาทสำคัญยิ่งในการอนุรักษ์ มรดกทางประเพณีวัฒนธรรมไทย เพราะงานศิลปวัฒนธรรมส่วนมาก ก่อกำเนิดภายในวัด และยังคงเจริญเติบโตอยู่ภายในวัดพระสงฆ์เป็นผู้นำชุมชนและท้องถิ่นซึ่งประชาชนให้ความเคารพนับถือ เป็นผู้นำทางความคิดที่สำคัญยิ่งในการเผยแผ่พุทธศาสนา เป็นที่พึ่งทางใจของประชาชน และมีสถานภาพที่จะ เป็นกลุ่มช่วยงานอนุรักษ์มรดกศิลปวัฒนธรรมและขนบธรรมเนียมประเพณีของบ้านเมืองได้อย่างอนงอนนั้

จากงานวิจัยเกี่ยวกับประเพณี วัฒนธรรมที่นักวิจัยได้แสดงทัศนะเอาไว้ ผู้วิจัยได้สังเคราะห์ประมวลแนวคิดหลัก เพื่อประกอบการศึกษา บทบาทของวัดในปลูกฝังคุณค่าของประเพณีวัฒนธรรม แก่เยาวชนโรงเรียนกระทุ่มแบน “วิเศษสมุทคุณ” จังหวัดสมุทรสาคร โดยมีแนวคิดที่เกี่ยวข้องสามารถสรุปได้ตามตารางที่ ๒.๑๖ ดังต่อไปนี้

^{๗๖} พระมหาอุทิศ กวีวิโส (แนวสละบก), “ศึกษาความพึงพอใจต่อการปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมของนักเรียนระดับมัธยมศึกษาโรงเรียนสังกัดเทศบาลนครนนทบุรี”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๖), หน้า ๑๐๔-๑๐๙.

ตารางที่ ๒.๑๖ สรุปการสังเคราะห์การวิจัยที่เกี่ยวข้องกับบทบาทของวัดในปลูกฝังคุณค่าของประเพณีวัฒนธรรม

ลำดับ	ชื่อเรื่อง	ชื่อผู้แต่ง/หน่วยงาน	พ.ศ.	ประเภทงานวิจัย	ผลการวิจัย
๑.	บทบาทของพระสงฆ์กับการพัฒนาจริยธรรมในโรงเรียนมัธยมศึกษา อำเภอนครชัยศรี จังหวัดนครปฐม	พระมหาไพฑูรย์ วิบุโล (บุญล้ำเลิศ), (มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย)	๒๕๕๖	คุณภาพ/ปริมาณ	ความคิดเห็นของนักเรียนที่มีต่อบทบาทของพระสงฆ์กับการพัฒนาจริยธรรมโดยภาพรวมทุกด้านอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านพบว่า ด้านการเรียนการสอน อยู่ในระดับสูงที่สุด ผลการเปรียบเทียบบทบาทของพระสงฆ์กับการพัฒนาจริยธรรมพบว่าอยู่ในระดับมากทุกด้าน
๒.	บทบาทของพระสงฆ์สังกัดอนัมนิกายที่มีผลต่อการพัฒนาชุมชนในจังหวัดกาญจนบุรี	องปัดสทิธิศักดิ์ เกียนยา (แซ่โคว), (มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย)	๒๕๕๕	เชิงปริมาณ	บทบาทของพระสงฆ์สังกัดอนัมนิกายที่มีผลต่อการพัฒนาชุมชนโดยรวมอยู่ในระดับปานกลาง ผลเปรียบเทียบพบว่าปัจจัยที่ทำให้ความคิดเห็นแตกต่างกันได้แก่ สถานภาพ อายุ วุฒิการศึกษาสายสามัญและวุฒิการศึกษาทางธรรม ซึ่งยอมรับสมมติฐานการวิจัย

ตารางที่ ๒.๑๖ (ต่อ)

ลำดับ	ชื่อเรื่อง	ชื่อผู้แต่ง/หน่วยงาน	พ.ศ.	ประเภท งานวิจัย	ผลการวิจัย
๓.	บทบาทของพระสงฆ์ต่อการอนุรักษ์ ประเพณีมอญ อำเภอพระประแดง จังหวัดสมุทรปราการ	พระครูใบฎีกาสมอนสุทธิโก (อยู่อ่อน), (มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลง กรณราชวิทยาลัย)	๒๕๕๖	เชิง ปริมาณ	บทบาทของพระสงฆ์ต่อการอนุรักษ์วัฒนธรรม มอญโดยภาพรวมอยู่ในระดับมากพบว่าความ คิดเห็นต่อบทบาทของพระสงฆ์ต่อการอนุรักษ์ ประเพณีมอญไม่แตกต่างกัน
๔.	บทบาทพระสงฆ์ในการอนุรักษ์ วัฒนธรรมไทยทรงดำจังหวัด นครปฐม	พระครูประภัสร์มโนธรรม (ธงทิพย์ ปภสฺสโร), (มหาวิทยาลัย มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย)	๒๕๕๖	คุณภาพ/ ปริมาณ	บทบาทพระสงฆ์ในการอนุรักษ์วัฒนธรรมไทย ทรงดำโดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก ผลการ เปรียบเทียบพบว่า เพศ ระดับการศึกษา อาชีพ และรายได้ ความคิดเห็นไม่แตกต่างกัน ส่วน อายุความคิดเห็นแตกต่างกัน
๕.	บทบาทพระสงฆ์ในการส่งเสริม คุณธรรมจริยธรรมแก่เยาวชนใน อำเภอเมืองราชบุรี จังหวัดราชบุรี	พระครูสมุห์มงคล สิริมงคล (ทองเจริญ), (มหาวิทยาลัยมหาจุฬา ลกรณราชวิทยาลัย)	๒๕๕๖	คุณภาพ/ ปริมาณ	บทบาทพระสงฆ์ในการส่งเสริมคุณธรรม จริยธรรมแก่เยาวชนโดยภาพรวมอยู่ในระดับ มาก ผลการเปรียบเทียบพบว่าด้านสังกัด โรงเรียน และระดับชั้นมีผลแตกต่างกัน

ตารางที่ ๒.๑๖ (ต่อ)

ลำดับ	ชื่อเรื่อง	ชื่อผู้แต่ง/หน่วยงาน	พ.ศ.	ประเภท งานวิจัย	ผลการวิจัย
๖.	ศึกษาการอนุรักษ์และเผยแพร่ประเพณี การทอดกฐินของชุมชนเทศบาล ตระการพืชผลอำเภอตระการพืชผล จังหวัดอุบลราชธานี	นางเพชรินทร์ คลังตระกูล, (มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราช วิทยาลัย)	๒๕๕๖	เชิง ปริมาณ	ความคิดเห็นเกี่ยวกับการอนุรักษ์และเผยแพร่ ประเพณีการทอดกฐินโดยรวมทุกด้านอยู่ใน ระดับมากความคิดเห็นเกี่ยวกับการอนุรักษ์และ เผยแพร่ประเพณีการทอดกฐินที่มีเพศ อายุ ระดับการศึกษา รายได้และอาชีพต่างกันโดย ภาพรวม และรายด้านไม่แตกต่างกัน
๗.	การพัฒนาการส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม ของคณะสงฆ์จังหวัดสมุทรสงคราม	พระสมุทรวรชีโรโสมณ (โสมณ ธมฺมโสมฺโณ), (มหาวิทยาลัย มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย)	๒๕๕๖	เชิง คุณภาพ	พระพุทธศาสนาเป็นรากฐานสำคัญของ ศิลปวัฒนธรรมไทย หลักพุทธธรรมได้ซึมซับลง ในวิถีไทย กลายเป็นรากฐานวิถีชีวิตของคนไทย ทั้งด้านวิถีชีวิตความเป็นอยู่ ภาษา ขนบธรรมเนียม ประเพณีและศีลธรรม ถือเป็นแนวทางใน การปฏิบัติตน เพื่อให้คนประพฤติดี สร้างความ เจริญดีงาม และความมั่นคงทางจิตใจ

ตารางที่ ๒.๑๖ (ต่อ)

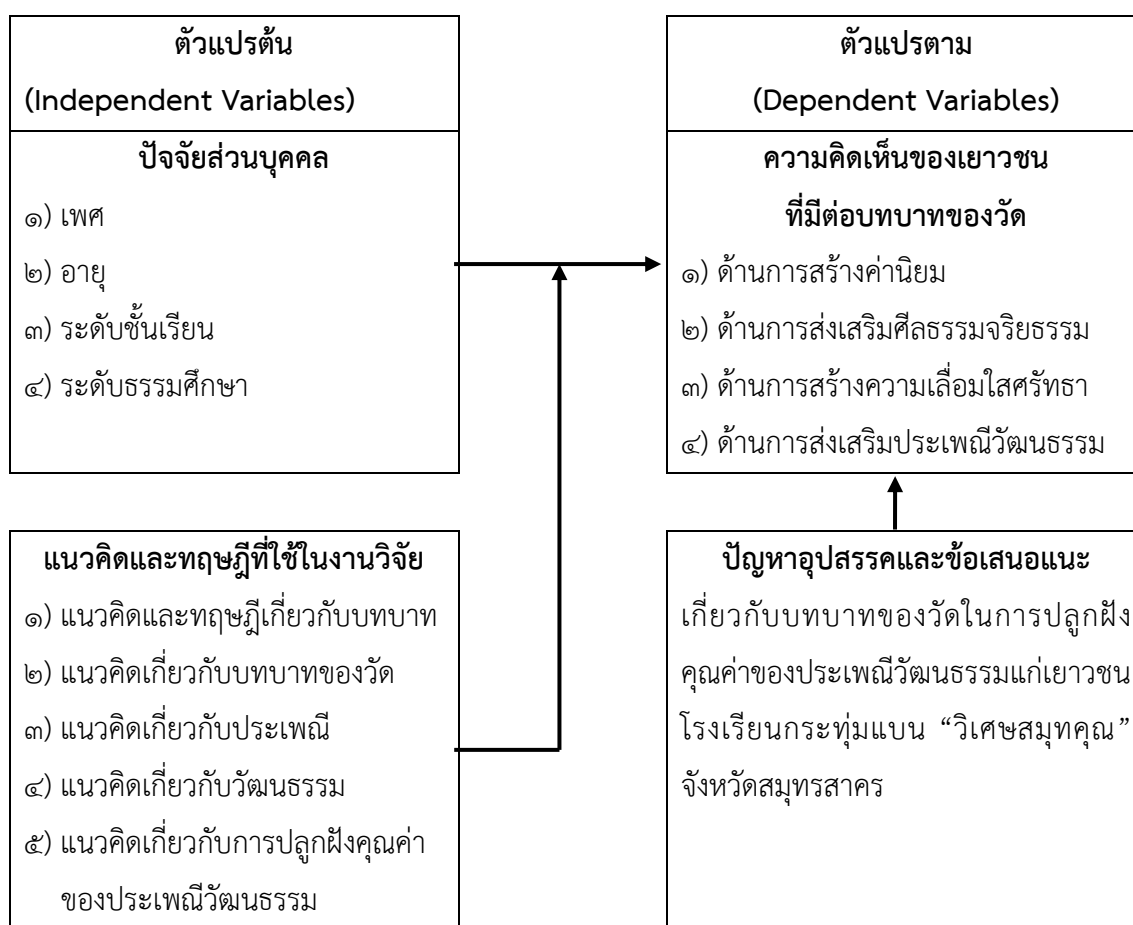
ลำดับ	ชื่อเรื่อง	ชื่อผู้แต่ง/หน่วยงาน	พ.ศ.	ประเภท งานวิจัย	ผลการวิจัย
๘.	บทบาทของพระสงฆ์ต่อการอนุรักษ์ ประเพณีการแข่งขันเรือยาววัดท่าหลวง อำเภอเมือง จังหวัดพิจิตร	พระอธิการวินที่ปรมโม (อิมใจ), (มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราช วิทยาลัย)	๒๕๕๖	เชิง ปริมาณ	ความคิดเห็นเกี่ยวกับบทบาทของพระสงฆ์ต่อ การอนุรักษ์ประเพณีโดยรวมอยู่ในระดับมาก ความคิดเห็นรายด้านอยู่ในระดับมากที่สุดคือ ด้านร่วมปฏิบัติ ด้านประเมินผลและบำรุงรักษา
๙.	ศึกษาวิเคราะห์คุณค่าของประเพณี ลอยกระทง	พระครูพิสนธ์กิจจาทร (เทิดทูน เชื่อเงินเดือน), (มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราช วิทยาลัย)	๒๕๕๖	เชิง คุณภาพ	ประเพณีลอยกระทงที่ประชาชนได้สืบทอด ปฏิบัติกันมาตั้งแต่ครั้งอดีตจนถึงปัจจุบันล้วนมี ความเกี่ยวข้องกับคติความเชื่อในทางพระพุทธ ศาสนา
๑๐.	ศึกษาความพึงพอใจต่อการปลูกฝัง คุณธรรม จริยธรรมของนักเรียน ระดับมัธยมศึกษาโรงเรียนสังกัด เทศบาลนครนนทบุรี	พระมหาอุทิศ กวีวิโส (แววสะบก), (มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราช วิทยาลัย)	๒๕๕๔	เชิง ปริมาณ	ความพึงพอใจต่อการปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรม ของนักเรียนระดับมัธยมศึกษาอยู่ในระดับมาก ผลการเปรียบเทียบความคิดเห็นของนักเรียน พบว่าไม่แตกต่างกัน

๒.๘ กรอบแนวคิดในการวิจัย

งานวิจัยเรื่อง บทบาทของวัดในการปลูกฝังคุณค่าประเพณีวัฒนธรรมแก่เยาวชน โรงเรียนกระทุ่มแบน “วิเศษสมุทคุณ” อำเภอกระทุ่มแบน จังหวัดสมุทรสาคร” ผู้วิจัยได้ศึกษาแนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง โดยนำมากำหนดเป็นกรอบแนวคิดการวิจัย คือ

ตัวแปรต้น (Independent Variables) คือ ปัจจัยส่วนบุคคลของเยาวชนโรงเรียนกระทุ่มแบน “วิเศษสมุทคุณ” อำเภอกระทุ่มแบน จังหวัดสมุทรสาครประกอบด้วย เพศ อายุ ระดับชั้นเรียน ระดับการศึกษา

ตัวแปรตาม (Dependent Variables) คือ บทบาทของวัดในการปลูกฝังคุณค่าประเพณีวัฒนธรรมแก่เยาวชน โรงเรียนกระทุ่มแบน “วิเศษสมุทคุณ” อำเภอกระทุ่มแบน จังหวัดสมุทรสาคร ๔ ด้าน ได้แก่ ๑) ด้านการสร้างค่านิยมที่ถูกต้อง ๒) ด้านการส่งเสริมศีลธรรมจริยธรรม ๓) ด้านการสร้างเสริมความเลื่อมใสศรัทธา ๔) ด้านการส่งเสริมประเพณีวัฒนธรรม

แผนภาพที่ ๒.๒ กรอบแนวคิดในการวิจัย (Conceptual Framework)